PROZĂ DE FĂNUŞ NEAGU • ARTE • POEME DE MAX JACOB • SPORT

Anul XIV
Nr. 48 (500)
Sîmbătă
27 noiembrie
1971
8 pagini
1 leu

Proletari din toate ţările, uniţi-vă !

Luceafărul

Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

FALS TRATAT DESPRE AMINTIRI

Printre multele meandre...

A leg borzalmasabb betegség es a leg förtelmesebb nyavalya.

ADY ENDRE.

(Cea mai îngrozitoare maladie şi cel mai înfricoşetor beteşug)

Cu aceste cuvinte, de o mînioasă savoare, ştampila marele poet maghiar una dintre cele mai complicate, mai proteice şi mai hidoase diversiuni cu care burghezia — de toate naţionalităţile — a încercat să stăvilească şi să abată lupta de clasă şi să arunce unul împotriva celuilalt pe cei pe care-i exploata în mod egal, „democraticeşte" nediferenţiat.

Am numit *naţionalismul*.

Printre multele meandre în care m-am rătăcit, printre multele curse care mi-au capturat, pentru mai mult sau mai puţin timp evoluţia spirituală, naţionalismul mi-a fost întotdeauna străin iar din adolescenţă odios. Am învăţat limba maghiară de mic, pe străzile Orăzii (*a Peceparti Párizs :* Parisul de pe malul Peţei) în detrimentul, recunosc, al preciziunii şi eleganţei gramaticale. În funcţie de capriciile bănuţului azvîrlit în aer prietenii mei Péter, sau Iancsi, sau Gyuri, erau Decebal cînd eu eram Traian şi invers... Am fost şi Rozsa Sándor şi Sobri Ioska şi Iancu Jianu şi Terente ; şi azi, cînd sunt furios, mă răcoresc înjurînd ca un veritabil *strázsamester* (plutonier major) de husari, limba maghiară posedînd în acest domeniu o tehnică a incidentelor, cu adevărat unică şi un suflu lingvistic inepuizabil.

Mama mea are o cultură maghiară temeinică : a făcut şcoala în Ungaria... (Bunicii mei din partea mamii, oameni foarte săraci, au emigrat în Ungaria, să adune bani, să se întoarcă bogaţi în comuna lor, Mişca, să „nu fie de rîsul nimănui". Au trudit pe moşia contelui Eszterházy, au adunat pengö cu pengö, a venit războiul mondial, revoluţia, contra-revoluţia, conversiunea ; s-au întors tot atît de săraci cum plecaseră : toate acestea le-am scris în *„Setea"*. (Bine, rău, nu ştiu). Pe la cinci sau şase ani s-au abătut asupra mea toate bolile imaginabile şi inimaginabile ale copilăriei : măcinat de febră, asaltat de coşmaruri, nu dormeam săptămîni întregi : cucăiam ziua, într-o lumină putredă, iar noaptea totul devenea în mine şi în jurul meu un potolit incendiu roşu şi translucid ; simţeam cum corpul mi se topeşte ca o bucată de zahăr şi căutam, cu un fel de bucurie şi ne-

Titus POPOVICI

(Continuare în pag. 2)

Ancheta revistei noastre

funcţia critică a literaturii

1. Ce înţelegeţi prin funcţia critică a literaturii? • 2. Consideraţi că îi este caracteristică societăţii noastre promovarea unei literaturi de critică socială ? • 3. Unde şi în ce fel poate o anumită operă literară, cu un pronunţat caracter critic, să găsească acel echilibru capabil să dea tabloului „luminile şi umbrele" pe care le merită ? • 4. Care e diferenţa dintre o literatură critică şi o literatură denigratoare ? • 5. Numiţi, vă rog, zona socială ce a scăpat — şi nu trebuia să scape —atenţiei critice a literaturii. • 6. Cum ar duce-o I. L. Caragiale astăzi ? • 7. Cine sînt scriitorii români, care sînt opercle, cărora le recunoaşteţi forţa critică şi rolul social? • 8. Care sînt şansele satirei în climatul spiritual românesc de astăzi ? • 9. Care sînt cele mai flagrante false acte de curaj şi de critică socială, ce trec drept inversul lor, stîrnind confuzie şi pe plan social şi pe plan literar? • 10. Care sînt potenţele de generalizare, cuprinse în orice act critic ? Cum poate societatea să distingă actul critic care se opreşte la zona criticată de actul critic ce priveşte mecanismul social ? • 11. Închipuiţi-vă că sînteţi obiectul unei răspicate literaturi critice ! Cum l-aţi privi pe autorul acestei critici ?

Adrian PĂUNESCU

VIRGIL TEODORESCU

Autoritatea morală a scriitorului

1. Cel care scrie, cel care **face literatură** (nefericit, răstălmăcit cuvînt !) — se plasează, vrînd-nevrînd, de o parte sau de alta a baricadei şi orice încercare de a se stabili într-o ţară a nimănui, se soldează cu un fiasco.

Aşa fiind, funcţia critică a literaturii stă în primul rînd, sub semnul fidelităţii şi sincerităţii absolute.

Interpretezi şi încerci să schimbi în realitate, spunînd ce ai de spus de pe o poziţie revoluţionară.

Dacă poţi da strălucire artistică acestui lucru, cu atît mai bine. Avem nevoie de asemenea texte cu dublă propulsie şi le salutăm cu stimă.

Dar funcţia critică a literaturii devine nulă în lipsa unei autorităţi morale, oricît am spune noi că timpul îngroapă păcatele.

Ele desfigurează şi slăbesc opera şi după decenii.

2. Nu numai promovarea (act determinant) — ci necesitatea unei literaturi de critică socială. Această necesitate este dictată de legile dialecticei materialiste aplicate realităţii, al cărui fundament trebuie susţinut de o critică intransigentă, preocupată, printre altele, de eliminarea corpurilor devenite străine prin opacitate şi închistare.

3. E o întrebare în doi peri. Discutăm de un anumit climat, sau de o anumită operă literară ?

Dacă e vorba de un anumit climat, atunci sînt partizanul declarat al unei libertăţi înţelese, care de fapt, aceasta, este culoarea omului. Dacă e vorba de o anumită operă literară, sau de opera de artă propriu zisă, elaborată într-un climat sau altul, echilibrul despre care vorbiţi nu se poate împlini decît prin valoarea afectivă a încărcăturei sale revoluţionare.

4. Este o diferenţă teribilă, pentru că cea dintîi apare, după cum am spus, ca o necesitate, ea acţionează în mod organic şi are un caracter pozitiv. Cealaltă acţionează din exterior, încercînd să asedieze poziţiile cucerite, pe care le neagă, şi să atace bazele vii ale construcţiei, fie din interese strict personale egoiste, de cele mai multe ori calchiate pe fondul colectiv, fie într-o falsă perspectivă a lumii (reacţionară), care tinde, atunci cînd condiţiile sînt favorabile, să se transforme într-o floră microbiană.

5. Zona socială a moralei civice, a echităţii şi integrităţii. Cu puţine excepţii, literatura noastră critică utilizează în acest domeniu o ironie înţelegătoare şi duioasă. Ea nu atinge aici liniile de forţă care ar trebui să dea splendoare întregului nostru peisaj socialist. Deseori se exercită pe planuri minore, parcurge creste inferioare.

6. Ar avea de lucru berechet. Şi s-ar putea ca din nou negustorii de cherestea să nu se recunoască în crochiurile lui. S-ar putea să rîdă în hohote de ei înşişi, arătîndu-se cu degetul, continuînd să se căpătuiască, nevinovaţi şi tandri, ferm convinşi că-şi fac datoria cu prisosinţă. Dar poate Caragiale nu ar mai fi I.L. Poate am izgoni cacofonia.

7. Sînt destui. Nu vreau să înşir nume pentru că sînt împotriva oribilului obicei de-a întocmi liste. Trebuie, totuşi să însemn cîteva : Geo Bogza, Marin Preda, Meliusz Jozsef, Gellu Naum.

N-am ţinut seama de preferinţele literare (vorba vine).

8. Nu ştiu dacă satira, satira cea adevărată, în diversitatea spirituală a expresiei sale, va pieri vreodată. Nici chiar în comunism. Pentru că satira constituie un aspect al libertăţii de gîndire şi acţiune, şi nicidecum un aspect secundar, o pîrghie solidă a progresului în toate domeniile vieţii sociale.

9. Acestea sînt actele de demagogie camuflată şi de sinceritate trucată, ale acelora care îşi trimit umbra lor în arenă, sau jumătate din umbra lor, încăpăţînîndu-se să rămînă reprezentanţii lui păsărilă-lungilă şi ai lui strîmbă-lemne.

10. Actul critic nu poate avea putere de generalizare într-o societate durată pe principiul echităţii sociale şi al transformărilor revoluţionare, decît în măsura în care acest principiu este răsturnat în totalitatea lui.

În schimb, puterea de generalizare a actului critic, într-o societate cu clase antagoniste, este asigurată, pentru că, dînd la iveală rădăcinile răului general, poate ajunge la o sinteză.

În orice caz şi oricum ar fi, actul critic nu este chemat să-l facă pur şi simplu obstrucţie, principala sa misiune fiind promovarea germenilor noului.

Pe de altă parte el trebuie să reprime violenţele lamentabile şi euforia vană.

11. Oricît de răspicată ar fi, oricît de aspră, mi-aş da seama dacă e dreaptă sau nu, pentru că cel mai acerb critic al meu sînt eu însumi.

De altfel o critică dreaptă nu poate jigni.

Resping însă critica abuzivă, critica incultă, pseudo critica plină de ifose.

Critica are nevoie de competenţă şi demnitate, iar cel care critică trebuie să-şi scruteze, mai întîi, propria sa conştiinţă.

AL. PIRU

Cu un satiric de geniu şansele ar spori...

1. Întrebarea poate fi luată izolat, în mai multe sensuri. Aleg pe cel mai important : o literatură de un înalt nivel interzice literatura proastă. Constatăm, prin funcţia critică imanentă a literaturii bune că, după avariţia ei, nu se mai poate scrie ca înainte, rău.

2. O societate socialistă, chiar multilateral dezvoltată, nu poate omite critici, mai ales cînd aceasta e constructivă. Nu cred totuşi că o literatură de critică socială caracterizează sau trebuie să caracterizeze în primul rînd societatea noastră, în acest moment. Ar fi să supralicităm aspectele negative, în general minore, rareori demne de luat în seamă.

3. Un tablou echilibrat al luminilor şi umbrelor, prin urmare cu accentul pe lumini, trebuie să apară în orice operă care-şi propune să reprezinte artistic realitatea contemporană, desigur mai ales în operele în care „reflectarea" e posibilă, în proză şi în teatru, fiindcă poezia care transcrie realitatea exterioară — lirismul fiind condiţionat de atitudine, adică de eu — e tot proză.

4. Literatura critică e obiectivă, verosimilă, pe cînd cea denigratoare e tezistă.

5. Dacă aş şti să numesc zona socială care a

(Continuare în pag. 2-a)

GEORGE MACOVESCU

Funcţia critică — parte a funcţiei sociale

1. Nimic altceva decît ce înţeleg prin funcţia socială a literaturii. Dacă am convenit asupra unei realităţi — şi noi, marxiştii nu putem fi de altă părere — că literatura, ca expresie a suprastructurii, intervine prin influenţa ei în dezvoltarea unei societăţi, atunci această artă, a scrisului reflectă în mod activ ceea ce se întîmplă în orînduirea respectivă. Ea nu poate să ocolească nici frumuseţea realizărilor şi nici aspectul negativ al scăderilor, lipsurilor, greşelilor.

2. Concepţia care stă la baza societăţii noastre, societate socialistă, este marxism-leninismul. Una din caracteristicile esenţiale ale acestei concepţii este privirea critică a realităţii. Literatura din România, pornind de la aceeaşi concepţie, nu poate să facă excepţie.

3. Îmi cereţi cam mult. Mă solicitaţi ca în cîteva rînduri să scriu un capitol dintr-un tratat de estetică sau să redactez un îndreptar de reguli pentru scriitor. Nu doresc să fac nici una, nici alta. Concepţia despre lume şi arta creatorului sînt elementele esenţiale care decid şi care dau răspuns acestei întrebări.

4. Aceea dintre un prieten devotat care doreşte să te scape de necazuri şi nu se opreşte să-ţi spună adevărul şi un duşman care vrea să te nimicească.

5. Nu văd care „zonă socială" ar scăpa atenţiei critice a literaturii. Critica partinică, făcută de pe poziţiile clasei muncitoare, ale Partidului Comunist Român nu poate să se oprească la porţile unei presupuse „zone sociale". Activitatea Partidului nostru, a secretarului său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, dovedesc tocmai contrariul.

6. Mai bine decît a dus-o atunci cînd a trăit. Sînt sigur că nu s-ar exila, aşa cum Conu Iancu a făcut la sfîrşitul vieţii.

Desigur, nu i-ar fi uşor. Critica nu place. Critica nu mîngîie. Critica doare. Critica nu adaugă galoane şi nu aduce recompense. Dar, fără ea nu se poate. Acesta este un adevăr vechi cît e şi lumea. Pe mine nu mă preocupă cum ar fi dus-o azi Caragiale. S-ar fi descurcat el şi s-ar fi descurcat bine. Necazul care mă chinuie este că nu îl avem.

7. Rol social îl joacă acele opere şi acei scriitori care influenţează dezvoltarea orînduirii noastre. Cît priveşte forţa critică, să recunoaştem că nu prea avem ce... recunoaşte. De aceea, aş prefera ca această întrebare să-mi fie pusă mai tîrziu, cînd în faţa existenţei unor opere literare, vom putea întocmi liste şi vom încerca să stabilim ierarhizări, deşi, mărturisesc de pe acum că nu-mi place deloc o asemenea îndeletnicire, pe care nu numai că nu o socotesc folositoare, ci, din contră, o găsesc dăunătoare. Una este să discuţi concret valoarea unei opere în contextul fenomenului literar contemporan şi alta este să întocmeşti catastive, de cele mai multe ori nedrepte şi jignitoare.

8. Nu îmi amintesc să fi văzut o hotărîre prin care satira să fie scoasă din cetate, să fie eliminată din mijloacele de expresie ale scriitorului. Mai curînd, cred că trebuie să ne preocupăm de descoperirea acelor fenomene şi a acelor oameni care trebuie satirizaţi de pe poziţiile intereselor clasei muncitoare şi ale Partidului său. De asemenea trebuie să ne preocupe valoarea satirei. Simple înţepături sau batjocoriri, lipsite de orice valoare literară — cum uneori citim în unele reviste ce se vor umoristice sau auzim rostindu-se de pe scene, la radio şi la televiziune — acestea nu reprezintă o specie cu vechi tradiţii şi cu mari realizări.

9. Sînt acele scrieri în care se inventă false probleme, inexistente în realitate şi care „trebuie combătute tare", sînt acelea în care se izbeşte în fantome neaflate nicăieri. Luînd contact cu asemenea literatură, cititorul sau spectatorul spune cel mult : „Pe mine nu mă priveşte" sau „Aceasta nu există" şi continuă să trăiască liniştit. Asemenea literatură arată cu degetul în altă parte decît acolo unde ar trebui privit. De aici, confuzie şi uneori diversiune.

10. Societatea, ca organism viu şi în continuă dezvoltare, va simţi, aş spune, în mod automat, atunci cînd îi este atacată esenţa ei, ceastă contingenţă aş spune că scriitorul de anvergură e un ideal detector al fenomenelor nefaste ce-şi fac apariţia în funcţie de cele mai diverse determinări conjuncturale şi ameninţă omul în condiţia lui elementară.

2. Nu. Cel puţin în sensul real şi major al acestei noţiuni. Dealtfel, după opinia mea, a-i cere unei societăţi să **promoveze** o asemenea literatură, ar fi prea mult. E de ajuns dacă o tolerează.

3. Caracterul critic nu e un scop al literaturii ci un corolar al actului estetic, sustras oricărei deliberări şi realizabil într-o infinitate de orizonturi corespunzînd fatalei şi inepuizabilei diversităţi a tipologiei artistice. Orice tentativă de a doza e neavenită. Obsesia reţetelor judicioase capabile să „agrementeze" terapeutica, e de domeniul ingenuităţii.

(Continuare în pag. 2-a)

(Continuare în pag. 2-a)

A. E. BACONSKY

Arta transfigurează realitatea, nu o desfigurează

1. Virtutea de a emite judecăţi asupra tuturor problemelor majore ale epocii : politice, sociale, economice, etice, naţionale, evident, din unghiul specific al literaturii, ca **domeniu de artă** — adică sub specie estetică. Cred necesară o precizare, mai exact o disociere : mă refer la funcţia critică a **literaturii** şi nu la aceea a **scriitorului** ca prezenţă civică, despre care nu sînt invitat să mă pronunţ. Literatura e, prin excelenţă, critică. Nu în sensul curent şi consacrat al unei activităţi politice propriu zise, cum poate fi, de pildă, presa. Ea are rolul unui ferment spiritual şi se constituie într-o permanentă antiteză ideală a realităţii ambiante, devine un factor de dezacord creator, o formă de taumaturgie a spiritului, şi deci cu fireşti şi profunde implicaţii în gîndirea şi sensibilitatea politică a vremii. În a-

NICOLAE VELEA

Are subiect dar n-are încă predicat

1. Întrebare frecventă, neostenită, intrată în fondul dacă nu de aur, măcar inoxidabil al chestionarelor literare. Lucrarea artistică printre alte funcţii („misii") o are şi pe aceea de a curăţi în două sensuri : social şi literar ; asanînd, anulînd sau dînd profiluri noi, printr-o dialectică intimă, a unor alcătuiri intrate în ceea ce numim „con de umbră" şi aparentă uitare ; şi în faţa literei cărora căscăm prea devreme.

2—5. Literatura actuală prin ceea ce — fireşte — are bun, atent, şi valoros asistă şi participă la procesul unic şi formidabil al afirmărilor majore prin renunţări minime dar poate dureroase, al unui joc şi dialog între deprinderi vechi şi noi. Pentru că socialismul ascendent pe care-l traversăm nu este o stare *dată*, nu e o voioşie a uneltei pusă laolaltă şi produsului deopotrivă, el este un examen exact, permanent şi nemijlocit al aptitudinilor, al dăruirii sau reticenţei, al privirii descoperite, larg şi generos cuprinzătoare, sau al pleoapei căzute leneş, somnolent şi al gestului amorţit şi rutinier. Critica socială prin literatură atunci cînd sancţionează ca să şi edifice, atenţionează răspicat sau sinuos, subţire, asupra teritoriilor umane în care se demolează, se construieşte şi înalţă sau asupra spaţiilor virane cu scăpărări false. Şi cred că a scăpat sau neglijat zonele acestea ale snobismului cultural care funcţionează atît de aproape de noi şi printre noi încît căutîndu-l nu-l vedem pentru că ochelarii erau pe nas.

6. Caragiale azi ? Eu ştiu ? Cred că i-ar fi venit cam greu pînă să obţină autorizaţie de mandatar la „Gambrinus".

8. Şansele satirei sînt maxime, doar că ea este practicată fie tezist-programatic, articlier, fie în maniere politicoase ori zăboveşte prin frizerii, alimentare, gestiuni şi gestionari, ori prin cîsnicii cu farfurii sparte.

Satira ? ! Are subiecte dar n-are încă predicat.

9. Falsele acte de curaj în critica socială sînt zgomotoase şi stridente, tipă ca să acopere golul de cunoaştere ori deficienţele în ordinea tratării artistice. Deobicei se îmbracă precepte vechi, istovite, ţinînd de mentalităţi depăşite în sonorităţi fals sclipitoare ori în situaţii, implicaţii epice „tari" ori complicate inutil, neurmaribile, oferindu-se soluţii împrumutate din alte părţi ori din sursă autohton-obtuză. Locuri comune, complicaţii meschine şi pipernicite defilează apăsat şi vesel cu „torţe-n mîini, plete-n vînt" ca să folosesc o spunere a unui poet de altădată cu pieptul dărîmat de medalii.

10. Actul critic autentic, necantonat în zone periferice, e generos şi atent, el urmăreşte atent şi eficace sensul devenirii sociale fixind just şi cu precizie şi fineţe proporţiile, în dinamica socială.

11. L-aş privi odată, l-aş mai privi odată şi pe urmă, curajos, l-aş întreba de unde ştie chestiile alea.

ÎN PLINUL ASTRALEI DEPĂRTĂRI *)

Poezia lui Eminescu, noua carte a profesorului Edgar Papu, se înscrie între lucrările importante ale disciplinei, onorată de anul acesta și cu o catedră universitară. Lucru important, și care determină succesul lucrării la cititori. **Poezia lui Eminescu** realizează o dublă performanță, aceea de a fi un op bine închegat, exprimare a unui punct de vedere original și, totodată, se dovedește de o reală accesibilitate. Om de carte, cu o deschidere asupra literaturii universale cum puține la noi, Edgar Papu are darul pozitiv pedagogic de a-și adecva meditația cea mai abstrusă unei rostiri pe înțelesul amfiteatrului. Redus la proporțiile acelui util rezumat final, în limba franceză, ideile profesorului Papu despre **„dimensiunile perspectivice"** ale lui Eminescu incită la lectură, iar pe parcursul acesteia conving sau, cel puțin, provoacă discuția. Cercetarea fenomenologică, cu insistente scrutări stilistice, se organizează într-o sinteză revelatoare, ce va deveni, se pare, un reper în studiul eminescologic.

Edgar Papu constată, mai întîi, că viziunea lui Eminescu asupra naturii este una **erotomorfă.** Conferind elementelor stihiale feminine atribute ce coincid, iar alteori se identifică verbal, cu cele acordate femeii reale din lirica erotică, poetul trăiește o uniune, o „cununie" cu aceste componente ale universului. Nu este acel „erotism al naturii", întîlnit la unii autori ai Renașterii (autorul îl citează pe Philipp Sidney) unde elemente ale naturii sînt legate în comunicări afective — simple expresii **„de paralelism cu legăturile erotice dintre oameni"** —, ci de o unire a lumilor : **„Substratul poeziei lui Eminescu se reduce, astfel, la un vibrant rit nupțial, prin care se celebrează uniunea poetului-bărbat cu natura-femeie, concepută sub diferitele ei componente feminine, într-o viziune erotomorfă".**

Într-un singur caz relația se inversează, e vorba de „Luceafărul" unicat atît în viziunea erotomorfă eminesciană cît și în binecunoscuta tipologie romantică a geniului însingurat. Edgar Papu subliniază strania originalitate a Luceafărului față de figurile similare : Cain al lui Byron, Moise al lui Alfred de Vigny, Zarathustra al lui Nietzsche, sînt, în ultimă instanță : **oameni** (profet, geniu, supraom). Chiar și demonul lermontovian e înzestrat cu aspect uman și trăiri omenești. Luceafărul lui Eminescu răstoarnă relația, el se constituie ca **Natură.** El nu este om, nu-și are sediul pe pămînt ci coboară din depărtări astrale. Trebuie să înțelegem — continuă autorul studiului — că înfățișarea ca Natură a Luceafărului **„nu prezintă un simplu alegorism convențional, o ingenioasă variantă la amintita categorie romantică, ci cuprinde un autentic și originar caracter stihial. Drept dovadă ne vin scurtele și provizoriile metamorfoze ale Luceafărului în om, metamorfoze care nu rezistă, pălesc și scapătă, rezolvindu-se printr-o grabnică reintrare a sa în firescul mediu cosmic".**

Prezentîndu-se pe sine, în „Luceafărul", ca Natură, ca element cosmic masculin, a cărui dragoste cu femeia-om, muritoare, nu poate fi decît hibridă, Eminescu **„luminează, prin refracție, esența comuniunii din restul poeziei sale".** Acolo posibilitatea iubirii există : **„poetul-om, îndrăgostit de natura-femeie, poartă germenii nemuririi artistice într-însul, conține, deci el însuși, o parte de natură, ceea ce creează un liant omogen între parteneri"...**

O tulburătoare constatare a profesorului Papu este aceea privind situarea în „plinul depărtării" stelare a lui Eminescu. Geniul său — spre deosebire de alți mari romantici europeni — nu aspiră spre „categoria departelui", el **aparține** acestei depărtări, sediul său firesc din care coboară. Această depărtare eminesciană cuprinde **„un imens ansamblu de structuri vizuale, auditive, termice și motrice. Se confirmă, astfel, încă o dată, că pe aria poeziei ea nu este o întindere vidă, ci dimpotrivă, o țesătură bogată și vie de plinuri".** E vorba de o inimaginabilă facultate transgresivă. Autorul citează, între altele, trei versuri, pe care le reproducem și noi, ce vorbesc îndeajuns despre această vocație a depărtării. Eminescu **„frămîntă colosale geneze sau prăbușiri de lumi, în acele viziuni de**

cronica literară

haos, de neant, de drame cosmice concepute parcă printr-o stranie și nemaiîntîlnită hipertrofiere optică a gîndului, care se concentrează imens telepatic pe orbitele cele mai depărtate și mai pierdute ale timpului și ale spațiului". În **Memento mori** poetul dă proporții abisale figurii lui Orfeu (imagine a Artei supreme, aflată la temelia lumilor) : „De-ar fi aruncat în caos arfa-i de cîntări înflată, / Toată lumea după dînsa, de-al ei sunet atîrnată, / Ar fi curs în văi eterne..."

Edgar Papu îl vede pe Eminescu în permanentă comparație cu marile personalități literare ale lumii. Cu fermitate și liniște el răspunde unei eventuale întîmpinări privind reala difuziune mondială a poeziei lui Eminescu, că universalitatea sa efectivă nu poate fi pusă în discuție. Nedifuzarea (relativă) a poeziei sale în aria internațională e doar o chestiune de circulație a valorilor. Și alți foarte mari scriitori ai lumii au traversat, prin secole, perioade de ignorare în afara sferei propriei culturi, precum Shakespeare, Calderon de la Barca, Dante — în anumite momente istorice. Ca atare, putînd să judece în deplină cunoștință de cauză, Edgar Papu (distins cercetător al mai multor literaturi !) nu ezită să compare realizările Luceafărului nostru cu cele ale altor genii universale. I-am reproșa, totuși, autorului unele excese în această acțiune de evaluare. Eminescu este de o „neîntrecută genialitate" (!) spune Edgar Papu la pagina 56 și exprimarea ni se pare în suferință, ca un superlativ altoit cu un alt grad de comparație. Eminescu devine, în viziunea profesorului, un sistematic cîștigător de locuri întîi, ceea ce, foarte adesea e adevărat (doar în poezia orașului, concede autorul, a fost întrecut de alții) dar stîngăcia evaluării deranjează. „Cel mai mare", „întîiul", etc., revin prea frecvent sub pana lui Edgar Papu. Vrem să spunem că o mai economicoasă distribuire a acestor calificative ar fi dat mai mare forță comparației, evitîndu-se formulări de genul : **„în literatura noastră, Eminescu este cel mai mare pictor animalier pînă la unul din cei mai mari ai lumii, adică pînă la Sadoveanu, învingînd în această privință chiar și serioasa concurență a lui Odobescu sau a lui Macedonski".** Concurență ? În alt loc, e vorba de „gradul de promovare lirică a dulcelui". Eminescu rămîne **„egalat numai de Dante în toată literatura universală".** Asemenea evaluări pot fi, repetăm, exacte, dar exprimarea lor e cam — să ni se ierte cuvîntul — sportivă.

Analizele constituie un punct forte al cărții. Gustul, nuanța, calmul, finețea dovedite de autor farmecă și conving. Ne pare strălucită analiza stilistică de la pagina 118, de pildă, răbdătoare și utilă, unde Edgar Papu dezvăluie bogăția sintagmei eminesciene a „codrului bătut de gînduri", stabilind că acest vers **„își trage forța dintr-un fond de contaminări, de echivocuri și de transferuri".** Și exemple de analize fine, de mare eficacitate, ar putea fi luate din fiecare secțiune a volumului. Vom spune, însă, că adesea autorul „se risipește în analize stilistice pedante" (cum constata Dana Dumitriu). Așa cînd insistă, coborînd pînă la sonuri, asupra cunoscutului distih : „Din haos Doamne, am apărut / Și m-aș întoarce-n haos" ; acel „apărut", spune Edgar Papu, **„vine decepționant în față, lîngă noi, fiindcă altfel nu i s-ar auzi sunetul sec, de metal ieftin, lipsit de pondere, cu acel u închis, urmat de terna dentală t",** etc. La pagina 122—123, pe marginea unor versuri de tinerețe : „Codru-i alb și frunza neagră, / A lui mii de rămurele" ș.a.m.d., autorul glosează excesiv : **„Mai întîi primul vers (codru-i alb și frunza-i neagră) reproduce sunetul sec de izbire, de crăpare sau chiar de fringere a unor crengi uscate, prin acțiunea vîntului sau a gerului într-un codru pustiu. Acest efect fonic este produs de mica explozie prin care consoana r rupe dentala, labiala sau guturala ce-o precedă : dr (de la codru) fr (de la frunză), gr (de la neagră)".**

Hazardată ne pare și aprecierea de la paginile 169—170, privind finalul poemului-basm „Călin Nebunul". Aici Eminescu ar dezafecta o structură, prin grotesc **„însăși ființa basmului creat de el se topește, piriie, pocnește cu alte cuvinte, se spulberă în inconsistent".** Profesorul Papu nu ține seama de faptul că, în general, basmului, și celui românesc în special, îi sînt proprii începuturile și finalurile persiflante. Ele nu se constituie **„ca parodie a lui Făt-Frumos sau a altor eroi folclorici",** ci sînt doar un mod de detașare a povestitorului și ascultătorilor față de „închipuirile" minunate și imposibile ale basmului.

În fine, textul compact și îngrijit al studiului e tulburat în unele locuri de cuvinte forjate de autor și sunînd cam nefiresc : **fericitor, contopitor, perspectivice.** Nu ne-a plăcut nici exprimarea : **„gravitatea și risul se încapsulează perfect",** verbul fiind dezagreabil.

Ilie CONSTANTIN

*) Edgar Papu : „Poezia lui Eminescu", Editura Minerva, în colecția „Confluențe".

posta redacției

CONSTANTIN MARIN. Proză scrisă cu uneltele poetului. Oamenii apar numai ca niște siluete pe la marginea unui început de lume. Sînt fără un contur precis. Rămîi la poezie, proza cere alte descălecaturi.

ION VASIU. Toate trei poeziile sînt mult sub cele cu care ne obișnuiseși. Eu. cînd laud pe cineva, parcă-l blestem. Trebuie să-ți între-n cap, nu ești încă poet, chit că ai talent, și n-ai să fii niciodată dacă nu muncești pînă la istovire. Lui Mircea Dinescu poți să-i scrii pe adresa Luceafărului.

DORIN SECEANU : Mi-au plăcut, pe sărite (sărituri largi) versuri și strofe. „Numai peștii știau / De prea tainica noastră iubire / Numai peștii, iubito / Numai peștii / frumoase clavire"... „Sînt iubito pescarul cu părul frumos / Dintr-o mare adîncă, adîncă"... „Cînd am fost tineri, toți am fost frumoși / ierburi treceau între noi și cuvinte / Era toamnă — cai arabi, inimoși, / prin septembrie'nainte / 'nainte". Ești tare, ești surplusul de alifie după care urla degetul meu mușcat de peștii lui Seceanu. Îți repugnă goana după aur și vrei să-i dai o lovitură mortală. I-ai dat-o. Dovadă versurile : „Aș vrea să văd dolarul fix / Mai zice mikadoul / Dar Nixon zice aspru „Nix" / Și nu mai dă cadoul".

ION IRATOS. „Carnetul inspectorului" — inspector de teren, cuprinde o serie de fapte care nu nouă ne trebuiau aduse la cunoștință, ci organelor de anchetă. Ca literatură, ele sînt nule.

MARIA MIHAIL. Mi-ai așezat pe umeri o povară cînd mi-ai cerut să te sfătuiesc unde să-ți încerci șansele, la matematică sau la filologie. Stau în cumpănă. Izbutești să închegi versuri frumoase. „Și totuși toamna nu ucide. Ea mîngîie cu degete de chinuri / Ochii de viței ai fîntînilor prea adînci" și izbutești de două ori mai mult să le înec între alte cuvinte, uscate ca țărîna. Mai trimite-mi.

CECILIA. Nume necîntat în romanțe. Stai sub semnul fugii de la școală. Leagă-te de bancă, cu nădejde, lasă-l pe pretinsul poet să se ducă unde vrea. Cu cele șase clase de liceu ale lui și cu mărunțu-i talent va sfîrși prin a intra într-o circiumă unde-și va arunca ultimii bani plîngîndu-se de nenoroc. Căci foaie verde solzi de pește dac-aș avea eu ani de trăit cîți nenorociți din ăștia am văzut aș apuca anul 2500.

LAURENȚIU BUCUREȘTI. Dacă erai din Constanța nu te-aș fi iertat niciodată. Dar trăind numai în București n-ai de unde ști cum arată pescărușii. Totuși, îmi aduc aminte că acum doi ani, spre iarnă, niște stoluri de pescăruși invadaseră Dîmbovița. Unde erai ? În deplasare ? Sau în ședință ?

Fănuș NEAGU

Cu un satiric de geniu șansele ar spori

(Urmări din pag. 1)

scăpat atenției critice a literaturii, m-aș hazarda să scriu o operă literară. Nu e deajuns să cunoști zona sau tema pentru a crea. Adevăratul scriitor trebuie să-și descopere (sau să-și inventeze) zona singur.

6. Probabil Caragiale ar face haz ca și pe vremea sa, de ceea ce nimeni nu ne oprește să rîdem spre a îndrepta moravurile, după dictonul latin. Nu știu cum ar sta cu dreptu-rile de autor, dar cred că nu mai rău decît colegii lui contemporani nouă.

7. Au forță critică și un rol social scriitorii de talent pe care-i știm cu toții. Îmi vine greu să-i numesc aici în fugă, fără argumente și fără o demonstrație oricît de sumară. Lucrul este cu putință numai într-o carte.

8. Nu văd șanse speciale pentru satiră în climatul spiritual românesc de astăzi. Dar dacă se ivește un scriitor satiric de geniu, cum pentru moment n-avem, nu un alt Breslașu, șansele pot spori.

9. Falsul curaj critic poate fi identificat în combaterea disproporționată a unui fenomen social sau literar de mică importanță, flagelul, să zicem, al consumului din ce în ce mai mare de pepsi-cola.

10. Literatura este simbolizarea prin particular a generalului. Universalul neparticularizat duce la schemă, particularul neinsumat în general rămîne nesemnificativ. Simplul reportaj al unui fapt divers nu ajunge niciodată roman, operă de adîncă viziune a umanității, scrutată sub latura morală, interioară, nu din afară. Ne oprim la suprafața zonei criticate, atunci cînd în loc să ne interesăm de oamenii dintr-un bar, ne raportăm doar la stilul localului și eventual la vestimentația celor care-l populează. Evident, de aici nu se poate trage concluzia dacă localul e necesar sau dăunător și dacă n-ar fi mai bine ca accesul să fie permis numai în valută.

11. Nici o literatură, critică sau necritică, nu are în vedere persoana, ci omul în general. Am privit totdeauna cu simpatie pe cei care au făcut observații critice despre mine, fiind dealtminteri și eu critic. Cum eu fac totdeauna o distincție între ficțiunea literară și realitate, nu există pericolul de a mă recunoaște într-o operă literară oricît de răspicat critică ar fi ea. Față de autorul unei astfel de opere despre persoana mea, aș rămîne total indiferent.

Arta transfigurează realitatea, nu o desfigurează

4. Nu poate exista o literatură denigratoare. Creația nu coboară niciodată la nivelul publicisticei insidioase și a actelor de scandal. Opera de artă **transfigurează** o realitate, nu o **desfigurează.** Arta care falsifică o imagine, se autofalsifică implicit și astfel se anulează. Iar o literatură mediocră sfîrșește fatalmente prin a denigra realitatea chiar atunci cînd se străduiește s-o exalte și s-o măgulească. Mai ales atunci ! Inteligent și malign, Sylla, celebrul dictator al Romei, primind un panegiric mediocru, a dat dispoziții să i se atribuie poetului un onorariu neobișnuit, cu condiția de a nu mai scrie niciodată.

5. Mi-e greu să numesc o zonă anumită. Cred că există destule asemenea zone, chiar dacă nu dintre cele mai comod abordabile.

6. Foarte bine, sub raportul materialului de care avea nevoie laboratorul lui. Altminteri... consider întrebarea aceasta, retorică (în sensul stilistic) și prefer să răspund printr-o antifrază : excelent !

7. Alecsandri, fabuliștii, Filimon, Eminescu, Caragiale, Arghezi, Bacovia, Goga, Rebreanu, pentru a nu cita decît numele esențiale. Avem în acest domeniu o tradiție remarcabilă. **Ciocoii vechi și noi,** de pildă, e o capodoperă cu naivități à la Douanier Rousseau, pe care fiece epocă și-o poate revendica.

8. Șansele satirei în sine, ca gen, sînt în funcție de existența unor vocații ; nu sînt competent să mă pronunț dacă în literatura actuală ele există sau nu. Șansele de manifestare concretă a unor asemenea vocații, nu mi se par a fi astăzi, foarte trandafirii...

9. Există o demagogie literară care uzurpă ideea de curaj, nu mai mult însă decît ilustrează și impostura artistică. Personajul cel mai lamentabil este conformistul curajos, cel ce escamotează abil fenomenele sociale nefaste, vituperîndu-le la periferie și mistificînd astfel realitatea printr-o pulverizare de false semnificații. Personajul care, prost primit de amfitrion, denunță, demn și curajos, inospitalitatea valetului.

10. Literatura vizează prin excelență mecanismele sociale și nu anumite zone unde se manifestă viciile lor. Răspunsul meu la această întrebare îl completează într-o anumită măsură, pe cel precedent. Subiectul operei literare nu e decît manifestarea fenomenologică a substanței și a viziunii sale. E inutil să cuprinzi o zonă dacă din spațiul ei limitat, nu extragi o gamă de semnificații profunde, în direcția mecanismelor care-i determină funcțiile specifice. Și, mai departe, dacă angrenajul acestor mecanisme, în permanenta lor metamorfoză istorică, nu-l situezi în marile lui raporturi existențiale, în conexiunea unor valori absolute. Scriitorul nu e un simplu fotograf de vicii ambiante (sociale, politice, etice, etc.) ci, înainte de toate un artist care meditează, din unghiul cel mai convenabil structurii sale, la marea problematică a omului, a existenței, a condiției și a destinului său în timp. Din această perspectivă, judecata lui critică depășește fenomenul circumscris epocii și tinde la universalitate. Aici rezidă măreția dar și gravitatea literaturii. Așa se explică reacția, aparent absurdă, a cutărui tiran din America Latină, care, printre autorii interziși, alături de scriitori contemporani, inserează și numele unor Dante, Shakespeare sau Dostoievski : aprehensiunile lui obscure sînt, într-un anume sens, perfect motivate. Marii oameni politici nu se tem însă niciodată de literatu , chiar atunci cînd pot avea o stingherealâ la prima lectură, sau se simt, pasager, violentați. Ei știu că literatura demnă de acest nume, oricît de penetrantă ar fi în sondajul ei critic, înnobilează omul și-l face mai apt pentru a răspunde comandamentelor sociale.

11. Nu-mi pot închipui o asemenea situație pentru că literatura critică nu îndivizii ci fenomenele sociale și mecanismul lor, ea — e un act de ficțiune, care-mi poate oferi cel mult prilejul de a mă judeca eu însumi pe mine. Și ori de cîte ori, la lectura unei cărți, mă aflu într-o asemenea dispoziție, nu pot avea decît stimă pentru autorul care a scris-o. E de altfel reacția firească a oricărui cititor nepervertit.

Funcția critică — parte a funcției sociale

cînd critica îi distruge elementele ei esențiale, cînd mecanismul său este împiedicat să funcționeze. În consecință, va reacționa. Așa s-a petrecut întotdeauna. Nici nu s-ar putea altfel.

Dacă, însă, critica se va exercita asupra unei zone care s-a întunecat, a devenit o piedică în calea dezvoltării, atunci societatea în ansamblul ei, nu va reacționa negativ la critică. O vor face cei ce sînt vizați, dar din ciocnirea dintre majoritate și minoritate, nu vor ieși învingători cei din urmă. Literatura critică are rolul să stîrnească și să încurajeze această luptă.

11. Dacă v-aș răspunde că m-aș simți fericit, sau aș rămîne liniștit într-o asemenea împrejurare, aș fi un fariseu și nu m-ar crede nimeni. De aceea, nu am să vă spun aceasta.

Mă gîndesc, însă, cum aș încerca, cum m-aș strădui să reacționez. Aș face toate eforturile să trec cu demnitate, față de mine însumi și față de mediu, înconjurător, peste iritarea de început și să privesc lucrurile la rece, cu calm. Aș face apel la rațiune, la amintirea idealului meu din tinerețe care m-a adus în mișcarea muncitorească, la responsabilitatea mea de comunist în societatea noastră, la experiența pe care mi-a dat-o viața, la educația pe care mi-a făcut-o Partidul și, „fără ură și fără părtinire", m-aș privi în respectiva operă literară. Și dacă m-aș vedea acolo, atunci, mă întreb acum : aș avea tăria să mă supăr pe oglindă ? Aș avea nimicnicia și ticăloșia să-l privesc pe autor cu ochii urii și ai dușmăniei ?

Printre multele meandre...

(Urmare din pag. 1)

liniște și ușurare, răcoarea cearceafurilor mereu schimbate, ca un alt teritoriu al iernii de afară, ce-mi era interzisă.

Și totuși, îmi amintesc acele săptămîni sau luni, în care boala mă făcuse stăpîn peste toți și toate, cu o veșnic vie nostalgie.

Mama mă veghea : îmi vorbea și îmi cînta fără întrerupere pînă la epuizare, pentru că în clipa în care se oprea, istovită, năvăleau asupra mea umbrele din colțuri, într-un ciclon negru și fierbinte.

Tata venea seara tîrziu de la serviciu, cu mandarine reci și coaja poroasă și mă întreba cu o voce pe care o voia, jovială, camaraderească, ca și cum boala mea ar fi fost rezultatul unei înțelegeri între noi doi, ca să-i sîcîim pe ceilalți : „Nu-i așa că ne e mai bine ?

— Nu. Mi-e foarte rău, am să mor în curînd, răspundeam cu acea teribilă cruzime a copilului care se simte în centrul atenției îngrijorate a celorlalți și el mă privea deznădăjduit, cu un aer de vinovăție ; bărbații sunt atît de neputincioși în fața suferinței !

Din acele cîntece pe care mi le șoptea mama (toate trebuiau să fie epice, să se întîmple ceva în ele, altfel spuneam cu o voce albă și ochii în gol : „Mă plictisesc") îmi amintesc unul ; îi zicea „Sonia" și era *lamento-ul* unui tînăr care fusese deportat în Siberia, pentru că ucisese pe cineva pe care-l găsise „plecat pe pieptul Soniei", soția lui :

„Fără de sfîrșit pustiul crește, / De veșnice zăpezi acoperit... / Soarele ce palid strălucește, / Se-naltă maiestuos din infinit..."

Deportatul „într-o colibă solitară", își povestește drama :

„Mi-ai fost soție bună și credincioasă, / Te adoram ca pe un idol sfînt, / M-ai trădat tu blîndă și sfioasă, N-aș fi crezut-o pînă la mormînt..."

Pe mine asta nu mă interesa. Nici refrenul tînguitor :

„Sonia, ochii-ți răpitori / Îi sărut în vis de mii de ori, / Nu pot să te uit o scumpă floare, / De pe-al Volgei tainic mal, nu pot."

Ce-i drept îmi plăcea „maiestuos din infinit" și „tainic mal" ; dar era o strofă pe care o așteptam cu înfrigurare, pentru care suportam lunga înșiruire a nefericirii conjugale ; îi țin minte doar sfîrșitul :

„Numai fiarele îngrozitoare / Tovărășie în pustietate-mi țin..."

— Mamă, desenează-mi fiarele *îngrozitoare.*

— Nu știu să desenez, dragă.

— Ba știi. Trebuie. Fiarele *îngrozitoare !*

Și biata mama desena un fel de vaci, patrate.

— Nu sunt îngrozitoare. Desenează-le, în burtă, săbii și pumnale.

Astfel, împănate cu arme albe, vacile deveneau în sfîrșit fiarele *îngrozitoare.* Mă îngrozeam puțin, apoi :

— Acuma, cu călărețiî unguri, prin ploaie...

„— Kossuth Lajos azt üzente, / El fogyott a regimentje / Ha meg egyszer azt üzenni, / Mindnyayunknak el kell menni..."

(Kossuth Lajos a trimis vorbă, / Că i s-au isprăvit regimentele... / Dacă mai trimite vorbă încă odată, / Trebuie să plecăm cu toții)

Îi vedeam prin ploaie, cu mantalele albastre grele de apă, ca niște bureți, moțăiau, frînți de oboseală în șea ; din cînd în cînd se auzea zgomotul de oțel pe fier al săbiilor lovite de scărițe ; ploaia cădea în rotogoale *(karikára)* pe pălăria lui Kossuth ; copitele cailor clefăiau în tina rece, cleioasă... ...Nu știu cum i-a venit mamii, în perioada aceea, să înceapă să-mi citească din Eminescu ; poate pentru că-mi plăcea și făceau să-mi strălucească ochii „tainicul mal" și „infinitul maiestuos". Neînțelegînd totul și înțelegînd în același timp ceva mai mult decît cuvintele, simțind misterioasele lor legături, ascultam înfiorat cadențele sublime :

„Printre ramuri trece lună, / Codru-și bate frunza lin, / Peste codrii de arin, / Melancolic cornul sună..."

Luceafărul, Scrisorile și acele versuri dumnezeiești în care limba română atinge puritățî de diamant :

„Ca la un semn / Clătind catargele / Tremură largele Vase de lemn... / Niște cetăți, / Plutind pe marile / Și mișcătoarele / Singurătăți..."

Da, dar tot atunci și „Egy gondolat bánt engemet", poemul scris pe cîmpul de luptă, înainte de ultima bătălie :

„Egy gondolat bánt engemet : / Agyban, párnák közt halni meg ! Lassan hervadni el, / mint a virág / Amelyen titkos fereg foga rág : Elfogyni lassan, mint a gyertyaszál, / Mely elhagyott, üres szobabat áll".

MĂ CHINUIE AMAR UN GÎND...
(1846)

Mă chinuie amar un gînd :
Pe-o pernă,-pat, să mor zăcînd !
Să veștejesc ca floarea ce suspină,
De un vierme tainic roasă-n rădăcină ;
Să mă topesc ca luminarea pală,
Lăsată singură'n odaia goală.
Nu, Doamne, moartea asta nu mi-o da,
O altă moarte eu aș vrea !
Copac să fiu, de fulger spintecat,
Sau smuls din rădăcini de viforul turbat ;
Stîncă să fiu, din piscuri prăvălită,
De trăznet, în prăpastia-ngrozită...
Cînd neamurile-ncătușate,
Sfărmîndu-și lanțurile vor porni-nviate,
Cu roșii fețe și cu roșii steaguri sfinte,
Pe steaguri scrise-avînd aste cuvinte :
„Libertatea lumii" —
Și-or trimbița în sus
Lupta cea mare, din răsărit pînă-n apus,
Lovind tiranii care le-au supus :
Acolo-aș vrea să pier,
Pe cîmpul de luptă-n vuietul de fier,
Sîngele-mi tînăr să se scurgă-acolo,
Și glasul meu să fie-acoperit.

În românește de
EUGEN JEBELEANU

...Și moartea lui, la cîteva zile după acest ultim poem, cu sabia în pumn, ca o floare albă, pe cîmpia Sighișoarei, pe care am rătăcit de atîtea ori, singur, în înserări reci, auzind în tăcerea cutreerată de vînt nechezatul cutremurător al cailor și strigătele răgușite și pocnetele seci ale armelor și țipătul metalic, strălucitor, al săbiilor și vuietul acela stins în care limbile se topesc într-un geamăt profund ; vuietul acela care rămîne veșnic deasupra cîmpiilor unde s-au dat mari bătălii, ca o cortină nemișcată de fum vînăt. Iar ochii mei neliniștiți căutau *locul* unde a căzut trupul de trestie al poetului de 24 de ani, și unde l-au amestecat în țărîna mustind de sînge picioarele ropotitoare ale cailor...

Mai tîrziu, unul din poeții mei de căpătîi a fost și a rămas Iozsef Atilla, unul dintre marii poeți și marile conștiințe ale lumii, biografie însingerată, sensibilitate *umană* frematătoare ca o rană ; poet angajat în lupta proletariatului cu opera, cu viața, cu *moartea.* Unele din poemele lui cuprind, ca o monadă, universul acela proletar budapestan : casele leproase de raport, mîinile muncite de leșie ale mamei, copilul firav care nu poate adormi :

„Își închide ochii albaștri cerul, / își închide și casa mulții ei ochi, / maidanul doarme sub plapomă, / adormi și tu, frumos, micul meu Balázs... /

. . . . . .

Doarme, pe scaun haina ta / ruptura ei a ațipit / azi nu se rupe mai departe / adormi și tu, frumos, micul meu Balázs"

Altele sunt strigătul de virilă revoltă al poetului, împotriva condiției sale umane :

DE ZIUA MEA : „Am ajuns de treizeci și doi de ani / Surpriză, această poezie / Joc de nimic... / Cadou pe care mi-l fac / Pe — acest colț de masă-n cafenea / Eu / Mie. / Zburară treizeci și doi de ani / Și încă n-am avut 200 pe lună, / Da, da ! / Țara mea !"

Altele au circulat ca *manifeste* ale partidului :

CEL CE-A CĂZUT : „Ne-au chinuit, ne-a sîngerat carnea, / Tovarășe, care încă te poți plimba, ca lumina, / gîndește-te la noi care în sus și-n jos alergăm / și privim departe în colțurile celulelor / Ni se moaie mușchii... Sculpăm... Ne-au condamnat la boli de stomac și de plămîni / Și dacă nu ne prăpădim, ne prăpădesc. Luptăm încă, dar trupul ne e atît de slab. Tovarășe, ajută pe cei căzuți. / Acasă, soba e rece și crăpată / În cratiță rece se pregătește cina : ...puțină foaie de varză și rămășițe. / Nevasta e amețită, își suduie copiii Și vecina răcnește pe coridor că de la noi nu va mai căpăta niciodată / uleiul de lampă împrumutat. / Vine iarna, străluce ște înghețul și moartea de foame ; / Tovarășe, ajută pe cel căzut. / Gîndiți-vă la tineta împuțită, ...Trimiteți săpun, carne de cal și pentru iarnă / trupurilor noastre ofilite, dați-le ceva haine. / Trimiteți cărți, oricît de țîmpite pentru că ne înebunește noaptea, moale ca un șobolan. și dorința sfîșietoare după o femeie. Ușurează-ne suferința, dacă ești muncitor și liber, Tovarășe, doar tu ești Ajutorul Roșu / Frate, ajută pe cei căzuți. / Luptăm îndîrjiți pentru revoluție / nu putem muri, trebuie să trăim mai departe, Ne așteaptă manifestele... / Și burghezia ne așteaptă s-o judecăm ! Mișcarea ne așteaptă, munca și familia, pînă cînd va dispare exploatarea, / ...pînă cînd vor cădea lacătele de pe fabrici și închisori. / Trăiască Sovietele, Staturile muncitorești ! Frate, ajută pe cei căzuți."

...Înainte de-a se arunca sub tren (putea să se arunce și în brațele reacțiunii maghiare, gata să-l primească „ocrotitoare" pline de substanțiale „consolări", dar îl oprea opera lui și încă ceva, care uneori e mai presus de operă la scriitorul comunist : *angajarea pînă la capăt,* integral, în cauza dezrobirii omului de tot ce-l face neom, angajare care nu se poate azvîrli ca o haină veche, chiar atunci cînd lovitura vine de la ai tăi)... înainte de-a se arunca sub tren, a scris una din poeziile pe care eu le consider cu adevărat optimiste, pentru că în fața morții, nimic nu se poate mima :

„În sfîrșit, mi-am regăsit patria, / pămîntul, deasupra căruia numele meu / va fi scris fără greșeli, / de cel ce-o să mă îngroape, dacă o să mă îngroape cineva. / Acest pămînt mă va primi ca o pușculiță. Pentru că nu mai trebuie (ce păcat !) / Bănuțul de fier rămas de pe urma războiului. Paraua de șasc, găurită. // Nici inelul de fier, în care sapate / sunt cuvintele frumoase, adică o lume nouă / drepturi, pămînt. — Tribunalele sunt încă marțiale / și-s mai frumoase inelele de aur. // Eu am fost singur multă vreme. / Pe urmă au venit la mine mulți. / „Ești singur", mi-au spus ; deși cu ei împreună ași fi fost atît de fericit. ... / De cînd trăiesc, în vînturi contrarii am încercat să stau drept, pe locul meu. E de rîs că n-am fost în stare să fac atîta rău cît mi s-a făcut. E frumoasă primăvara, frumoasă e și vara, mai frumoasă e toamna și cea mai frumoasă iarna, pentru acela care visează un cămin cald, o familie / la urma urmei numai pentru alții."

Îmi cer iertare pentru traducerile brute, ad litteram, pe care le-am făcut ; poate au reușit să transmită măcar a zecea parte din universul poetic al lui Iozsef Atilla... Mă gîndesc uneori, și am remușcări, cît de puțin am făcut noi toți, scriitori români și maghiari, pentru cunoașterea reciprocă a acestor două culturi vecine, produse ale unei istorii la fel de frămîntate, la fel de tragice, născute și hrănite din virila hotărîre de-a sta „drepți, în vînturi potrivnice", străbătute de căutări asemănătoare, de răspunsuri de atîtea ori identice.

funcția critică a literaturii

OV. S. CROHMĂLNICEANU

Tensiunea dintre ideal și real

1. Pur și simplu rolul care-i revine cu necesitate stringentă literaturii din faptul de a fi o formă a conștiinței sociale. Se poate vorbi de o conștiință autentică, acolo unde lipsește spiritul critic ? Totdeauna arta s-a născut dintr-o tensiune între **ideal** și **real.** De unde, nevoia ei vitală de a exprima o „sfîntă nemulțumire" care hrănește însuși motorul progresului uman.

2. Da ! În ciuda tuturor teoriilor și practicilor ivite spre a stînjeni și chiar împiedeca tendința aceasta firească. Societatea socialistă multilateral dezvoltată nu poate fi construită fără o necontenită și ascuțită operă critică. Ne-o dovedește politica partidului nostru și, mai mult ca oricînd, vasta acțiune inițiată astăzi de el.

3. În obiectivitatea înaltă a marei arte. Niciodată ea nu s-a oprit la pragul constatărilor imediate, superficiale. Observația nemijlocită, scriitorii substanțiali au integrat-o într-o viziune despre lume ; au **situat-o** cu alte cuvinte, au căutat să-i sugereze o explicație. Unii continuă să creadă că obiectivitatea e o chestiune de drămuire farmaceutică strict cantitativă, cam atîta „umbră", cam atîta „lumină", 14% negru și 86% roz, poate că merge și cu 17% și 83%. E o concepție de contabil. După ea „Cavaleria roșie", de Isaac Babel, să zicem, ar fi o carte neagră. Dar nu-i deloc așa ; în ciuda nenumăratelor lucruri cumplite pe care le spune, o străbate de la un capăt la altul cel mai autentic patos revoluționar comunist. Cred că aici se află cheia problemei. Orice operă literară implică o optică socială și presupune chiar dacă nu manifest, un ideal de viață ; în numele lui se face critica și el îi dă adevăratul sens. Tocmai refuzul de a privi elementele unei opere literare ca părți dintr-un întreg, de a discuta semnificația acestuia și nu detaliile în sine, duce la aprecieri false, mărginite și, practic, interdictive. Apar cărți despre realitatea noastră socialistă, sută la sută roze, dar stăpînite în viziunea lor intimă de un detestabil spirit mic-burghez, mucegăit și conformist. Trec însă foarte ușor prin toate controalele fiindcă, „nu dau bătaie de cap".

4. Prima e, cum am încercat să arăt, un act de conștiință, prin urmare o expresie a lucidității spiritului. A doua, o manifestare de **orbire**, de **opacitate,** adică exact contrariul. A schimba „rozul" în „negru" nu reclamă prea mult efort intelectual. Sînt voci care protestează indignate că a fost „denigrată" cutare profesiune, instituție sau categorie socială, ori de cîte ori unul dintre reprezentanții ei e înfățișat săvîrșind abuzuri, acoperindu-și sub o frazeologie „principială" interesele personale, lezînd colectivitatea prin diverse „aranjamente" revoltătoare, ca și cum cu atare acte n-ar fi pline ziarele. Aici se verifică vechea zicală cu musca pe căciulă. Cine crede realmente în puterea de ecarisaj moral a socialismului, n-are pentru ce să se indigneze, cînd întîlnește asemenea portrete literare, dimpotrivă, mai ales dacă în ele tresare o salutară reacție civică la batjocorirea principiilor orînduirii socialiste, așadar o manifestare a creșterii conștiinței publice. Denigrarea ține de optica autorului și apare acolo unde critica trădează o viziune sceptică, dezabuzată, nihilistă, cu privire la posibilitatea îndreptării relelor, perfectibilității organizării vieții obștești și naturii umane. Din astfel de texte iese la iveală o concepție sumbră, demobilizantă asupra lumii. Ea e opacă, fiindcă ignoră deliberat progresele evidente ale societății noastre și conține, nemărturisit, un îndemn la abandonarea oricărui efort uman constructiv, ca zadarnic. Acest tip de critică, chiar dacă nu vrea să o recunoască, rămîne — în esența lui — conservator și deci retrograd, reacționar.

5. Cred că întrebarea e greșit pusă. Nu extensia ne interesează, ci adîncimea. Diferența e de la luarea bacșișului, foarte combătut astăzi, la abuzurile și indiferentismul administrativ care vatămă societatea cu milioane și lovesc dureros numeroși oameni. Ce s-a întîmplat la O.C.L.P.P. constituie un exemplu izbitor. E diferența de la inerțiile morale curente, la o concepție asupra socialismului ca umanism superior, multilateral și dinamic.

6. Să avem sentimentul întîi că a răsărit un nou Caragiale și apoi să vorbim, fiindcă există destui, gata să-și scuze ascuțișul critic tocit prin dificultățile obiective care-i împiedică să-și exercite geniul satiric. Oricum însă, niciodată autorii hotăriți să spună adevăruri neplăcute n-au dus-o ușor; aceasta nu i-a descurajat însă, ci abia le-a stimulat inventivitatea artistică. Brecht sublinia că scriitorul înzestrat trebuie să posede și o șiretenie de a ști cum trebuie spus adevărul.

7. De la **„Țiganiada"** pînă azi foarte multe, dar nu văd rostul să întocmim acum lista de nume și de titluri. Asemenea scrieri se disting imediat prin interesul extrem de viu pe care-l trezesc în rîndul publicului. Avem un exemplu recent : „Imposibila întoarcere" de Marin Preda.

8 Mai mari ca oricînd.

9 ?!

10. În literatură nu există act critic care să se oprească strict la un anume fapt. Acolo unde se întîmplă așa nu e vorba de artă, ci de gazetărie. Dar, am mai spus-o, greșim atunci, cînd considerăm un fenomen negativ, denunțat în literatură ca prezent sub aceiași formă și virulență în zona socială pe care, fatal o vizează. Scriitorul surprinde morbul raului, într-o manifestare elocventă, expresivă. Pe unii, e posibil să-i fi atins parțial, superficial, sau să-i fi ocolit cu totul. În capacitatea noastră autocritică, de a privi faptul prezentat ca un simptom destinat să ne alerteze, stă șansa lecuitoare a literaturii. Cum izbutește publicul să opereze asemenea distincții importante? Reușita depinde de două lucruri: de arta autorului, în primul rînd, fiindcă mijloacele lui expresive sugerează aproximativ extinderea și virulența reală a răului. Eugen Ionescu, de pildă, a vrut să arate că, „rinocerita" amenință să ajungă la un moment dat o psihoză generală și pentru aceasta și-a conceput piesa așa. Atingerea efectului real, scontat în critica socială prin intermediul literaturii, depinde apoi și de o judicioasă interpretare a textului. Necitit cum trebuie, și Caragiale a fost acuzat că insultă națiunea.

11. Ar fi culmea ipocriziei să declar că așa ceva mi-ar produce plăcere. Prin urmare îi înțeleg și pe cei care se supără cînd sînt supuși criticii. Dar nu se poate face nici măcar o omletă fără să se spargă ouăle.

HORIA LOVINESCU

Contribuția critică — contribuție pozitivă

1. Nu cred că literatura are, prin excelență, o funcție critică. Funcția ei esențială e artistică, ceea ce presupune o cuprindere mult mai complexă și nuanțată a existenței.

Dar faptul că literatura, prin latura ei critică poate aduce un substanțial aport pozitiv la viața societății, într-un moment istoric dat, e un adevăr pe care nu-l poate contesta nici cel care citește sau recitește doar douăzeci de cărți bune pe an.

2. Consider că literatura de critică socială — adică cea care exprimă adevărul cu dorința de a-l pune în slujba dezvoltării societății — reprezintă cea mai pozitivă atitudine și cea mai înaltă obligație morală pe care o poate adopta azi la noi un scriitor-cetățean. Fără a uita însă că scriitorul nu e numai cetățean și că are dreptul, ca atare, să trateze și alte planuri ale existenței umane.

3. Aș spune că o operă cu **pronunțat** caracter critic — dacă este în adevăr vorba de o „operă" — se justifică în primul rînd prin ea însăși, prin poziția autorului față de eroi și temă, prin locul pe care această operă o are în ansamblul creației scriitorului, precum și pe cel pe care-l ocupă în contextul literaturii contemporane lui. Pot concepe și admite în asemenea condiții chiar o capodoperă aparent „neagră". Refuz însă cu înverșunare fenomenul de imitație și epigonism pe care-l poate genera și pe care din păcate îl generează.

4. Trebuie să fii funcționar cultural în cel mai cras sens al cuvîntului pentru a nu-ți da seama de diferență.

5. Parvenitismul, indiferența față de oameni, lașitatea, abuzul de putere, ipocrizia, etc. atunci cînd aceste tare riscă să atace o zonă mai largă a vieții sociale.

6. În orice caz ar avea „probleme"...

7. Mai trebuie timp — și mult — pînă a se putea formula o asemenea judecată.

8. Satira măruntă are toate șansele : se pot cîștiga cu ea și bani și aplauzele unui public nepregătit și naiv. Pe această naivitate se mizează zdravăn.

9. Cele care par a spune adevăruri grave, dar ascund grija bine chibzuită de a nu jigni pe nimeni.

10. Nu cred că poate fi vorba de un „distinguo" categoric. O zonă bolnavă presupune de cele mai multe ori existența unui viciu poate mic, dar real, o defecțiune de funcționare și în mecanismul social.

11. Nici bine, nici rău. Judecata asupra mea însumi o fac mai imparțial și mai în cunoștință de cauză decît orice critic. Dacă demonstrația negativă a criticului ar fi însă atît de inatacabilă și de fundamentată încît să n-o pot contesta în forul meu intim cel mai curat i-aș purta criticului un sentiment de respect chiar dacă m-ar face să mă gîndesc la sinucidere sau la... pensie.

CONSTANTIN CHIRIȚĂ

Un obiectiv atît de înalt și romantic

1—2. În ideea de responsabilitate pe care societatea și ideologia societății noastre o integrează definiției de scriitor se include, fără îndoială, și atitudinea critică față de realitatea socială. De altfel, principiul criticii este, teoretic, și trebuie să fie, practic, caracteristic intregii activități din societatea noastră. În condițiile date nici n-ar putea fi înțeleasă o literatură realistă, o literatură adresată societății, fără un puternic suflu critic. Nu din supunere față de teorie, ci din relațiile cu societatea ca sursă literară, ca sursă principală de inspirație. Într-un marș atît de greu și complex ca al nostru, spre un obiectiv atît de înalt și romantic ca al nostru : socialismul (fie-mi permis să duc pînă la capăt metafora) coloanele nu-și păstrează, intacte, disciplina, entuziasmul, puterea, sinceritatea. Unii obosesc înăuntru, alții obosesc în frunte, nu mai spun : „după mine, băieți !", ci „înainte, băieți !", bucurîndu-se, pe margini, de bogăția și frumusețea teritoriilor cucerite. Atîta vreme cît noi, ca scriitori, rămînem fideli idealului, trebuie să luăm atitudine critică față de neregulile și neadevărurile observate. Mai ales cînd sîntem susținătorii unei literaturi angajate. Iată de ce cred că funcția critică a literaturii este o caracteristică subînțeleasă a unei literaturi de critică socială.

3. Noțiunea aceasta de *echilibru* face parte prea mult din domeniul logicii și luciditații pentru a o acorda literaturii. Cartea și întreaga ei mișcare : creația și destinația, este prin excelență un act de sinceritate, și deci subiectiv, nu actul unui comerciant cu ochii mereu la balanță. Culegem emoții și dăruim emoții. Gradul, sensul, durata, intensitatea lor nu pot fi siluite de nici o aritmetică a egalității. Deci problema principală este cea a sinceritații scriitorilor (și nu întîmplător am trecut la plural), a relațiilor dintre ei și adevărurile societății, adică dintre ei și *luminile și umbrele* societății. Fără îndoială că literatura care se pretează cel mai fericit la cuprinderea adevărurilor societății este *romanul.* Nu numai pentru că în vastitatea ei s-ar putea desluși luminile și umbrele societății, ci mai ales pentru că s-ar desluși cauzele acestor lumini și umbre, care influențează cel mai mult conștiința și inima societății.

4. Îmi este foarte greu să accept ideea unei literaturi denigratoare, de fapt nici nu cred că poate exista o asemenea literatură. Denigratoare ? Față de cine ? Față de ce ?... Să ne gîndim, de pildă, la cea mai critică literatură a ultimelor decenii, la literatura americană, față de care literatura noastră, în funcția pe care vrea să i-o atribuim acum, este la abecedarul criticii. Cu toate acestea, nici extremele, dar nici media americană, cea care constituie puterea și adevărul Americii, n-au considerat niciodată această literatură drept denigratoare. Dimpotrivă în aprecierea acestei literaturi, toate zonele sînt unite de un sentiment de mîndrie.

Nu pot crede că un scriitor adevărat se va așeza la masa de lucru cu gîndul să scrie o carte denigratoare. Desigur, el poate fi atît de impresionat de un anumit aspect al vieții încît revolta lui se poate îndrepta împotriva

(Continuare în pag. 7)

S. DAMIAN

Acel reflex organic

Cer îngăduința de a nu răspunde ordonat la întrebări ci, pornind de la ele, să expun cîteva opinii care, sper, că se vor include într-un fel și în obiectivele anchetei.

Hrana literaturii din toate timpurile a fost, se știe, observația morală. De aceea creatorul de tipuri dezvăluie cu perspicacitate formele pe care le iau în psihologia umană și diversele porniri devastatoare. Bovarismul, instinctul de parvenire, spiritul cameleonic, pofta achiziției, grandomania își găsesc mereu alte înfățișări în realitate și în artă. În decursul veacurilor categoriile sociale și-au pus amprenta distinct asupra destinelor omenești, fără să le epuizeze astfel particularitățile, iar personajele cu amplă arie de cuprindere, au ajuns și puncte de reper în clasificarea comportărilor. Determinată în timp și în spațiu, funcția critică a literaturii poate fi permanent deslușită.

Fizionomiile morale cunoscute nu dispar odată cu instaurarea relațiilor socialiste și cu proclamarea unei etici noi. Unele își prelungesc existența cu sforțări minime de aclimatizare, altele își schimbă procedeele, se disimulează, joacă un rol împrumutat. E clar că mentalități ca patima de acaparare, parazitismul, disprețul cinic față de cei din jur, abuzul de putere vin în totală contrazicere cu principiile echității socialiste. Aceste exteriorizări vehemente ale egoismului le putem însă identifica uneori și în ambianța de azi, îndepărtînd anumite straturi protectoare (aparența de corectitudine în comportările cotidiene, demagogia, învelișul de umilitate menită să deruteze etc.). A crede că intențiile nobile de ecarisaj, transformate în largă acțiune publică, au un efect imediat peste noapte, înseamnă a te complace în utopie, a te adăpa cu iluzii. Educația e un proces anevoios și necesar de stîrpire a unor reminiscențe ale trecutului, de convingere răbdătoare și competentă (adică de demonstrare a ascendenței pe care o deține etica nouă), de prevenire și treptată eliminare terapeutică a altor fenomene degradante, născute chiar în epoca noastră, ca o excrescență a vremurilor.

Să nu uităm apoi că omul e o ființă cu limite biologice și sociale, că oricît de înalt ar fi stadiul de generozitate atins (în sensul raportării intereselor individuale la cele generale), va afirma, firesc, și dorința de satisfacere a propriilor necesități. Întreg efortul gigantic de educare trebuie să țină seama și de ideea participării fiecăruia la beneficiile materiale și spirituale, astfel ca orice contravenție pe plan etic să nu aibă nici măcar o infimă bază de absolvire posibilă. Sterilă ar fi tendința spre un egalitarism care uniformizează aptitudinile și desființează tocmai stimulentele ce duc la inovații, la ameliorarea muncii, la mobilizarea resurselor, la obținerea maximei calificări de specialitate. Sîntem datori să înfăptuim acea premiză de activitate disciplinată, loială, de ridicată tehnicitate profesională, eficace, cu roade evidente în bunăstarea și în nivelul de înțelegere și responsabilitate — premiză de care depinde realizarea proiectelor frumoase de metamorfoză morală a omului.

Rostul literaturii ? Plecînd de la *observare*, facultate primordială, prozatorul recompune psihologii existente, prezintă traseul unor biografii contemporane. Firește că și modul de supraviețuire și de drapare a unor vicii vechi precum și climatul care permite căi inedite de izbucnire a moravurilor individuale agresive captează atenția romancierului. Prin însuși actul de dezvăluire obiectivă literatura își îndeplinește menirea critică. Nu e bine să ne pripim și să confundăm specificul înrîuririi educative prin artă, implicită, cu didacticismul îngust.

Mai predomină în această ordine de idei, pe alocuri, unele prejudecăți. Te uimește în anumite regiuni periferice ale culturii menținerea unei false tradiții de olimpianism, de sustragere din real, de plutire în comode abstracțiuni. O inclinație spre simbolistica facilă a decurs și din pretențiile (cu nimic întemeiate) ale unor autori că sînt stăpîni pe rafinate cifruri filozofice cu care pot dezlega — miracol ! — misterele cosmosului. Cine se cobora spre măruntul trai de fiece zi, era privit cu o suverană desconsiderare. Multe din narațiunile eterizate, fără contingență cu timpul și spațiul, s-au dovedit, vai, amăgiri : cugetări precare, inadvertențe în intuirea reacțiilor umane, lipsă de vocație elementară pentru arta sugestiei și a meditației metaforice. Nu putem nega însă că și autori de talent s-au lăsat atrași de sirenele literaturii parabolice, mai mult ca un exercițiu de virtuozitate, cu impresia că proza realistă pînă la capăt (singura valabilă) n-are întotdeauna condiții optime de desfășurare. Aflînd de dificultățile de publicare (obiecții rigide, scolastice la edituri etc.) pe care le întîlneau cei care perseverau pe drumul reflectării adevărului de viață, acești autori au aderat la concluzia greșită că n-a sosit încă timpul unei concentrări a forțelor pe acest tărîm. Au fost ezitări, amînări, pe care un climat de efervescență le poate acum risipi. Departe de mine gîndul de a tăgădui dreptul la existență și la încurajare de care poate beneficia literatura de alegorie sau fantastică, cu sfera ei definită, cu mijloacele ei experimentale, literatură care, dacă are consistență și un sens umanist, revendică în mod natural, întreaga receptivitate. Nu însă impostura și snobismul. Aici decide în bine ori în rău discernămîntul editorului care nu e pretutindeni, din nefericire, sigur.

Magistrala aparține însă literaturii realiste, spre care, într-o sforțare de diriguire, e necesar să se îndrepte cele mai bune resorturi scriitoricești. Au pierit însă toate obstacolele ? Ne poate ispiti din nou autoîncîntarea. Faza declarațiilor și a bunelor intenții s-a consumat. Se impune o judicioasă conlucrare a tuturor energiilor în dezbateri, în intervenții publice, în discuția plină de tact, de inteligență și de răspundere cu fiecare artist serios și mai ales, peste toate, în Creație (supremul argument). Numai în felul acesta vom putea ajuta la înlăturarea unor piedici de proveniență estetizantă sau dogmatică. Încerc să înfățișez aici, mai mult sumar, cîteva din preocupările pe care le socotesc, pe acest tărîm, la ordinea zilei.

Superstiția moderației. Dacă se mizează prea mult pe echilibru, pe evitarea exceselor, pe aspectul „cuviincios" al deznodămîntului, există riscul să fie anulat fiorul tragic. Se pierde inevitabil un zăcămînt al adevărului. De refuzi tot ce e duritate, zbucium acut, eșuare, desnădejde — provoci, inerent estomparea autenticului. Să descindă și de la Maiorescu această reținere, Maiorescu care abandona lecturile prea agitate, recalcitrante față de tihna simetriei clasice, care îndemna la cumpătare și moderație ? Probabil că nu e unica explicație în unele cazuri, pentru domolirea tumultului.

Parte și întreg. Nu poți să pretinzi fiecărei cărți să dea senzația de *totalitate.* Desigur, pe ansamblul unei politici de editare, e utilă o stăruință în dozări pentru a acoperi zone dintre cele mai semnificative și pentru a nu insista unilateral — cu consecințe deformatoare — asupra unei secțiuni izolate sau marginale a realului. O singură narațiune, care, de pildă, n-are veleități de frescă, reconstituie un fragment al existenței — dintr-un unghi precis. Acest fragment (și numai el) se cere apreciat ca putere de profunzime și de veridicitate. Lui nu i se pot impune rigorile întregului. Orice adaus pentru completare exterioară, pentru simetria situațiilor, e un corp alogen, de prisos. De aici vine, poate, și confuzia regretabilă între subiectul literar (relatarea unui incident al realului, fictiv dar verosimil) și cursul director al istoriei. S-au emis obiecții la *Intrusul* lui Marin Preda fiindcă descrie un caz de inadaptare. Nu e posibilă oare și ratarea, în anumite variante particulare, în socialism ? Autorul nu și-a propus să ofere o imagine globală (care, evident, pretinde și prezența exemplelor de armonizare a inițiativei individuale cu soarta colectivității). Ideea *Intrusului* e însă limpede : o pledoarie pentru o morală a generozității, care, dacă e revoluționară, să nu abdice (ci să plece) de la normele statornicite de omenie, de cinste, de respect pentru familie, pentru sentimente etc. Învinuirile prin extindere — fatalitatea unui dezacord între personaj și mediu — falsifică mesajul neambiguu al cărții. Ne amintim curajul, încrederea regenerată, dăruirea cu care eroul reia în final urcușul.

Pot fi menționate opere celebre ale umanismului militant care dezmint preceptul *totalității. Înfringere* (ce titlu deprimant ! ar exclama dogmaticii) povestește etapele decimării unui batalion roșu ; *Pe Donul liniștit* reface istoria rătăcirilor unui țăran, dornic de liniște, dar sfîșiat de impulsuri dezastruoase, și, pînă la urmă, mistuit de năvala întîmplărilor. Nu subiectul literar destăinuie optiunea scriitorilor, ci extraordinara vitalitate și măreție a năzuințelor Revoluției care se degajă din vîrtejul de cruzime, aberație, vinovăție și nepăsare a derulării timpului. *Condiția umană* și *Speranța de* Malraux sau *Pentru cine bat clopotele* de Hemingway sînt apăsate de o presimțire sau chiar de a clarviziune a eșecului într-o împrejurare locală dată și se încheie într-adevăr, tragic. Ce nobil îndemn de devotiune în luptă și de solidaritate cu mulțimea se desprinde însă din dîrza înfruntare a unei damnări. Nu pledez numai pentru acest tip de scrieri dar ele au în orice caz, pe lîngă altele extrem de necesare, acces în sanctuarul Marii Literaturi (adînc educativă).

De la o înțelegere complexă a dialecticii istorici, pentru care mecanica evenimentelor nu coincide mereu cu intențiile oamenilor, iar între luciditate și spiritul voluntar, între-

(Continuare în pag. 7)

ALEXANDRU IVASIUC

Unul din mecanismele de autoreglare ale societății

1. Nu e greu de înțeles ce înseamnă funcția critică a literaturii. Aș vrea să subliniez doar importanța deosebită a acestei funcții, poate cel mai însemnat mod în care literatura participă la viața socială, reprezentînd unul din mecanismele de autoreglare ale societății, care o ferește de crize, îi anunță deficiențele, o compară mereu cu cele mai înalte idealuri ale sale. Cu alte cuvinte îi asigură unitatea, o încheagă tocmai prin exprimarea constantă a valorilor sale, pe care scriitorul și artistul le ia în serios. Rolul scriitorului și artistului în lume este de a enunța mereu că aceste valori nu sînt relative ci absolute și de a suferi pentru ele, de fiecare dată cînd sînt încălcate — chiar dacă statistic acea încălcare nu este prea importantă. Statistic nu, principial însă da. Confruntarea dintre ce crede și ce afirmă o societate și cum este ea reprezintă funcția critică a literaturii. De aceea ea nu se poate exercita în absența valorilor, altfel pe ce criterii am respinge ce nu este drept ? De exemplu, pentru societatea noastră, forță reală critică nu are afirmația că oamenii nu sînt bogați (pentru că societatea nu-și propune să dea bogăție, ci numai prosperitate membrilor ei) ci cînd se arată că sînt avizi sau tiranici, valori contrare premizelor socialismului și democrației.

2. Neapărat că așa trebuie să fie. Altfel am condamna literatura la neparticipare, la izolare. Mecanismul criticii este, cum am spus, componentă a sistemului nostru de autoreglare, care presupune conștiința.

3. În punctul de vedere, nu în valorile pe care le propune. În nici un caz nu într-un compromis, într-o echilibrare care este străină structurii operei de artă. Mai ales în forțele care se confruntă. E o veche întrebare pentru mine și de aceea vreau să dau un exemplu la care m-am gîndit de mult. Să zicem că un poet, lovit în sensibilitatea sa, scrie o poezie care pornește de la torturarea unui copil, în care el vede posibilitatea cruzimii în lume. Ce-ați zice dacă la sfîrșitul acestei poezii, poetul ar spune : *„Da, însă majoritatea copiilor noștri pot găsi loc la creșe !"* Ar strica unitatea poeziei, a operei de artă, printr-un procedeu exterior, adăugat. Să nu se uite, „artistul e o ființă excesivă", el vede prin particular, prin fapt, generalul. Asta e arta și altfel nu poate fi ! Să nu ne fie frică, nimeni nu se va sinucide, dacă-i va merge bine, pentru că a citit o carte tristă. Dar poate o carte tristă va pune un om prea nepăsător pe gînduri !

4. Diferența dintre denigrare și critică în literatură e aceeași ca în viața obișnuită, cînd mint — negativ, denigrez, cînd spun adevărul, critic (— chiar cînd critica e aspră, dură.)

5. În nici o zonă nu s-a spus destul și mai ales, nu destul de pregnant. Dar nu cred că putem admite tabu-uri.

6. Mai întîi, dacă e să vorbim serios, Caragiale astăzi ar fi altul. Fiecare talent se pliază și exprimă epoca sa. Dacă ar fi totuși să punem această ipoteză, atunci aș spune că *acum,* chiar acum, ar duce-o destul de bine. (Să vedem ultimele numere din „Luceafărul" !), dar că n-ar fi fost scutit de greutăți. Și cel real a fost acuzat de imoralitate, de faptul că nu făcea educație. Vedeți articolul lui Maiorescu, „Comediile dlui Caragiale". Dar spre deosebire de el, ar mai putea fi lucrat și pe la spate, de cine știe ce redactor obtuz de editură care nu i-ar spune în față ce crede despre el, sau ceea ce crede că ar trebui să creadă despre el. Însă, pînă la urmă, Caragiale, sau cineva cu talentul lui, ar răzbi, ar învinge. Marile talente de aceea sînt mari, pentru că au forța să triumfe.

7. Toate cărțile bune de proză, care se referă direct și explicit la societatea noastră contemporană.

8. Șansele le creem noi, nu sînt exterioare, măcar în acest moment al istoriei noastre. Îmi vine să spun aproape că am răspuns la această anchetă, pentru a afirma *răspicat :* De *noi* depinde ce literatură vom avea. De noi, de curajul și cinstea noastră.

9. Literatura estetizantă, literatura nimicului, ultra-hermetică, ultra-culturală, ultra-muzicală. Scriitorul care spune : dacă nu pot spune tot, nu spun nimic. Și ei au criticii lor !

10. Orice act critic este generalizant în artă, cu atît mai generalizant cu cît arta e mai mare. Cu cazurile individuale, strict individuale, se ocupă medicul, judecătorul. Apoi, societatea e un întreg. Dar o mare sensibilitate, deci un mare artist va învinui pe mulți pentru pierderea a puțini, cînd e vorba de oameni. Pentru că am vrea ca societatea noastră să fie cît mai apropiată de perfecțiune Pentru că valoare are nu criticarea *aspectelor* neglijabile ci a unor defecte cu adevărat periculoase pentru societate, acelea care-i vizează esența, adică valorile.

11. Probabil m-aș supăra. Totul e să n-am posibilitatea să distrug pe cel care mă critică. Astfel că nu am ceva mai bun de făcut decît să reflectez asupra adevărului celor spuse.

frumoșii nebuni

Proză de Fănuș Neagu

Eduard Valdara — 25 de ani, crăcănat și blond, mai mult roib decît blond, „flegmatic și indesirabil“ (așa-l definise Raminţki, conducătorul nedeclarat al grupului sau, dacă vreţi, ideologul lui) subţire și parfumat ca ţigările americane — refuză ostentativ să apuce mîna lui Radu Zăvoianu. Calcă pervazul și se aruncă în mijlocul camerei, respirînd agitat, cu gura întredeschisă. Dinţii lui albi și sănătoși formau o coroană scînteietoare. Caninii, răzvrătiţi, lăsau totuși impresia de pietre false.

Radu Zăvoianu, aflat în relaţii proaste cu administraţia blocului, îl înhaţă de piept și-l zvîrli pe pat. Valdara purta șubă îmblănită, un costum elegant de culoarea oţelului și vestă galbenă ca haimanalele care populează, la 11 seara, străzile înguste din spatele teatrelor, pîndind ușa prin care se retrag actriţele. Vesta din material ieftin plesni pe burtă și Valdara aproape că izbucni în lacrimi.

— Imbecilule ! îl apostrofă Radu Zăvoianu, vrei să fiu evacuat din bloc ? !

— Da, răspunse Valdara, ridicîndu-se și descheindu-și șuba, vreau.

Blana de castor, inundată de lumina filtrată prin cristale scumpe, rîdea în ape de plumb.

— Ai merita să te cîrpesc, spuse Radu Zăvoianu, cu mînie reţinută.

— Atinge-mă, și te arestez imediat pentru ultragiu.

— Bei o vișinată ? întrebă Radu. Ninge prea frumos ca să facem vărsare de sînge.

Valdara refuză, scuturînd capul roib.

— Ce-i cu tine, se mîră Radu, ești bolnav?

Valdara aruncă șuba pe covor și se trînti într-un fotoliu, frecîndu-și ceafa de plușul moale și odihnitor.

— M-au scos din echipă, disciplinar, pe timp de zece zile.

— Stai, îl opri Radu Zăvoianu, povestea trebuie spusă pe fond muzical.

Inveselit, luă acordeonul și atacă un cîntec lăutăresc, alternîndu-l cu măsuri de vals, fox și rock — o aiureală iritantă, bocete și bufonade, circ de provincie și jale falsă.

— Tenor castrat ! îl înjură Valdara.

Radu Zăvoianu rise în dușmănie și nu se opri. Cu tîmpla culcată pe umăr împerechea notele într-un vîrtej delirant. Era un virtuoz al acordeonului, asemeni cîntăreţilor de jazz din New-Orleans, care improvizează pe o temă ore în șir, fără să urmeze o linie consacrată. Uitase de Valdara, uitase că n-a vrut altceva decît să-l enerveze și să-l împace în același timp, cînta sau lega segmente de cîntec, însutindu-le valoarea sau ucigîndu-le, pentru că afară se așeza iarna, lumea se clătina în mătase albă, pe poduri închipuite, ridicate deasupra orașului, se perindau păduri pline cu vulpi, și fotografi ambulanţi, cu picioarele învelite în jambiere verzi, prindeau pe peliculă zborul păsărilor născute sub degetele lui. Uite, între hotarele Cișmigiului intrau valuri de păsări și toate luau foc în zbor și se schimbau în ninsoare, în frig aspru, în iarnă — și peste iarna adîncă, peste corăbiile ei de gheaţă lunecînd cu bătăi de clopot spre toate porturile lumii, plutea o bucurie intensă, hoarde de cîini trăgeau sănii, lătrînd vesel, și mai era și o supărare ușoară, a lui Eduard Valdara, dar nu era o supărare adevărată, căci n-avea puncte de atingere cu pămîntul, era o supărare pierdută pe copaci, pe crengile lor suflate cu sticlă adusă din Turingia sau din Pădurea Neagră.

— Pauză ! strigă Valdara, trebuie să plec.

Radu Zăvoianu strînse acordeonul și-l depuse pe măsuţa joasă. Rosti scurt, frîngîndu-se din trunchi :

— Adio ! (Și cu dragoste prefăcută) : Să știi, Ed, că lași în urmă numai suspine. Dar unde pleci ?

— Într-o oră trebuie să mă prezint la Direcţia Miliţiei Capitalei. Timp de zece zile, cît sînt suspendat din echipă, voi băga groaza în hoţi, în curvele de bulevard și-n golanii din barurile de noapte.

Se sculă și porni spre șifonier. Umbla clătinat. Mers de călăreţ mongol.

— Spune-mi, se întoarse spre Radu Zăvoianu, uniforma mea se mai află pe-aici ?

— Nu. A fost transformată, vopsită și dăruită unei rude din provincie contra două sute de lei. Uniforma albastră și elegantă (orice s-ar spune, avem o miliţie înzestrată cu echipament de mîna-ntîi) atîrna între costumele de concert ale lui Radu Zăvoianu, toate avînd reverele din mătase și încărcate cu fluturi de sticlă și paiete.

— Al dracului, tare mai pute-a naftalină !

— Levănţică ! preciză Radu Zăvoianu.

— De-un lucru-mi pare rău, zise Valdara, chinuindu-se să-și înfigă picioarele în cisme, că nu mai pot să plec cu Raminţki la frate-su la Constanţa. Mă invitase să petrecem acolo sărbătorile de iarnă.

— N-o să se ducă nici el. Nu-ndrăznește să intre în Dobrogea fără gardă de corp.

— De ce ?

— De-aia, fiindcă pornind de la Vadu-Oii și pînă-n buza Mării Negre, Raminţki e dator peste zece mii de lei, și persoanele care l-au împrumutat au început să-și piardă răbdarea.

— Ca să vezi ce suflete de piatră ! zise Valdara cu dispreţ fals în ţimp ce-și aranja diagonala.

— Ed, întrebă Radu Zăvoianu, cînd te vezi pus în hamuri nu simţi nevoia să nechezi ?

— Ba da, răspunse Ed — și părul lui era o tufă de iarbă cuprinsă de flăcări de miere.

— Dă-i drumu, îl pofti Radu Zăvoianu. Pe cuvîntul meu că chiar ai bot de cal.

În clipa aceea, un val de ninsoare, împins de vînt, pătrunse în odaie, acoperindu-i. Polen de decembrie fecundînd bucuria. Valdara rămase nemișcat, Radu Zăvoianu desfăcu brațele, fericit că după o noapte de beţie fiecare fibră din trupul lui primea o porţie de vis curat.

— Nechează ! strigă el. Vreau s-o faci pe nebunul pînă la capăt. Nu-i nici-o șmecherie să intri pe fereastră fără să nechezi.

— Încep, anunţă Valdara (Pauză scurtă, pauză de efect). Ieri — în aceeași secundă Radu Zăvoianu regretă că-l provocase — ieri m-am întîlnit pe stradă cu Asta Dragomirescu.

Radu încercă să pareze :

— E o tîrfă ! zise el, și buzele-i tremurau.

— Zice să nu-i mai telefonezi.

— Am visat că era bolnavă...

— Te porţi ca un idiot.

— Te rog să pleci imediat.

— Te porţi ca ultimul idiot din România.

— Pleacă !

Ed, pus la distanţă, deveni și el distant. Gura i se strîmbă într-un rînjet arogant, iar în ochii lui mici, albaștri, cu reflexe aurii, se aprinse scînteia batjocurii. Nu mai spuse o vorbă, își înfundă chipiul pe cap, cu mișcări studiate, se întoarse brusc și părăsi camera, trîntind ușa cu putere. O lovitură de tun se înscrise pentru cinci minute în pereţii blocului.

„Fotbalist bou ! Trebuia să-i rup un picior !“ mîrîi Radu Zăvoianu, fierbînd de furie. „Nu mă interesează Asta Dragomirescu. Nu e decît o căldare de foliculină...“

Zăpada curgea mereu înăuntru (afară, din burta cerului, spintecată, curgeau și corbi), pe oglinda largă pulberea albă se schimba în picături de apă, lunecînd întregi spre rama în montură de plumb, așa cum lunecă gîndacii pe capacul smălţuit al unei casete — și Radu, cu creierul înlănţuit de ură, se repezi să închidă fereastra. După trei pași se opri, cu ochii holbaţi, năuc și-și pipăi puloverul alb. Puloverul era murdar de sînge, de la piept pînă la poale. Sînge cald, mirosind a fier și încă ceva nedefinit, puroi sau gaz metan. Duse mîna dreaptă la nări și strînse, astupînd șuvoiul. Apoi înaintă încet pînă în rama ferestrei, mai mult ameţit decît înfricoșat și cînd lungi gîtul să înghită aer proaspăt, îl văzu pe Ed Valdara trecînd printre copacii din Cișmigiu, cu mîinile în buzunarele mantalei, și nu vru ca Ed să-l observe, mîndria sau poate rușinea care la el, spre deosebire de majoritatea oamenilor, era o faţetă a egoismului, îl sili să se întoarcă cu spatele la grădină. Răsturnat pe tocul ferestrei, cu șoldurile zdrobite în muchea consolei de marmură care acoperea caloriferul și servea în același timp și de scrumieră, dovadă sutele de pete galbene de pe suprafaţa ei, își descoperi în oglindă trupul răvășit de spaima prăbușirii. Și pentru că-și trăia viaţa adulat de lumea convulsivă a barurilor de noapte, în care totul e provizoriu, inteligenţa, cîntecul, veselia, lanternele de hîrtie, freza toboșarului, beţele lui lustruite cu fosfor, zîmbetul serviabil al fetelor în căutare de străini bogaţi, o lume unde și desfrîul umblă pe picioare subţiri, fiindcă desfrîul autentic e un galop prin faţa tribunei unde prezidează moartea, primul gînd ce-i străbătu mintea fu acela că dintre toţi artiștii pe care-i cunoscuse, în viaţă sau pe ecran, el singur se afla într-o poziţie complet netrucată pe marginea mormîntului și că nimeni nu filma scena. „Scuip pe filmele lor, toţi mor fals, repetiţiile nesfîrșite, succesul și banii le sugrumă orice chef de-a se apropia de adevăr“. Strigătul unui îngrijitor din Cișmigiu — „știa nu-s lupi ca toţi lupii, trebuie să bea apă la ora fixă, de-aia stau închiși în cuști“ — îl readuse între pereţii reali ai zilei. Se ridică gemînd, ars de dureri de coaste, și se mișcă spre oglindă, ca și cum ar fi vrut să intre să se culce în lumina ei calmă și inflexibilă, și atunci văzu că sîngele se așternuse în ţesătura puloverului sub forma unei trompete. „Trompeta Astei Dragomirescu !“ își spuse Radu și se aplecă s-o sărute, ca să trezească în ea raza cîntecului pe care Asta Dragomirescu îl intonase pentru el, pe ţărmul Mării Negre, într-o zi cu nori și cu lună...

Luna era urechea lui Van Gogh...
Pierzînd sare, pierzînd sînge.

Și era atunci în iunie. Zilele ieșeau din lemn de tei. La barul „Lanterna piratului“ fusese instalată o moară a sărutului. Funcţiona în trei compartimente despărţite prin pereţi de trestie roșie, trestie rară — cu destul noroc găsești o sută de fire în două hectare de Deltă. Plătind o taxă de o sută de lei intrai ca să servești masa într-unul din cele trei compartimente — prima despărţitura se mai chema și camera berbecilor, pentru că se aflau în ea doi berbeci de piatră, a doua, camera iezilor (se afla aici un singur ied de piatră, purtînd în spinare — capriciu de sculptor nebun — un coș de cireșe tot de piatră) iar a treia se numea camera viorilor, pentru că în trestiile roșii plîngea ușor un cîntec de iubire — și de sus, printr-un sistem de ventilaţie foarte simplu, rudimentar chiar, ploua cu petale de trandafir. Surpriza, ieftină poate în alte părţi ale lumii, le amețea pe fetele tinere ; sub petalele din care fumegau arome, se abandonau sărutului și îmbrăţișărilor. Stăruia în cele trei compartimente un miros de ciorapi de mătase, de bani și de buze sfîșiate — amestec descreierat de senzualitate peste care plutea spaima de moarte, unită cu dragostea de moarte, fiindcă sub moara norocului muriseră, înghiţind otravă, un doctor pediatru și o actriţă, și moartea spectaculoasă a celor doi îndrăgostiţi plantase arbori de mister în jurul meselor de lemn afumat ascunse între pereţi de trestie. În acest colţ al barului, regat al melodramei și al curajului pitic, îl găsi pe Radu Zăvoianu telegrama expediată de primăria satului Mărăcineni, amplasat pe un promontoriu al Mării Negre. „Cu mult respect vă rugăm să veniţi să mutaţi moaștele părinţilor dvs. în noul cimitir“. Era o somaţie, nu o rugăminte, Radu își simţi dintr-o dată carnea grea, o împinse de la el pe fata din balet pe care încerca de-o săptămînă s-o fure șefului de orchestră, trimise vorbă directorului că nu-și mai poate susţine programul și fugi, pradă unei stări vecine cu nebunia, la Ed Valdara.

Proză de Fănuș Neagu

Ed se oferi să-l ducă imediat la Mărăcineni, cu mașina lui, și tot Ed, fiindcă Radu, îndobitocit parcă de amintirea părinţilor morţi în detenţiune la Canalul Dunărea — Marea Neagră, părea incapabil să acţioneze, îi telefonă lui Raminţki, propunîndu-i să-i însoţească.

— El, răspunse Raminţki, primul dintr-un șir de oameni, bunicul mort pe gheaţă, și niște părinţi morţi, cu nimic vinovat de moartea lor, precum și ei cu nimic vinovaţi de moartea lor, totuși mai vinovaţi decît el... dac-ai murit, înseamnă c-ai risipit, c-ai trăit fără căpătîi... El e primul din neam care se răstoarnă în desfrîu. Aur.

— Bun, am înţeles, ești beat, lasă ușa deschisă, venim să te luăm.

Părăsiră Bucureștii, noaptea în jurul orei 2,30 (oră la care felinarele vomează lumină searbădă), în zori trecură Dunărea cu podul plutitor și, dimineaţa, era duminică, părăsiră șoseaua principală și se angajară pe un drum nenorocit deasupra căruia mai stăruia încă întunericul, ca o vegetaţie săracă. Ed, la volan, mesteca gumă mentolată și din cînd în cînd îi venea să guițe, pentru că simţea — mama mă-si — că-n ziua aia o să calce un porc, în dreapta lui, Raminţki dormea, respirînd cu suspine prin colţul buzelor vinete și vîntul de pe întinsul Dobrogei — vînt tînăr mirosind a alge fermentate și a sare — îi umfla pletele castanii, iar Radu Zăvoianu, înţepenit pe bancheta din spate, înregistra tăcut peisajul : grîu, clopotniţele ireale ale salcîmilor, porumbei stingheri, ceaţă fumurie pe marginea orizontului și, departe, în nevăzut, străpunsă de fulgere, fîntîna iluziilor, Marea. Radu nu scosese un cuvînt de la București și Ed, impresionat de tăcerea asta semănînd a deznădejde, tăcea și el. „Tăcerea, calcula Ed, e taxa pe care-o plătim morţilor“. Dar calcula greșit. Radu Zăvoianu își făcuse din tăcere o armă îndreptată chiar împotriva lui, a lui Ed. „Ed, judeca Radu, e un fel de ciine de primăvară, dacă i-aș vorbi, ar băga mașina în grîu și s-ar apuca să facă tumbe“.

Ajunseră la Mărăcineni, sat pe jumătate tătărăsc, imediat după răsăritul soarelui și Ed opri mașina pe ulița principală, în faţa Consiliului popular. Miros de izmă fierbea în grădini, doi puști în cămăși zoioase, cocoţaţi pe gardul de piatră calcaroasă al bisericii se pișeau pe spinarea unui cal priponit sub zid, străduindu-se să-l nimerească în ureche, iar pe treptele Consiliului, lipit de un negru de faianţă care ţinea în spate o cutie de scrisori (fără îndoială, negrișorul provenea de la o curte de moșier) fuma și rîdea, privind osteneala puștanilor de pe gardul bisericii, un bărbat tînăr, robust, tuns perie.

Radu Zăvoianu coborî în drum, boţit, cu obrajii de culoarea fierului. Bărbatul robust înfipse ţigara arzînd în gura puiului de negru și începu să aplaude :

— Să trăiţi, bine-aţi venit, vă cunosc de la televizor. Băieţi ! strigă către copii.

Desene de FLORIN PUCĂ din grupa „Amintiri despre mine“

— Ordonaţi tovarășu primar, răspunse unul.

— Veniţi să-l vedeţi pe Radu Zăvoianu (Și către Radu, continund să aplaude, dar fără să pocnească palmele) sîntem mîndri c-aţi venit. Mă, se întoarse către copii, făcînd o glumă timpită, tăiaţi gîtul calului și furaţi-i clopotul. (Și din nou către Radu, strîngîndu-i mîna și scuturîndu-i-o cu putere) Îmi place de dumneavoastră că sînteţi popular.

— Și pe deasupra harnic și modest, adăugă ironic Ed Valdara.

— Ah ! ţipă primarul deșelat de plăcere, ca un vînător pe care l-ar împușca în călcîi un cocoș de munte, dumneata ești Eduard Valdara de la Dinamo.

— Da, domnule, îl aprobă Ed.

— Ești fotbalistul meu preferat, continuă primarul frenetic. E o zi mare pentru mine. Sînt fericit, tovarășe Zăvoianu, că l-aţi adus aici. Valdara (nu se știe de ce pe Ed îl tutuia, probabil că sportul risipește distanţele și apropie sufletele mai mult decît muzica ușoară) am o surpriză pentru dumneata. Dar asta mai tîrziu, cînd ne-om fotografia. Chem și-un om care vrea să-ţi sărute ghetele. Domnule, îi zise lui Radu, ce plăcere, pe cuvîntul meu ! Să mergem să regulăm afacerea cu oasele părinţilor și pe urmă să intrăm într-un loc cu umbră deasă. Morţii cu morţii, Dumnezeu să-i ierte, și vii cu vii.

— Evohe ! se auzi în clipa aceea strigătul lui Raminţki. Evohe, evohe, evohe, evohe ! — și-i văzură trupul strecurindu-se afară din mașină, cu șezutul înainte.

— Sus mîinile ! Spuse Ed. vesel, înfigîndu-i două degete în coaste.

— Mă, detectiv de ploșniţe, o să sfîrșești prost. zise leneș Raminţki.

— Știu, la muncă brută, la cusut de saci.

— Nu, zise Raminţki, la bătut ţăruși cu c...

Raminţki (scriitor) își scutură pletele, își frecă ochii gălbejiţi, înghiţi aerul curat ca pe-un pahar de vin băut în vie, și cînd nimeni nu se aștepta, izbucni iar :

— Evohe ! Evohe ! Evohe ! — lătrat în lanţ.

Radu și Ed se uitară unul la altul, nedumeriţi : Raminţki vroia să-l cucerească pe primar sau să-l provoace ?

— Eu mărturisesc sărbătoarea, zise Raminţki. Scoateţi covoarele și atîrnaţi-le pe geamuri.

— Noi, îl contră primarul, avem numai covoare de iută și preșuri de zdrenţe.

— Ești dat dracului ! făcu Raminţki admirativ.

Ed Valdara îl apucă de braţ și-i arătă patru parașute portocalii plutind calm, dar complet nelalocul lor, în cerul acela beat de ceaţă fumurie.

Raminţki ridică spre cer o carabină imaginară și-i curăţă pe cei patru parașutiști.

— Jos, în grîu, somn de veci.

— De ce-i seceraţi ? Sînt frumoși, zise primarul.

— Eu sînt frumos, răspunse Raminţki. Și trebuia să vin aici călare pe un cal de lemn... iar voi doi (cei doi erau Zăvoianu și Valdara), pe jos, să ţineţi calul de căpăstru și cu mîna liberă să mă apăraţi de muște.

Înecîndu-se de rîs, îi gîlgîia carnea pe burtă și la subţiori de atîta plăcere, primarul îl întrebă pe Radu :

— Unde... unde aţi găsit circiumi deschise, noaptea ?

— Sînt peste tot, răspunse Radu. Dar hai să mergem la cimitir, sau dă-mi un om să mă ducă acolo.

— Merg eu, nu vă las pe alte mîini. Poftiţi... E aproape, mergem pe jos. Cu care ocazie puteţi să vedeţi și o parte din sat. Lumea de la ţară s-a schimbat foarte mult, vă asigur. Revoluţia socialistă.

Porniră în grup — dimineaţa și lumina ei violetă furată parcă din nările cailor tătărăști, atîrna pe crengile salcîmilor și la streașina caselor de zid — primarul mergea la o jumătate de metru în faţă și cosea cu picioarele, dînd impresia că joacă în glumă niște mingi imaginare, iar cei trei veniţi din București mergeau aliniaţi, Raminţki cu capul împins înainte, aspirînd să-și așeze bărbia pe umărul primarului, Ed Valdara, rotindu-și capul și scriind cu ochii aurii pe pridvoare : frumos, frumos, se aprobă, și Radu Zăvoianu mestecînd două boabe de cafea scoase din buzunarul de la piept. Nervii lui tremurau, supraexcitaţi, era în pragul unei explozii, simţea că în spatele lor cei doi copii coboriseră de pe gard, luaseră ţigara uitată de primar în gura negrului și fumau, în timpane îi vibrau acut toate zgomotele mărunte ale zilei și, ca să înăbușe explozia, dialoga cu un alt Radu Zăvoianu, mult mai calm decît el, cel de-acum.

„Mie de ce nu-mi daţi ciocolată, domnule ?“

„Sînt simple boabe de cafea“.

„Scuzaţi. De Paști am cîștigat la tombolă un ou de ciocolată, mare cît un cap de învăţător. Și cînd îmi miroase ceva amar cred că-i ciocolată“.

„Era legat cu fundă roșie ?“

„Oul ? Sigur că da. Dar și-au bătut joc. Știţi ce era înăuntrul lui ?“

„Bomboane“

„Agrafe pentru păr ! Cred că domnul cofetar era femeie și s-a apucat să facă bancuri proaste“.

Într-un pridvor cu margini joase, un bătrîn chel, cu mustăţi uriașe, în cămașa largă și cu pantaloni soldăţești, făcea gargară cu ceai de mușeţel. Apa pocnea în gîtlejul lui și pocnetele alea ca de armă veche se amestecau cu sforăituri groase. Zărind grupul condus de primar, bătrînul zvîrli ceaiul printre dinţi în creștetul unui măr cu frunzișul asudat și strigă lăbărţat :

— Cine-a murit la Canalul Dunărea — Marea Neagră s-a dus direct în rai. E scris că toţi morţii de la canal sînt acum în rai, la fîn proaspăt și la o litră de ţuiculiţă bătută cu zahăr.

— Alo, făcu primarul, amenințîndu-l cu degetul, într-o zi o să te declar reacţionar bătrîn.

La colţul uliţei se întîlniră cu o fată în halat alb, cu sînii mari, pietroși, punctaţi cu aluniţe. Păr blond, împletit într-o coadă groasă. Fata purta pe umăr un coș din material plastic în care dormeau trei copii dolofani.

Raminţki rîse spre copii — cel din mijloc tocmai căsca prin somn — și-i spuse fetei cu toată sinceritatea :

— Ești foarte frumoasă. Sînt convins că te hrănești cu îngeri și cu parașute luminoase.

Fata înclină capul zîmbind și trecu mai departe.

Ed rosti visător :

— Dac-ar vrea, fata asta m-ar întoarce la credinţa în Dumnezeu.

Primarul încetini pasul, ca să fie lîngă Radu Zăvoianu. Cerul se schimbase, era acum un păienjeniș bălos, numai ochii primarului rămăseseră viorii.

— Părinţii dumneavoastră au fost vinovaţi.

— Numele ! ceru Raminţki, și primarul tresări.

— Artur, răspunse el. Nume rar pe la noi.

— Artur e steaua furtunii, zise Raminţki, înaintînd cu părul căzut în ochi.

— Numai tata a fost vinovat. N-a înţeles revoluţia, era împotriva revoluţiei și l-au arestat. Mama a căpătat autorizaţia să-l vadă, a venit aici și-n trei zile au murit amîndoi.

— Trebuie că s-au iubit mult, zise primarul.

— Ed, zise Raminţki, și se opri, încovoiat, ca un gît de barză, Uită-te, continuă el nervos.

Ed se opri și se opri și Radu. Primarul, brusc stingherit, se aplecă și culese o măciulie de scaiete, rupind-o între două degete. Erau în marginea satului, patru plopi umezi, cu înfăţișare funerară, se clătinau în vîntul dimineţii, în fund printre lanurile de grîu galben trecea un tren alcătuit din patru vagoane viciate de somn. Era un fel de jucărie rulînd prin grîu, pauză dulce în viaţa monotonă a gărilor din stepă. Și stepa toată părea incendiată de lumina grîului, și în margine, unde grîul se înfrăţise cu un perete de maci și altul de pălămidă, se înălţa — apariţie brutală, incredibilă, stupefiantă — o movilă de oase descărnate. Două blănuri de stejar vechi, murdare de bălegar, fixate cu scoabe în doi pari îngropaţi, opreau alunecarea oaselor într-o albie ruptă de torenţi. În marginea ripei, o femeie mînca prune, cu ochii la niște corbi de mare plutind cu aripile întinse în vîntul dimineţii. Femeia ţinea între două degete un dinte de aur (trupul ei, încovoiat părea că poartă în spinare movila aia de oase) și ochii lui Radu Zăvoianu rămaseră o clipă ficși pe dintele ăla pe care femeia începu să-l frece pe rochie ca să-i redea strălucirea. Auzind pași și scîrţîit de roată, Radu se întoarse și salută, înclinînd capul, mașinal, patru oameni care se apropiau pe cărarea dintre plopi, împingînd fiecare cîte o roabă încărcată cu sicrie de scîndură galbenă legate cu frînghii — cel din fruntea șirului purta o vestă pe gustul lui Ed Valdara, avînd în buzunarul de la piept o floare culeasă din grîu — salută și vru să spună și-o vorbă, cu convingerea care ţi-o așterne în suflet pacea cîmpiei, dar în secunda aia intui înţelesul movilei de oase, și rosti altceva. Sfinte dumnezeule ! rosti el, apucînd braţul lui Raminţki și izbucni în lacrimi.

— Radule, fii cuminte ! strigă Ed Valdara, și se repezi să-l sprijine, iar primarul strigă vînăt spre cei cu roabele :

— Toadere !... Marine !... Două schelete frumoase pentru tovarășul Radu Zăvoianu.

— Artur, zise Raminţki, disperat, taci ! Paștele mă-si de treabă !

Pe vorbele astea, Radu Zăvoianu simţi spărgîndu-se în el un obuz, fiecare bob de carne și de sînge se încărcă cu fier, cu foc și cu otravă — se răsuci greoi, cu umerii frînți, și o porni spre sat, tîrînd în spinare negrul ăla de faianţă cu ţigara arzîndu-i între buze, corbii de mare și două schelete frumoase, cu ghearele înfipte în gîtul lui.

— Du-te după dînsul, îl ordonă primarul omului cu vestă pe gustul lui Ed Valdara. Și să ai grijă să nu se întîmple vreo prostie. Te fac răspunzător, să știi. Îmi pare rău că și-a pierdut cumpătul, continuă el spre Raminţki și Valdara. Dar n-am nici o vină. Se face o șosea care leagă două judeţe cu litoralul, șoseaua trece peste cimitirul vechi, cei de la șantier au desfundat toate mormintele, puţin le pasă lor de durerea de mamă sau de tată, și-au îngrămădit aici muntele ăla de oase. N-am fost în sat să-i împiedic, am avut ședinţă la Constanţa, eu le-am zis să facem totul după datină, dar s-au purtat ca niște porci și vor plăti, lua-i-ar mama dracului. Tatăl inginerului ăla care n-a vrut s-asculte a fost un bandit, tovarăși. În timpul primului război mondial s-a îmbogăţit făcînd contrabandă cu prezervative și cu injecţii contra bolilor lumești. Le cumpăra de la Istambul și le vindea la Odesa și la Constanţa, Marine ! strigă din nou, tulburat de accesul de isterie al lui Radu Zăvoianu și de tăcerea amenințătoare a lui Raminţki, ce-am zis eu, Marine ?! Am zis, Marine, să așezi într-un sicriu două schelete frumoase, cele mai frumoase, să spălăm oasele de mucegai cu oţet, să le ungem cu untdelemn...

— Poftiţi batista mea, se oferi Ed Valdara, idiot. Eu nu pot, fug după Radu. Uite, i s-a făcut rău, trebuie dus la dispensar.

Radu Zăvoianu se oprise cu braţele răstignite pe gardul unei case. Omul cu vestă pe gustul lui Ed Valdara sta lîngă el, mirosind liniștit un fir de izmă rupt din stepă.

— Rămîi pe loc, îi spuse Raminţki lui Valdara. Acum n-are nevoie de nimeni. Plînge pe gard. Sau vorbește cu cîinii. E dreptul lui să plîngă. Artur, îi zise primarului, aici trebuia să fie și-un preot.

— Așteaptă îmbrăcat gata la cimitirul nou. Azi îngropăm toate oasele, nu le mai putem ţine, cheamă cineva Inspectoratul Sanitar și ne amendează. De-aia, vă rog să alegeţi sicriul. Situaţia ne obligă. Sau să aveţi încredere în mine.

— E prima oară în viaţa mea cînd văd atîţia oameni morţi, spuse Ed, tremurînd.

— Oase de oameni morţi, îl corectă Raminţki. Artur — nu te supăra că-ţi zic pe nume, sîntem de-o seamă — să-i spui preotului ăla să plece. Peste morţii aruncaţi în groapa comună merită să fie rostite numai blesteme. Nici-o rugăciune. Și le voi rosti eu, Artur. Cu genunchii în ţărînă.

— N-o să-ţi dau voie.

— Două schelete *frumoase*, repetă Raminţki, rar. E o vorbă pe care n-am s-o uit niciodată, Artur. Hai să le găsim. Ed. vino cu noi.

Radu Zăvoianu se oprise lîngă gardul de piatră cenușie, gard plin de praf și de însemne făcute cu cretă colorată (se repeta, obsedant, siluieta naiv stilizată a lui Roger Moore), sufocat de durere și de rușine, o rușine vecină cu leșinul, rușinea că ani întregi amintirea părinţilor nu mai străbătuse pînă sub fruntea lui. Și iată că acum, moartea, care latră pierdut în fiecare om fără ca urechea să înregistreze necontenita ei biruinţă, se ridica în el, vie și apăsătoare, fără trup, idee a dezastrului în succesiune. Moartea, și o putere mai mare poate decît moartea, care e putere definitivă, lovise nemilos în tot ce avusese mai drag pe lume, pentru că întîi sînt părinţii și apoi copiii, care vor fi și ei părinţi, moartea se unea acum cu o stea necunoscută, și lovea a doua oară, mai cumplit și mai înfricoșător, aruncîndu-i în suflet osemintele părinţilor. Căci părinţii, devenind uitare, trebuia fiul să le poarte osemintele în el, în oasele lui, ca să le îngroape cînd va veni vremea sub același stînjen de pămînt — și pedeapsa aceasta era nemeritată și era dreaptă : simţea acest lucru și nu-l punea în cumpănă : plăteștî pentru tine, și plăteștî și taina nedeslegată a nașterii și mai plăteștî și asfinţitul, nepronunţat de moarte, stăpîna lui în legile lumii, ci pronunţat de oameni, care n-au fost învestiţi să dea acest edict, ci numai să-l suporte. Durerea și rușinea că nu

— **Fragment din romanul cu același titlu.**

GEORGE-VIRGIL STOENESCU

Un singur chip

Fii gîndului statuie frumoasă — Preaolimp
La miezul nopţii aspră dorinţă de norveg,
Prin turnurile calde și vesele te-ncheg
Fii gîndului statuie frumoasă — Preaolimp.

Și limpezita carne în orele de zar
Lumină de-ntuneric pe-amarnică oglindă
La chinuita Lună ce visele-ți colindă
Și limpezita carne în orele de zar.

Sortit îţi este pragul uimirii ce-a apus
Întemnițat cristalul din mintea care scapă
Fiordurile-ntoarse în cercul scris pe apă
Sortit îţi este pragul uimirii ce-a apus.

Fii gîndului statuie frumoasă — Preaolimp
La miezul nopţii aspra dorinţă de norveg
Prin turnurile calde și vesele te-ncheg
Fii gîndului statuie frumoasă — Preaolimp...

...și lebădă-n neștire

O cupă de lacrimi printr-un infern de nori
Și muntele de gheaţă pe lespezi care mint;
Oceanul ce blestemă o frunte de orori —
A cercului pecete pe lacul de argint.

O formă ochiului acesta de ninsori !
Oh, gura mea de îngeri e mută-învăluire...
Sortite clipe-simone de chin și uneori
Mișcare triumfală și lebădă-n neștire.

ai marilor orașe

putuse să mute singur osemintele părinților, înainte ca niște inși străini să desfunde mormintele — și, într-o primăvară, cînd bălțile Brăilei deschid spre cer ochi de nufăr, chiar se gîndise să-i mute în pămîntul de-acasă — îi rupeau inima. Nu știa să plîngă, socotea, ca și femeile mondene, că plînsul te transformă în bot de maimuță, și pe urmă tristețea lui era prea adîncă, prea ascuțită ca s-o ude cu lacrimi. Încordat ca o sabie, ridică ochii scăpărînd fosforescent spre omul cu vestă pe gustul lui Ed Valdara și-l întrebă scurt :

— Poți să mă duci la o circiumă ?

— Toate drumurile sînt unse cu supărări, răspunse omul cu vestă, numai ăla spre circiumă e măturat de îngeri.

Și-l duse, tăind drumul prin stepă (pe o muche de gorgan o familie de tătari cioplea iarbă cu coasa pentru cai) la un restaurant, pe malul mării. Nu era propriu zis un restaurant, era un motel sau un fel de cabană de vînătoare, acoperită cu stuf, înconjurată cu pridvor de lemn și avînd atîrnat în loc de firmă un carburator de automobil. Omul cu vestă rămase jos, lîngă tonomatul în vitrina căruia Radu Zăvoianu descoperi o fotografie a lui, în culori, iar Radu strigînd în treacăt spre barman : wisky ! urcă în pridvorul scăldat în soare și se așează la una din cele trei mese goale, se sprijini cu capul de spătarul înalt și așteptă. O fată în costum național, îmbujorată de plăcerea de-a-l servi pe cîntărețul ei preferat (omul cu vestă pe gustul lui Ed Valdara trăncănise) îi puse dinainte, cu mișcări timide, vorbind ele singure despre fericirea căzută pe neașteptate într-un suflet simplu, o sticlă de wisky și una de apă minerală.

— Luați cît doriți, zise ea, răgușită de emoție.

— Mulțumesc. Am venit c-un om din sat, vă rog dați-i de băut. Ce vrea el.

— Rachiu de cireșe.

Fata purta papuci brodați cu mărgele și gîndăcei de catifea.

Radu turnă în pahar, bău, strîngînd pleoapele, și se șterse la gură cu capetele baticului înfășurat în jurul gîtului. Băutura aurie, cu pigment de ierburi sălbatice și parfum de ceară curată și de grîu copt, deșteptă în el gîndul că din clipa cînd îi muriseră părinții — clipă oarbă, amestecată cu cenușă, dar și clipă a descătușării, a eliberării din imperiul fricii, fiindcă moartea părinților, indiferent că se produsese într-o zonă a violenței, anula din dreptul numelui său stigmatul : fiu de deținut politic — se aruncase într-o viață lacomă și absurdă. Zile fălcoase și rotunde ca valeții de cupă. Pentru care simțea acum numai dușmănie. Dar nu o dușmănie crîncenă, o dușmănie dezordonată și suplă, o dușmănie capabilă să ucidă numai fantome. Și cînd ridică al doilea pahar, pe care-l goli cu răsuflări scurte, încercînd cristalul cu unghia (sunet cuceritor, os de miel, unghie de înger) vru să-l vadă, și îl văzu pe Radu Zăvoianu ieșind din vîrtejul zilelor fălcoase și rotunde ca valeții de cupă și intrînd pe plajă... Uite-l colo jos, îmbrăcat în frac, cu papion negru, — umbrela deschisă îl apără de soare — calcă cu pași mari nisipul gros ca tărîța, deasupra lui, cerul ciugulit de pescărușii și de încă două păsări, albastre, se leagănă, înfiorat de briză, cerul e o cămașă. Dumnezeu, care s-a scăldat în mare, stă gol deasupra apelor și dă din mîini ca să-și îmbrace cămașa, și cămașa nu-l încape, a plesnit la subțiori, și prin crăpături ies fulgere. Jos la bar, fata care l-a servit cu wisky, a deschis tonomatul. **Spune-mi**, cîntă Radu Zăvoianu, **spune-mi care-i prețul dragostei**, și peste vocea lui înaltă și unduioasă urcă vocea omului cu vestă pe gustul lui Ed Valdara : „Călare pe calul altuia îți dă mîna să sari toate gardurile. Eu nu vreau să am de-aface cu unul care se preface că e al doilea și de fapt nu-l vede pe-al treilea. Conform cu situația, cînd eram mic ziceam că sînt urs de la polul nord, mîncam scrumbie, cu frații mei, și deodată casa se tronsforma într-o vacă, și noi călare pe spatele ei lingeam sare. Conform cu situația, dacă sînt supărat și vreau să mă bărbieresc, mă duc la oglindă și văd că în loc de barbă am fulgi de gîscă"... **Dragostea mea-nflorește sub ochii tăi / Ești visul meu din nopțile de mai...** Înalt și distant, stringînd puternic mînerul umbrelei, Radu Zăvoianu, cel din zilele fălcoase și rotunde ca valeții de cupă, trece prin prundul de scoici aruncate de valuri și intră în apă. Pînă la genunchi. Pînă la briu. Fără să privească înapoi. Din cer, pe o mînecă a cămășii lui Dumnezeu, curg bani. Ploaie de hîrtii colorate. Și el se duce mai departe. A scăpat umbrela. Geamandură neagră care se scufundă. Se înăbușă. Smulge de la gît fluturele de cîrpă și-l aruncă. Îl vor culege cu plasa pescarii de creveți. Și se duce mai departe. Și pe cînd înaintează spre fundul mării, fata de la tonomat pune a doua placă și de pe ea urcă vocea lui Raminți : „în 1957 eram închis de trei zile, — am stat în total opt zile — niciodată n-am să știu de ce trebuia să mă cheme sus și evreul din celulă cu mine, ăsta ascunsese aur, știa de ce șade, mi-a zis: „așa că nu știi de ce te-au luat?" „Nu, nu știu". „Te vor chema sus, te vor bate, și pe urmă-ți vor da drumu" „Sînt nevinovat. Dacă cineva se atinge de mine, îi sucesc gîtul". „Domnule-domnule, tare ești matale tînăr și prost ! Ce meserie ai ?" „Scriitor". „Domnule scriitor, ai o mamă, trebuie să te gîndești la ea. Or să te bată (jos, în bar, cîntecul lui Radu Zăvoianu se desfășura încet, melodios, ca ploaia pe un perete de iederă), dar n-o să te bată degeaba. Întîi or să te împingă, și dumneata o să spui, de ce mă împingi, și or să zică, aha, urli la noi, cine-a-junge aici, nu mai are drept la vorbă. Și unul o să-ți dea o palmă. Rabzi. Ce-i o palmă? Un fleac Om nu-i ăla care o dă, om e ăla care o primește. Și dacă-ai răbdat o palmă, meritâ să te revolți pentru a doua ? A treia vine singură. Și nu mai contează. Contează că pe urmă or să dea cu pumnul. Dar asta dintr-odată schimbă situația. Cînd te izbesc cu pumnul înseamnă că ești cineva. Ești om"...

— Domnișoară ! strigă Radu Zăvoianu, sărind lîngă balustrada de lemn. Oprește, te rog, placa aia.

— Dar am oprit-o, domnule, răspunse omul cu vestă pe gustul lui Ed. Valdara. Noi știm ce-i durerea, am oprit-o cînd trecea camionul cu oasele morților.

— Cînd ? întrebă Radu, cu glas scăzut.

— Adineauri. Ne-am descoperit, am oprit placa, și prietenul ăla al dumneavoastră a zis scoală-te în picioare, dar nu veni cu noi, și dumneavoastră ați zis, nu vin. Dumnezeu să-i ierte, și el a zis, o să mă îmbăt azi ca un porc de mare.

— Da, spuse Radu, mai ia un rachiu.

Și, ridicînd ochii pe zarea în care începuseră să fiearbă nori albi, prevestitori de furtună, descoperi patru smeie, patru ferestre de carton colorat, zbătîndu-se să urce în cer. Cozile, șuvoaie de panglici, plesneau în vînt, ca steagurile sfîșiate.

— E o fată din București, îl lămuri barmanul. Vine aproape în fiecare duminică și se joacă cu smeiele.

Radu Zăvoianu își încheie haina, coborî tăcut scările, străbătu curtea motelului și ieși în stepă. Mirosul ierburilor încinse de soare, bătute de vîntul marin, plutea peste întinderi ca un suflet viu. Pămîntul aromat ca tutunul de pipă, își legăna apele verzi la distanță de două sute de metri pe mare. Radu descoperi uimit, că plaja sau ceea ce trebuia să se numească plajă, era în realitate un cîmp de sare, rocă dură, compactă, străbătută de despicături galbene. Scoicile avînd forma portmoneielor pentru copii, lunecau zuruind peste această cîmpie stranie. Coborî în albia secată a unui torent — lemne putrede, smocuri de iarbă moartă și bulgări de bălegar se dospeau împrăștiate printre bucăți de plasă, rupte de năvoade, bucăți de plută și schelete de pești — și dintr-o dată își simți sufletul bătut în plăci nestemate. Durerea zburâ din el. Și inima lui, dezlănțuită din robia durerii, implora iertarea, desfrîul sau pieirea. La fel ca și trupul mării, care arunca pe plajă coifuri verzi, smulse din capul delfinilor.

Prudent ca un ogar, Radu mai făcu zece pași și văzu într-o rîpă o fată măruntă și negricioasă. Îmbrăcată în costum de pilot, fata sta în genunchi între pereții de sare, și scutura, cu brațele întinse, sforile care susțineau cele patru smeie.

— Bună ziua, spuse Radu, și fata întoarse spre el o față rotundă cărnoasă în care rideau doi ochi negri, umbriți de niște sprîncene groase.

— Mă cunoști ? întrebă ea, apropiindu-se. Asta Dragomirescu de la Teatrul Mic. Tu ești Radu Zăvoianu.

Radu îi strînge mîna ca de figurină și pentru că Asta Dragomirescu avea buzele umede, o apucă de umeri, îi răsturnă capul în îndoitura brațului și o sărută lung și ea nu se zbătu, se lipi cu tot trupul ei mic de trupul lui și cu mîna ca de figurină îl mîngîie pe păr.

Zgomotul unei mașini care se apropia din stepă îi desprinse din îmbrățișare.

— Ed ! Raminți ! strigă Radu întunecat.

Ed și Raminți fumau, opriți în buza malului înalt de doi stînjeni.

— Am călcat un porc cu mașina, spuse Ed. I-am despicat rîtul, mama mă-si !

Asta Dragomirescu ridică de jos o trompetă, o duse la gură, înveselită de mutra lui Ed, și începu să cînte. Ed și Raminți, care, asemeni lui Radu Zăvoianu, nu știau și nu puteau să trăiască durerea pînă la marginile ei, înhățară sfoara unui smeu și se rostogoliră în rîpă, și-n hainele lor, fire'e de pămînt din noul cimitir se amestecau cu boabe de sare.

Sus, între norii dușmănoși, luna era urechea lui Van Gogh — sînge și oase de mort — iar trompeta Astei Dragomirescu, de care atîrna un snur de mătase împletită, cînta clipa întîlnirii cu Radu Zăvoian , și Radu Zăvoianu vroia să înceapă ploaia și el s-o poarte pe umeri pînă la motel pe Asta Dragomirescu și s-o culce între ierburi extatice.

Radu aruncă puloverul murdar de sînge și se lungi pe divan. ..Am băut ca un bou indian, dacă nu m-astîmpăr o să crăp, dar, ga-

ta, s-a terminat, de azi înainte, regim de austeritate". Zăcu două zile mai mult înfricoșat decît bolnav, cu somnul hăituit de coșmaruri. Totuși spectacolul iernii, care se desfășura dincolo de ferestre, ametitor de alb, plantație fascinantă în care dansau toate femeile lumii, avu darul să-i liniștească nervii. Într-a treia zi, se sculă zdravăn, complet refăcut. Înjurînd toate nopțile destrăbălate îmbrăcă șuba din piele de drac, cu guler de iepure (iepuri împușcați pe cînd făceau dragoste, susținea el) și coborî în stradă, purtînd în buzunar un minuscul aparat de radio cu tranzistori de care nu se despărțea aproape niciodată. Peste noapte urlase viscolul, acum ningea din nou. Ningea întunecat. Agitați de vînt, platanii bătrîni din Cișmigiu scîrțîiau ermetic. „Ce ninsoare tiranică ! se gîndi, Pe cuvînt de onoare că acum două zile ningea mai democratic. Acum ninge besmetic. Încă o zi ca asta și orașul o să fie blocat". Butoaiele cu bere îngrămădite, dimineața, lîngă pereții bufetului de la întretăierea străzii Brezoianu cu Poiana Narciselor, purtau în spinare movile de zăpadă. Pradă unei porniri copilărești, Radu trase cu brațul pe fundul unuia din ele și de sub zăpada lopătată se ivi un cîine jigărit c-un oscior de cotlet în gură. Îl recunoscu că era al portarului din bloc, care-l pîra săptămînal la miliție că duce o viață scandaloasă și vru să-i ardă două picioare în dos Dar chiar în clipa aia îl auzi și pe portar. Șchiop — i-ar fi stat mai bine paznic de far — portarul se apropia dinspre restaurantul Excelsior, cu doi litri de vin și cu o halcă de carne învelită într-o foaie de ziar.

— Ce zici, domnule Zăvoianu, întrebă șchiopul, exuberant, s-a așezat de-o iarnă frumoasă, nu-i așa ?

„Du-te-n scarlatina mă-ti ! răspunse Radu în gînd. Dar să fie scarlatina verde".

Dreapta portarului, înțepenită de frig și de sucul cărnii îl umplu de greață.

— Nu uita să raportezi unde trebuie că alaltăieri m-am întors acasă la 4 dimineața, beat cui — strecură Radu printre dinți, și se depărtă spre Piața Palatului, fără să audă precizarea portarului : „la 3 și 35 de minute, domnule... la 3,35 fix... ehe ! în ziua cînd o fi să te dai cu capul de toți pereții o să-ți fac cadou o busolă, ca să nu greșești ținta".

În Piața Palatului, în care se varsă cinci străzi — trei aruncă aici șuvoaie de automobile, a patra, grupuri de ofițeri cu fețe grave, imobile, aspre, dominate de ideea păstrării secretului militar, iar a cincea, pîlcuri de fete de la țară angajate să legene copiii, să-i dădăcească, să le spele scutecele și să-i învețe să rîdă — Radu Zăvoianu avu o imagine de vrajă. I se păru că în cîmpul larg al pieții se rotea într-un picior o pasăre uriașă și de pe trupul ei cădeau pe pămînt valuri periculoase de fulgi și de fum. „Foarte, foarte primejdios", rosti el, savurîndu-și vorbele și se dădu un pas înapoi, ca să lase cale liberă unei femei înalte care purta un pardesiu cu trei nasturi roșii, imenși. Vru s-o strige : de unde-ai cumpărat farurile, miss Europa, dar uită de ea imediat, subjugat de panorama milor de ferestre luminate care se căzneau să spargă noaptea așternută cu opt ore mai devreme. Mergînd, auzea, sus pe acoperișe, foșnind păduri de ferigi, în vitrine, manechinele se aplecau și-i zîmbeau—bărbații își scoteau politicos pălăriile, femeile răsuceau glesne subțiri — iar reflectoarele instalate pe fațada Sălii Palatului se uniră și-i arătară o lună plină plutind cu două cornițe de jad, deasupra ostrovului cu mirodenii, din fereastra cofetăriei Union. Se opri, trăgînd pe nări, mirosul de lămîie, de cafea și de vanilie. Un bătrîn de ciocolată ținea în brațe un coș cu piersici glasate. Îi trecu prin cap să-l cumpere și să i-l trimită Astei Dragomirescu .„Dac-o fac sînt cel mai mare idiot din România, și-nghit două migdale otrăvite". Traversă strada și intră pe aleile mărginite de mesteceni de lîngă Palatul Republicii. Ferestrele aprinse erau ecrane pe care se cernea, la nesfîrșit, zăpada. Și deodată, ca într-un basm, auzi, sunînd împrejurul lui crengi încărcate cu clopoței.

„Sanie cu zurgălăi ! strigă Radu, îngenunchind în zăpadă, fără să-i pese că lumea l-ar putea socoti nebun. Treci, treci peste mine".

Zece sau douăzeci de sănii încărcate cu copii lunecau vijelios spre el, venind dinspre biserica Crețulescu — singura care nu miroase a călugări cu hainele pline de pecingeni. Clopoțeii legați de ele bolboroseau cristalin. Radu se lungi în pîrtie, cu mîinile împreunate pe ceafă, așteptînd înfiorat ca săniile să treacă peste umerii lui. Nu-l ajunse niciuna. Sania din capul șirului se izbi de un molid noduros, zece pași mai sus de locul unde aștepta, și copiii se rostogoliră unul peste altul, chiuind și strigînd. O fetiță de vreo patru ani, bucălată și cîrnă — căciulă, palton și mănuși de urson — purtînd la gît o zgardă cu clopoței, se rostogoli prin zăpadă pînă lîngă el. Radu o înhață de subțiori, o ridică pe umeri și, plesnit de o idee năstrușnică, fugi cu ea spre biserică. Fata, bucuroasă, își împleti brațele pe gîtul lui și țipă : hai, călțutule, hai ! Radu urcă treptele înghețate, avînd grijă să nu alunece și pătrunse în biserică. Patru babe învesmîntate în negru moțăiau lîngă un godin îndopat cu lemne. Înăuntru, curios, mirosea a tutun, a zugrăveală proaspătă și a rosmarin.

— Doamnă, vorbi Radu (fetița, pe umerii lui, amuțise) se spune că în biserica asta Dumnezeu a poruncit să crească o floarea soarelui. Se spune că e mereu înflorită, că are cinci sute de petale și că privește tot timpul spre altar. Vrem s-o vedem.

— Roagă-te, i se răspunse, roagă-te pentru sufletul tău.

— Doamnă, doamnă, doamnă, făcu Radu lung și mirat, porți în burtă un pluton de execuție.

Către fetiță :

— Cum te cheamă ?

— Anitta, răspunse fata.

— Spune-mi Anitta, tu vezi unde e floarea soarelui ?

— Uite-o, zise fata, tremură sub perdea. E înaltă și are mai mult de cinci sute de petale. Are cinci sute două.

— Cinci sute două, doamnelor, întări Radu spre bătrîne. Sărutați picioarele lui Isus și învățați tabla-nmulțirii...

În Calea Victoriei (ningea disperat, ningea întru pierzanie), Radu întîlni un balerin de la Teatrul Alhambra.

— Auzi, mă, îi strigă el din mers, astăzi am făcut o minune.

— Vezi să nu-nfunzi pușcăria, îi răspunse àla, dispărînd în W.C.-ul de lîngă Telefoane.

— Idiot de ultimă speță. Idiot bocciu. Uritule !

Administrîndu-i în gînd două perechi de palme, Radu coti pe lîngă Capșa, spre Universitate. Zăpada scîrțîia. „În noianul ăsta de fulgi, se gîndi Radu, cîte unul trebuie să fie de sticlă sau de argint". Oamenii treceau pe lîngă el veseli, tulburați de fantasmele zăpezii, fermecați de aerul pur. „Dacă i-aș chema, ne-am tăvăli împreună prin troieni... Bucurați-vă, îi venea să strige, dați-vă-n petec, locuitori ai Bucureștilor". De pe acoperișul Universității, vîntul fura zdrențe de fum și le îndesa în ninsoare. „Steagul repetenților, rise Radu. Te-am purtat și eu un an. Cucurigu ! Mirosim a teneși uzi și scufundăm corăbioare din scoarță de copac. Asta Dragomirescu, te blestem să porți în pîntec un bocanc cu urechea ruptă..."

Cînd ajunse în bulevardul Magheru, lîngă restaurantul Dunărea, sub copacii în care, seara, se adună mii de vrăbii, Radu se opri uimit. Ochii lui mari, fosforescenți, ochi de soldat dintr-o garnizoană arabă, se lărgiră lacomi. Buzele-i tremurau. „Pe amîndouă laturile bulevardului ardeau, ca într-o noapte de carnaval, brazi metalici, împodobiți cu lumini multicolore. „Iată, își zise, știam, știam de ce vin încoace". Instinctul îi purtase pașii pe căi sigure către acest spectacol al amăgirii și al speranței, al credinței și al cîntecului. Zăpezile unduind sub arcuri de lumină galbenă și verde și roșie păreau că vin din

seara logodnei părinților, a celor uciși și a celor vii, din noaptea mărilor, unde lemnul corăbiilor înecate s-a schimbat în păduri de brad.

Porni încet, trăgînd pe nări aroma zăpezilor. Din cafenele curgea miros de rom și de vin fiert. Deschise aparatul de radio. I-ar fi plăcut să s-audă cîntînd. Pentru clipa de sărbătoare a brazilor. „Munții", răsună înaltă și clară vocea Astei Dragomirescu. Un fior de frig îi strînse inima, dar nu închise aparatul.

Munții sînt o cîmpie abruptă care s-a urcat în spinarea urșilor, pe mobile de aur și peste biserici de sare. Sînt partea revoltată și îndrăzneață a cîmpiei care într-o zi a plecat ca să găsească ploaia și zăpezile. Munții stau la masă cu Dumnezeu. Și odată vor fi din nou cîmpie sau fund de mare — dar asta n-o să se întîmple într-o viață de om, ci într-o viață de jder sau poate într-una de zimbru. În geografia României, care este înainte de toate istorie, ei alcătuiesc un arc din care sar fulgere și vulturi. Uitînd chipul grîului, munții s-au acoperit cu brazi cu oi, cu legende și vifore. În tulburătoarea noapte milenară, cățelul pămîntului stă cu labele pe un os de argint, și alături, în ceață groasă, timplă lîngă tîmplă, morții unui neam adînc și bun.

Între piscurile cele mai înalte, Carpații noștri închid lacuri de lumină curată din care ursitoare despletite fură stropi albaștri ca să zugrăvească ochii fetelor. Scrîși cu ceara lunii și cu zăpezi virginale, Carpații sînt de mătase și la ceasul asfințitului bat cu săbii de lemn în toaca lunii. Iarna, bat cu bulgări de zăpadă. Simbol și martori ai rezistenței noastre de două mii de ani, munții coboară cîteodată în cîmpie, ca să stea de vorbă cu Dunărea și cînd se produce această teribilă aventură, nevăzută de nimeni, noi sîntem pe versantele lor, și frunza de fag sau de paltin se răsucește în cîntec. În munți, ecoul fiecărui vers din Miorița se împletește într-un leagăn pentru suflet. Trist și dulce. Scuturat de vîntul dragostei. Și al durerii. Zăpezi, albastre zăpezi.

Munții noștri sînt de dor. De aceea fruntea grîului, în iunie, se apleacă spre ei în rugăciune sfîntă. Și ei o mîngîie cu botul caprelor și cu mireasmă amară de rășină și deschid balcoanele de piatră șlefuită din care ies stoluri de păsări să-și scalde trupul în aerul cald și-n apa galbenă a cîmpiei.

Adunați în cer, munții sînt legea și credința iubirii românești.

Munții au fost cîmpie și se vor întoarce în ea, sau în dedesubtul ei. Va fi într-o viață de jder sau într-o viață de zimbru. Pînă atunci ei rămîn oceanul nostru, desfășurat pe verticală, prin care umblă speranța și bucuria și-n care tunetul se risipește fără să-l cuprindă. În noaptea lor perfectă ard capătîni de fosfor, și metalele se amestecă cu iarba, cu morții și corăbiile urcînd spre nord care inspiră cursul Oltului și al Dunării — iar pe Olt și pe Dunăre și pe acești munți care răsar cu zorii, frumoși ca-n prima zi a lumii, neamul meu mîndru, unit în veșnicie. Unit cu cîmpia și cu munții lui. Cu munții care au fost cîmpie și s-au urcat pe spinări de urși. Zăpezi, albastre zăpezi.

Munții noștri. Aurul nostru.
Și deasupra lor, coroana zăpezilor.
Brazi înalți. Albastre zăpezi
Decembrie.

Radu Zăvoianu simți că i se răsucește un inel în stomac. Ruginit. „N-am fost niciodată împreună la munte. Asta Dragomirescu". Era lîngă benzinăria Lido. Mirosea scîrbos a ulei mineral. Scuturâ umerii, enervat, și se îndreaptă spre Athenée Palace. „Un pahar, să-mi descleiez gura".

În holul marelui hotel, între coloanele imitînd porfirul care dau în sala de recepții, îl opri o fată în rochie lungă de catifea neagră (tenul, carnația, zîmbetul deschis, o trădau de țigancă), purtînd în îndoitura brațului stîng un coș de nuiele împletite, plin cu garoafe roșii („cinci sute două petale" își aminti Radu).

— Domnule Zăvoianu, îi zise, vă rog să vă plimbați la braț cu mine.

— De ce ? întrebă Radu, mirat.

— Vreau să intrig lumea. Sînt studentă. Am strîns ban cu ban și-am cumpărat florile astea. Vreau să fiu o jumătate de oră femeia spre care privesc toți oamenii dintr-un mare hotel. Și eu, enigmatică, să surîd și să visez.

În prima clipă, Radu se simți îndemnat s-o refuze. Dar spaima din ochii și din glasul ei, spaima c-ar putea fi bruscată, îl făcu să se încline.

— Să mergem, zise. Cunosc locurile și-o să vă port pe unde-i mai frumos.

— Nu-i nevoie să vorbiți. Totul e să mă lăsați să plutesc lîngă brațul dumneavoastră.

Porniră. Fata călca încet, cu trupul legănat — pași dintr-un vals nescris — cu capul aplecat tandru spre stînga, parcă vrînd și nevrînd să bea din parfumul subtil al garoafelor. Buzele groase-i zvîcneau subțire și ascuns, chemînd un prinț rătăcitor și neîndrăsnind să-l strige pentru ca el să nu se întruchipeze, ci numai să coboare la nesfîrșit o scară, fără să ajungă vreodată să atingă ultima treaptă, să răsucească mereu între degete un baston de abanos, roată a miracolului prin care să nu pătrundă. s-alerge spre întîlnirea cu această trecătoare jumătate de oră și s-alerge pe urmă mereu, vesel, flușturatic și nestatornic, stăpîn al dragostei și nesupus ei, crainic fără cuvînt al morții, fluture lîngă geana visului. Radu-i citi-n urzeala gîndurilor și pentru prima oară în viață — poate fiindcă știa că această jumătate de oră se va topi repede în eternitate — vru ca destinul lui să fie veghea și dăruirea. Uitați-vă, părea să spună el, în timp ce trecea prin saloanele cu pluș, cu oglinzi costisitoare, cu lambriuri de lemn scump, în care vreo douăzeci de bărbați consumau alcooluri tari, noi doi trăim sub religia iubirii și-a zăpezilor. A zăpezilor care atîrnă acum peste lacuri și se leagănă pe bulevarde. Hinterlandul marelui nostru oraș sînt arborii și zăpezile. Cucerind cîmpia și un codru vechi, pe parcurs de cinci sute de ani, Bucureștii n-au ucis, ca atîtea alte etropole, frunza înaltă închizînd vînturi bogate, asfințituri largi și sunet de zăpezi. Lîngă frunzele și lîngă inima lui foșnesc, pline de nerăsăriturî șoptite, cupole de umbră, cupole de zăpezi. Trei anotimpuri din an gîndurile noastre de iubire curg prin pletele arborilor. Iarna, dragostea ne adună în casă și sîntem fructele ei aromate. Rupte din depărtări înalte, zăpezile așternlinițte. Și, sub ele, nopțile noastre sînt de miozotis. Poleindu piatra, arborii, casele, zăpezile Bucureștilor, împletindu-se în cîntec nostalgic — același pe care-l spune ploaia în turle de biserici — ne deschid drum spre lună și spre planete necunoscute. Aproape de lemnul lor îndrăgit, căci și zăpezile au lemnul lor sfînt, pe care nu-l atinge nici-un trăznet, tinerețea arde violent și cheamă iubirea. Sub floarea lor albă-albă simțim că-n venele noastre pulsează un sînge blestemat, cu gură de lupoaică. Mirosul dragostei noastre e dulce și perfid, răsărit de floarea soarelui și minciună adăpată cu lapte, psalmi rostiți în cadență biblică și veninul jurămintelor dinainte călcate. Ne iubim !...

— Domnule Zăvoianu, se apropie, lingușitor un ospătar.

— Ah, ticălosule, zise Radu, bătîndu-l cu două degete pe obrazul moale plin de vinișoare sîngerii, m-ai întrerupt în timp ce săvîrșeam o a doua minune pe ziua de azi. Ce se-ntîmplă ?

— Domnul Raminți. M-a trimis să vă spun că v-așteaptă-n braserie.

— Scuzele mele, domnișoară, se întoarse Radu spre fată. Am fost caraghioși exact cît trebuie.

Și, înfundîndu-și mîinile în buzunare, porni spre braserie... Și era acum prințul vesel, flușturatic și nestatornic, stăpîn al dragostei și nesupus ei, crainic fără cuvînt al morții, fluture lîngă geana visului.

TEODOR PÂCĂ

Rondelul acestei clipe

Nu poți fi frumos a doua zi, —
Poate-ai fost nespus odinioară.
Vezi paharul bun pe care-l ții,
Între azi și mîine să nu moară.

Fii arcuș acum și fii vioară,
Intîlnirea lor să n-o-ntîrzii,
Poate-ai fost frumos odinioară, —
Mai frumos nu poți a doua zi.

Soarbe duh curat al clipei vii,
Altfel,
mîine,
în zadar coboară,
Frumusețe
doar atunci
va fi...
Dacă nu ești azi, întîia oară,

Nu poți fi frumos a doua zi.

Nesperata clipă

Ești genial
numai în clipa-aceea,
Inexorabilă ce-n
cale-ți vine,
Iar tu,
bogat în detonante fine,
Sinucigaș îndrăgostești
scînteia.

Poți fi năpraznic, pustiind coline,
Larg despletit ori tandru ca ideea
Te poate-mbrățișa atunci
femeia,
Ca pe-un gigant ce meriți,
ca pe Tine.

Din clipele ce ți se cern în cale.
Doar una e menită frunții tale.

Ea ți se-așterne
punte peste moarte, —
Tu n-o zădărnici spre altă parte.

Nu aștepta
răsplata din risipă !
Crează-ți singur
Nesperata Clipă.

ARTE

TEATRU

Virgil Ogăşanu – Don Quijote

Din nimereală sau, sperăm, cu premeditate, televiziunea a izbutit să ne ofere zilele acestea un spectacol frumos, pe care degeaba l-ai căuta pe unele scene asaltate de efemeride. Este vorba de dramatizarea după romanul, poate cel mai inspirat care s-a scris vreodată, al lui Cervantes. Scenariu T.V. şi regia aparţin lui Petre Bokor, spectacolul bucurîndu-se de o distribuţie dintre cele mai fericite : Virgil Ogăşanu, Constantin Rauţki, Gina Patrichi, Ion Marinescu, Draga Olteanu, Melania Cîrje, Mihai Mereuţă. Nici că se putea închipui un Don Quijote mai la el acasă decît pe cataligele de cocor rătăcit ale lui Virgil Ogăşanu ! Tînărul actor doar s-a uitat în oglindă şi-a văzut un cavaler al tristei figuri, venind aerian de departe, plin de colbul unei Spanii spanchii, cu o lance ca o prăjină de echilibrist al vitejiei pure. Cu un adaos de scame de cînepă pentru barbişon şi mustăţi, şi cu o pălărie din multe cuiburi de pene pe cap cavalerul său descinde pe micul ecran de-a dreptul de la Mancha, răguşit de vorbirea ca în somn, de visele de-a-n picioarelea şi de-a adevăratelea în care crede ori se preface a crede a ne înfrumuseţa viaţa: „Acela care nu vede decît ceea ce există este un orb". Se ştie că Cervantes, pornind de la intenţii pur parodice şi satirice, s-a lăsat dus de torentul creaţiei, izbutind, un erou real şi fantastic în acelaşi timp, un personaj care are şi o mare încărcătură de poezie, de luciditate. Personajul lui Ogăşanu e complex, contradictoriu, fermecător şi ireal ca orizonturile succesive ale fetei morgane pe cîmpiile Manchei, în momentele de fierbinţeală. Impresionant cum acest actor, unul dintre cei mai mari pe care îi avem, ştie să devină cu fiecare rol, atît de bine **altcineva**, creînd ceea ce se cheamă banal **un personaj viu,** dar care nu **invie** cu adevărat decît atunci cînd simte suflarea autenticităţii.

Scutierul Sancho îşi ajută cu mare conştiinciozitate stăpînul să se urce în şa, cu capul în nori. Chiar dacă sîntem obişnuiţi cu un Pancha mic şi gras, Constantin Rauţki ne demonstrează că putea fi altfel, la fel de bine. Ion Marinescu, acelaşi execelent actor ca întotdeauna, ştiind să valorifice excelent subtextul replicei; Gina Patrichi găseşte o Dulcinee de turtă dulce foarte în spiritul autorului, iar Draga Olteanu face din consoarta scutierului o autentică şi plină de draci ţaţă spaniolă. Romanul pierde (nici nu se putea altfel) prin scenariu. Însă o idee ne putem face prin această distribuţie şi printr-o regie destul de ingenioasă, cu efecte, găselniţe, suprapuneri de planuri, care (mai stridente la început), fac, pînă la urmă, un spectacol aparte, plin de nerv, fantezie. Şi puţin cam trist, ceea ce e un merit.

E bine că publicul se apropie în felul acesta de opere nemuritoare. **„Putem să mai observăm** — scria G. Călinescu undeva — **că Don Quijote exemplifică contrazicerea internă a sufletului spaniol, între o imaginaţie reprimată de bunul simţ şi o înţelepciune rudimentară, lipsită de aripi, deşi capabilă de fervenţă. Quijote e gotic, Sancho e celto — ibero — latin,** el curo şi el barbero **sînt numai europeni. Quijote, lăsat în voia lui este extravagant ca un normand lăsat în spaţiu torid, Sancho e de pe o poziţie obiectivă nastratinească. Contradicţia se verifică estetic în rezultatele obţinute de Cervantes. Dacă ar fi crezut mai adînc în utopie, ar fi făcut din Quijote un erou serios septentrional, un constructor de lume nouă, un Robinson. Cu un spirit critic mai liber ar fi scris o parodie în genul burlesc italian. Don Quijote nu e nici poezie nici proză, e un** sacramental. **La Cervantes grotescul himeric şi cel telluric stau într-un echilibru constant cu sublimul".** Reţinem, în final, imaginea gotică a lui Ogăşanu. Don Quijote, răstignit pe braţele morii de vînt ca o încercare de „echilibru constant cu sublimul".

Marin SORESCU

P. S. Încheiem aici seria noastră de însemnări despre teatru. Mulţumim cititorilor şi redacţiei revistei **„Luceafărul".**

Desen de
FLORIN PUCA
din grupa
„Amintiri despre mine"

MUZICA

Vocea umană

O controversă care datează de multă vreme opune pe iubitorii muzicii instrumentale (reprezentată în forma ei cea mai complexă de muzică simfonică) amatorilor de operă. Fiecare din cele două tabere îşi apără cu pasiune domeniul şi ignorează (cînd nu disprefuieşte de-a dreptul) domeniul advers. Mi s-a întîmplat de multe ori să întîlnesc „operişti" pe care muzica simfonică îi lăsa complet indiferenţi şi, mai adeseori încă, „simfonişti" care discutau cu vădită greaţă despre mare parte a repertoriului de operă. S-ar părea la prima vedere că e vorba doar de o neînţelegere între partizanii unui gen şi ai altuia, cum se întîmplă de atîtea ori în artă. Mă întreb însă dacă la o analiză mai atentă nu vom descoperi că este la mijloc ceva mai adînc şi anume gradul foarte diferenţiat în care diverşii ascultători răspund solicitărilor acestei misterioase surse sonore : vocea umană.

Dacă instrumentele se pretează mai curînd la a reda **linia** sau suprapunerea de linii, adică esenţa gîndirii muzicale în noblefea ei cea mai pură, cea mai abstractă, în schimb nimic nu poate atinge **intensitatea emoţională** cu care vocea omenească ne subjugă. Pentru că nu există sursă sonoră mai individualizată, mai personalizată, decît vocea. Cel mai fin ascultător poate confunda la un moment dat pe Richter cu Ghilels sau pe Szering cu Stern şi oricum îi vor trebui — pentru a discerne — cel puţin cîteva zeci de secunde (dacă nu cîteva minute) de audiţie ; dar nu va putea confunda o singură frază a lui Jussi Björling cu una a lui Franco Corelli şi o singură notă a lui Birgit Nilsson cu una a Renatei Tebaldi. Calitatea extraordinară a vocii omeneşti este structura ei acustică absolut unică şi prin aceasta relaţia directă şi imediată de la om la om care se stabileşte instantaneu între interpret şi ascultător, independent de distanţa obiectivă pe care o pune între ei timpul şi mijloacele tehnice de redare.

Sînt voci care mă resping ; sînt voci care mă cheamă ; sînt voci simpatice, imperative, eroice, calde şi sînt voci reci, distante, antipatice. Înainte de a fi dispus să judec calitatea unei tehnici sau justeţea intonaţiilor, mă captează sau mă respinge — fără să-mi pot explica de ce — **timbrul** vocii umane. (Literatura este plină de observaţii, de mare fineţe asupra acestui soi de fenomene). Dacă în simpla relaţie cotidiană între oameni antipatia ori simpatia pot naşte spontan la auzul vocilor, cu atît mai mult în cuprinsul faptului artistic, fie el teatru, cinematograf sau muzică. Iar în cadrul acesteia din urmă devine evident că legile structurale aplicabile unui material obiectivat (sunetele instrumentelor) nu pot fi aceleaşi cu cele aplicabile unui material atît de legat de subiect ca vocea umană. Complexitatea acustică a materialului vocal poate da loc unor structurări la fel de subtile ca cele din muzica instrumentală, dar realizate pe cu totul alte baze. Nu m-aş încumeta să susţin (spre scandalizarea multora, sînt convins) că în Bellini sau Donizetti nu poate fi tot atîta complexitate cîtă este şi în opera pianistică a lui Schumann ; ea se construieşte însă ţinînd seama de complexitatea iniţială a materialului, mult mai mare în voci decît în pian. Ceea ce face, de exemplu, inutile, în primele două cazuri, subtilităţile armonice ale limbajului aşa cum le observăm în creaţia compozitorului german. Romantism şi într-o parte şi în alta, dar realizat în materiale atît de diverse încît înseşi datele structurilor de bază suportă diferenţieri extraordinar de mari.

Tocmai puterea de a stăpîni la fel de desăvîrşit atît întrumentalul cît şi vocalul, prin înţelegerea legilor celor mai adînci şi mai fireşti ale ambelor domenii, îl constituie pe Mozart — în ochii mei şi nu numai ai mei — drept cel mai mare muzician al tuturor timpurilor.

Pascal BENTOIU

ARTE

PRETEXTE

Nepămîntenii

La început obiceiul de a da mîna a fost un gest de simplă prudenţă. Nu cumva celălalt să aibă ascuns în palmă vreun briceag. De aici înainte va trebui să fim atenţi la degetul mic. Cel puţin aşa reiese din serialul ştiinţifico-fantastic pe care televiziunea noastră, bună la inimă ca o mătuşă, ni l-a oferit cu atîta generozitate în prima zi de iarnă.

Pe marginea aventurilor de groază, inerente genului şi care, lucru curios, ne binedispun, am meditat şi noi asupra sensului bietelor noastre conflicte terestre. Eroul serialului spune la un moment dat că apariţia farfuriei zburătoare i-a tăiat în două existenta, schimbîndu-i radical conceptiile despre lume, observaţie capitală pentru toţi locuitorii planetei. Cu alte cuvinte, din clipa în care ţi-ai convins că mai sînt şi „alţii", neînţelegerile, oricît de grave, ale vieţii pămînteşti, dispar înaintea unei răfuieli posibile cu un alt neam de creaturi, ale cărui ginduri sau planuri nici măcar nu le cunoaştem. Asta-i spaima, neliniştea cea mare : ce nu cunoşti. *Gîndiţi-vă la cel mai mare duşman al dumneavoastră ; puneţi-l alături de o fiinţă extraterestră care, în intenţia ei de a imita omul, nu ştie cum să-şi ţină degetul cel mic, o fiinţă care nu izbuteşte să mascheze acest indiciu al anormalităţii ei, imperfecţiunea adaptării la forma umană (ca şi cum secretul organizării noastre trupeşti ar sta în acest amănunt, aproape superfluu, în degetul cel mai neajutorat al mîinii), şi veţi recunoaşte că duşmanul este un frate bun, un frate de sînge.*

Viziunea ţine deocamdată de ficţiune şi de anticipările ştiinţei care — s-a văzut în atîtea rînduri — nu dă greş niciodată. „Argumentul"-limită al solidarităţii umane, apariţia unor indivizi cu defect la degetul ăl mic, probabil că nu se va produce. Totuşi, măcar punînd ipoteza — ce strică o ipoteză ? — aşezînd lucrurile în perspectiva aceasta fantastică, să ne cîntărim mai bine de azi înainte conflictele, să ne gîndim ce ne leagă. Ce ne leagă, s-a văzut : mîna. Nu inteligenţa, care se poate perverti, ci expresia fizică, greu şi îndelungat modelată a inteligenţei, — mîna. Ea este cu neputinţă de imitat, întruchipînd toată istoria noastră pămîntească. De cînd tot evoluăm, mîna a devenit ce a devenit. Cu ea s-a ucis, cu ea s-au ridicat monumente.

Un serial bun. O spaimă bine distilată într-un film cu suspans ne dă chef de viaţă. E una din ciudăţeniile ţirii omeneşti.

AMFION

revista străină

● **LE FILM SOVIETIQUE** (nr. 10, a.c.). Ludmila Savelina (cunoscută la noi din filmul **Război şi pace** unde deţinea rolul Natașei Rostova), Alla Demidova, Valentina Telişkina, Iuri Iakovlev şi alţii sînt protagoniştii principali ai filmului **Pescăruşul** (după Cehov), o producţie recentă a studiourilor Mosfilm. Contemporanii lui Cehov au văzut în piesă, printre altele, şi o „enigmă", un fel de literatură „cu cheie", căutînd să descopere în eroi trăsăturile romancierului la modă Potapenko, ale populareî actriţe Iavoroskaia, ale frumoasei Lika Mizinova (prietena surorii lui Cehov) etc. Dar mai ales se întrebau : cine este Trigorin ? Cehov sau Potapenko ?

● **HEBDOMADAIRE POLONAIS** (nr. 44, nov. a.c.). Cărţi noi în edîturile poloneze : **Teatrul contemporan polonez** de Witold Filler (autorul, critic teatral cunoscut, prezintă principalele curente din teatrul polonez precum şi realizările unor regizori de prestigiu ca J. Grotowski, J. Krasowski, A. Hanuszkiewicz etc) ; **Conrad — fascinat de Orient** de Andrzej Braun (o contribuţie originală privind opera scriitorului Joseph Konrad) ; **Regele Macius întîi** de Janusz Korczak (un roman fantastic despre un mic rege Macius, creatorul ţării guvernate de copii. Autorul, pedagog, a murit în anul 1942, în lagărul de la Treblinka) ; **Toamna aurită a Evului Mediu polonez** de Henryk Samsonowicz (un studiu istoric privind declinul Evului Mediu în Polonia şi influenţa acestei epoci asupra formării statului polonez modern).

● **LES NOUVELLES LITTERAIRES** (12—18 nov. a.c.). Editura Gallimard anunţă apariţia unei colecţii format „poche" — **Folio.** Ilustraţiile copertelor vor fi semnate de cunoscuţi artişti contemporani. Fondul copertelor va fi alb, iar formatul uşor alungit. Primele cărţi vor ieşi în luna ianuarie a anului 1972. Programul colecţiei regrupează operele unor autori clasici şi contemporani aparţinînd atît fondurilor Gallimard-ului cît şi altor edituri care i s-au alăturat.

● **POEMELE ANULUI 1971** este titlul antologiei întocmite recent de Alain Bosquet şi Pierre Seghers. Bazată pe un bogat material documentar — volume de poezii şi reviste publicate în Franţa, Belgia, Canada, Suedia, Maroc, Liban, Haiti, Africa — antologia reuneşte aproape două sute de poeme aparţinînd unor poeţi de limbă franceză şi publicate în cursul anului 1970.

● Taxat de specialişti drept „unul din cele mai ambiţioase" seriale realizate de televiziunea franceză, **Educaţia sentimentala** (după Flaubert) se află într-o fază înaintată de lucru. Adaptarea pentru micul ecran a fost încredinţată unui vechi colaborator al revistei „Les Nouvelles litteraires", Francois-Regis Bastide iar regia lui Marcel Cravenne. În rolul lui Frederic — Jean-Pierre Léaud. Realizat în culori, serialul va cuprinde cinci episoade a cîte o oră fiecare. Bugetul de care dispune — şase milioane de franci vechi.

● **PARIS MATCH** (10 nov. a.c.). Începînd cu data de 20 noiembrie, speologul francez Michel Siffre experimentează, într-o grotă din Texas, posibilitatea omului de a se adapta unui nou program de viaţă: dublarea sau chiar triplarea perioadei active şi, respectiv, micşorarea timpului de somn. Experienţa va dura şase luni, timp în care speologul va întrerupe orice contact cu lumea din afară. Pentru a evita consecinţele grave ale unei singurătăţi atît de lungi şi de absolute, Siffre şi-a propus să examineze grota pînă în cele mai mici amănunte ca apoi, după expirarea celor şase luni, să scrie o carte, Şase luni în care un om va putea număra bătăile unei singure pendule: ale inimii sale.

● (20 nov. a.c.). Inaugurată recent la Paris, cu filmul **Les Temps modernes,** seria „premierelor" Chaplin se bucură de un imens succes. Văzînd „maşina care mănîncă muncitorii în timp ce ei lucrează", mulţi nu mai vrea să ştie dacă reprogramarea este sau nu „o operaţie comercială" ci în lungi şiruri cuminţi îşi aşteaptă rîndul la un bilet. Iar propoziţia lui Jerry Lewis „Chaplin are totdeauna treizeci de ani avans asupra celorlalţi" e tot mai convingător repetată.

● **L'EXPRES** (22—28 nov. a.c.). De la un volum de „talie modestă" în care intenţiona să consemneze principalele scrieri despre Matisse, Louis Aragon a ajuns la impresionantul volum de 744 pagini, **Henri Matisse, roman,** pe care l-a tipărit toamna aceasta Ed. Gallimard. Lucrarea cuprinde, printre altele, reproduceri ale unor opere de Matisse precum şi o serie de documente rămase pînă acum inedite. „Cartea aceasta nu seamănă cu nimic altceva decît cu dezordinea ei" afirmă Aragon în prefaţă. „Un monstru sacru vorbeşte despre un alt monstru sacru" decide Jean-Louis Ferrier în comentariul său.

● **LE MONDE** (19 nov. a.c.). Premiul Ambasadorilor, decernat de către un juriu format din optsprezece diplomaţi în funcţie la Paris, a revenit lui Jean Orieux, universitar şi om de litere, pentru cartea intitulată **Talleyrand.** În anul 1942 Jean Orieux a obţinut Marele premiu al romanului pentru cartea **La Chronique de Fontagre** făcîndu-se apoi remarcat mai ales printr-o serie de excelente biografii. **(Bussy-Rabutin** în 1958 ; **Voltaire** în 1966.)

● Informaţii de „ultimă oră" numesc principalii favoriţi ai Goncourt-ului din anul acesta : **Andre Mikuel** (cu **Le Fils interrompu). Didier Decoin** (cu **Abraham de Brooklyn),** Albert Deza (cu **Le Chantier),** Pierre-Jean Remy (cu **Le Sac du Palais d'été)** şi Christian Charriere (cu **L'Encave).** Cît priveşte Premiul Renaudot, cele mai mari şanse le are Jacques Laurent (cu **Les Betises)** şi acelaşi Pierre-Jean Remy (dacă nu obţine între timp premiul Goncourt).

● O versiune radiofonică a Premiului Goncourt organizează în acest an Radio-Luxembourg (R.T.L.). Juriul, compus din zece lectori selecţionaţi în prealabil, va trebui să se pronunţe asupra unuia din cele zece nume care figurează pe lista candidaţilor : A. Mikuel, Christian Charrière, J. Laurent, A. Deza, D. Decoin, Dominique Fernandez (cu **Les Enfants de Gogol),** Michel Bataille (cu **Le Chat sauvage),** Gilles Rosset (cu **La Chair à vif),** Roger Besus (cu **France Dernière)** şi Bonger Bordier (cu **Les Evantails).** Ed. Gallimard a refuzat participarea candidaţilor ei la această operaţie radiofonică.

u. v. z.

ARTE

Fenomenul Picasso

ARTE PLASTICE

Desenul lui Picasso are o suplefe, o căldură, o plinătate proprie iubitorilor de fiinţa umană. În meandrele în arborescenţa lui paradisiacă, jocul, naivitatea sînt semnul înaltelor energii vitale, surplusul de temperament Realismul lui Picasso, scrutat în adîncime, revelă nuanţele figurale posibilitatea realcătuirii din adiacenţe trecătoare, vii şi colorate asemeni efemeridelor, doar o clipă. Este marea descoperire a artistului şi la care vom reveni. Să constatăm deocamdată o dimensiune specifică pictorilor fascinaţi de volum. În plină epocă modernă, dincolo dar în continuarea cubului miraculos, Picasso îşi vede subiectele din toate unghiurile posibile. Viziunea sculpturală, uneori chiar direct folosită, surprinde poate. Mişcarea descompusă în componentele ei ultime, ridicate la rang de esenţă, îşi afirmă sau tinde să-şi confirme netulburatul miez static.

Sînt cunoscute elementele disparate şi derizorii care au dat viaţă, prin însăilare treptată, celebrei Capre picassiene. Terenul viran din apropierea atelierului din rue du Fournas a fost centrul acumulărilor preţioase. Bucătăria unei prietene, cîteva obiecte păstrate întîmplător prin sertare, de amintire sau uz uitat, completară mijloacele precare, de maniac de geniu De-atunci, mulţi artişti, multe suflete oarbe de noroc au bătut maidanele lumii, au răscolit lăzile de gunoi, au întors pe faţă şi pe dos ungherele toate, minunea însă nu prea s-a mai produs Dintr-o ruptură de coş de răchită, două oale de lapte, un capac de cutie de conservă, o teavă, o frunză de palmier de la ţărmul mării, o tulpină de viţă de vie, ramuri de arbori, fire de aţă şi de metal, carton şi ipsos numai Picasso a ştiut să creeze simbolul sărăciei savante. Umilitatea mijloacelor este înşelătoare. Rezultatul, puternic ţîşnit din subţirele eşafodaj, orbitor. Se descoperea astfel, uriaşa lume a recuperării, explicîndu-se mobilele interioare, mai tainice, ale picturii, pe înţelesul tuturor. Cine n-a resimţit cu melancolie izgonirea obiectelor înfrînte de întrebuinţare. În fiecare lucru de care ne-am folosit cîndva, exprimîndu-ne, tocit şi spart şi ros acum de sarea unui nevăzut ocean, o scînteie din propria noastră existenţă mai stăruie încă, amorţită. Propria noastră moarte, dacă e adevărat ce spune povestea, este anunţată de rugina metalului pe care l-am purtat, de care ne-am despărţit fără să ne gîndim prea bine Toate lucrurile care le-am atins şi le-am îndepărtat de noi, bat un ceas tăcut al ruginei şi igrasiei, ne apropie de linia fatală, reintegrate însă vieţii, din nou, purtătoare ascunse şi umile de glorie, pot, salvate de la artificii, să ne strecoare ideea unei alte durate şi în care să credem noi înşine mai mult. Lecţia aceasta, din marginea dură, pipăibilă a prezenţei, se poate aplica în continuare condiţiei umane, omului însuşi. Dacă stă în puterea noastră, dovedită măcar parţial şi infim, să recuperăm vocaţia obiectelor pentru o zonă superioară, alcătuirea noastră, cu mult mai perisabilă, raportată la timp, cu mult mai schimbătoare în clipă, trebuie să cuteze Descompunerea aglomerată, picassiană, ne sugerează un indiciu, nu unicul, dar sigur cel mai devotat

Expresia umană, corporală, figurală, în rigiditatea ei exersată la şcoala închizitiei obsedată de canon, suprimă, exclude nuanţele, inflorescenţele mişcate. Picasso se apleacă şi reţine cu dragoste ceea ce, nu îndeajuns de cruzi, pierdem mereu pentru a fi noi înşine, ceea ce credem a fi noi înşine. Respingem, în fiece secundă, miile de atitudini şi chipuri de care ne-am sprijinit, arse în aerul aspru. El reţine aura noastră, ne-o adaogă, mozaicind imobilitatea, dîndu-i spaţiu mai larg. Din destrucţia de planuri se naşte o puritate neasemuită. Nu putem duce cu noi greutatea alcătuirii, dar sensul ei, nepreväzut în clipa eliberării, nu mai poate să se irosească. Coaja oului este văzduhul prin care aripa păsării a şi început să bată. Simplitatea la care a ajuns Picasso îi încununa umerii. Şi e bine, deocamdată, să o ştim numai a lui.

Grigore HAGIU

ARTE

SPORT

Unii sîntem mai temporari ca alţii şi viaţa însăşi e atît de temporară

Dulcea mea idilă cu ziarul Sportul *s-a încheiat săptămîna aceasta, printr-o scrisoare a redactorului şef Aurel C. Neagu* („Stimate tovarăşe Păunescu. Sînt sincer dezamăgit de faptul că neînţelegerea dv. de a încerca, în tableta pe care v-am încredinţat-o în ziarul *„Sportul"*, să descoperiţi pentru cititorii noştri, cu talentul care vă este unanim recunoscut, filonul de frumuseţe, adevăr şi etică din mişcarea noastră sportivă, din fotbal, mă obligă să renunţ pentru moment la colaborarea dv. Aceasta este o hotărîre PERSONALĂ, *(s. m.)* la fel ca aceea prin care v-am invitat, luna trecută, cu multă plăcere, să scrieţi în coloanele ziarului nostru" *etc). şi printr-o notiţă, apărută în ziar, în care încetarea colaborării mele, la ziarul* „Sportul", *este argumentată prin caracterul ei TEMPORAR. N-am nimic de zis despre faptul în sine, fiecare conducător de revistă şi de ziar trebuie să-şi asume, în mod liber, răspunderea pentru soarta organismului de presă pe care îl conduce. Nu înţeleg totuşi de ce îmi spune Aurel C. Neagu (om pe care continui să-l stimez) că hotărîrea e PERSONALĂ, adică îi aparţine. De ce trebuie subliniat un lucru care se înţelege de la sine ? Într-adevăr, eu n-am spus că hotărîrea i-ar aparţine cumva, doamne ferească, preşedintelui C.N.E.F.S., tovarăşul Anghel Alexe. Din ce aş fi putut deduce aşa ceva ? Din faptul că vreo cîţivă oameni bine situaţi, ca să le zic astfel, îmi spuseseră cu o zi înainte de a primi scrisoarea :* „Vezi domne că ai să primeşti o scrisoare de la Aurel Neagu în care o să te anunţe de ruperea înţelegerii dintre voi. Ştim noi precis că l-a chemat Alexe şi i-a spus s-o facă"? *N-am crezut şi nici n-am motive să cred aşa ceva. Întreaga istorie recentă a C.N.E.F.S.-ului dovedeşte ce climat democratic s-a instaurat aici : niciunul dintre cei care au lucrat la C.N.E.F.S., sau sub egida unor federaţii ce ţineau de C.N.E.F.S., şi a criticat pe preşedinte sau conducerea mişcării sportive din ţara noastră, niciunul, zic, n-a mai fost ţinut în lanţuri, să lucreze acolo unde lucra. Nu l-a dat drumul să se ducă, să fie liber, pentră că aşa este o democraţie adevărată : te dă afară, la prima critică. Aşa încît n-aş avea de ce să cred că preşedintele C.N.E.F.S a devenit dintr-odată tiranic. Cred că a rămas acelaşi om blînd, care trimite flori acasă celor ce-l critică sau critică lucruri care ţin de domnia sa, (Domnia şi în sensul respectului pe care i-l acord, domnia şi în sens de feudă). Nu, pur şi simplu, viaţa mă obligă să cred că Aurel C. Neagu s-a hotărît, după ce a publicat articolul, să renunţe la colaborarea mea. Însă a justifica spargerea contractului moral dintre noi prin invocarea caracterului TEMPORAR al colaborării mele, caracter din păcate nepreczat niciodată în coloanele ziarului* „Sportul", *mi se pare prea mult. Resimt asta ca pe-o sfidare, parcă-mi dă cineva cu sic şi-mi spune :* na, uite că nu eşti nemuritor ! *Căci, să nu uităm, unii sîntem mai temporari ca alţii, funcţii şi onoruri sînt mai temporare decît funcţii şi onoruri, viaţa noastră e plină de lucruri temporare şi cea mai temporară dintre toate cîte ni se întîmplă este propria noastră viaţă. Un fior de frig, un impact cu metafizica au ocupat fiinţa mea, în dimineaţa cînd am citit în* „Sportul" *curîntul TEMPORAR. De atunci încoace am simţit că trebuie să fiu mai atent.*

Sînt unii care ar dori ca eu să nu mă bucur de calificarea naţionalei noastre în primele opt echipe ale Europei. Deznădăjduit că trebuie să decepţionez pe atîţia oameni de bine, declar aici că m-am bucurat foarte mult de victoria din meciul cu Ţara Galilor. Desigur, eu n-aş da nota 9 lui Dobrin şi Iordănescu şi nota 10 lui Nunweiller. Aş da pur şi simplu nota 10 tuturor acestor trei fotbalişti, care în meciul de miercuri au jucat foarte bine. Sînt de aceeaşi părere cu Eugen Barbu că Sătmăreanu şi Dembrovschi n-au jucat bine. Mă despart de Eugen Barbu — şi mi-asum toate riscurile acestei afirmaţii ! — în ce-l priveşte pe Lucescu. N-aş avea de ce să laud jocul lui Lucescu în meciul cu Ţara Galilor. Într-adevăr, extrema noastră dreaptă a jucat puţin cam şters, dar să nu uităm că golul lui a fost excepţional. Golul lui a fost ca o lovitură de biliard. Pentru un asemenea gol un fotbalist merită să fie dus pe braţe şi iertat pentru erorile pe care le face cu gura (şi nu cu piciorul.) Asta ar trebui s-o ţinem minte şi să-i judecăm pe oameni pentru ceea ce este esenţial. Piciorul lui Lucescu a marcat un gol superb. Asta e important. Şi mai e important că echipa noastră a jucat bine şi a avut răbdarea de a duce pînă la capăt o simplă formalitate : aceea de a învinge pe nişte jucători galezi fără vlagă, jucători care nu erau, şi toată lumea ştia asta, de mîna întîi. (Se spune că la primul lor antrenament în Bucureşti jucătorii naţionalei galeze se întrebau între ei : „Dar dumneata de unde eşti ?" „Din Ţara Galilor", *răspundea cel întrebat.* „Aha !" *Şi s-au cunoscut la Bucureşti) Desigur, eu zic că nu e un miracol că ne-am calificat. Merg pînă acolo cu insolenţa şi cred că tot trebuia să fie cineva pe primul loc, într-o competiţie al cărei regulament prevede existenţa primului loc. E frumos că ne-am purtat normal. Iar locul fruntaş unde ne aflăm acum în ierarhia aceasta europeană, se cuvine ca răsplată sudorii şi efortului celor mai talentate promoţii de fotbalişti din cîte am avut, în ultimul sfert de veac. Îmi pare rău că trebuie să încheie, remarcînd din nou aici trista, incalificabila situaţie a lui Cristian Ţopescu care laudă performanţa unei echipe în care se află Dobrin, cel pe care s-a bucurat să-l vadă scos din echipa naţională atîta timp. Credeam în naivitatea mea, că ruşinea are limitele ei. Văd că n-are. Şi ca să revin la stil: Cristian Ţopescu scrie ca un păstîrnac dat la ascuţit. Şi, după ce că este el însuşi în culpă, Ţopescu mai face şi pe avocatul. El răspunde la obiecţiile mele de etică şi de vocaţie arzătărească adresate lui şi lui R. Urziceanu cu :* „R. Urziceanu scrie de ani de zile". *Ce argument e ăsta? Ei, bravo! Şi arînza ne chinuie de ani de zile şi, uite, că nu e cronicar de fotbal. Nu despre virstă era vorba, ci — din cîte ţin eu minte — despre competenţă şi morală. Încît C. Ţopescu este un caz aproape unic de lipsă de ionică, altoită pe o şi mai acută lipsă de farmec stilistic. Nici nu ştii care absenţă din aceste două e mai abisală.*

Adrian PĂUNESCU

funcția critică a literaturii

CORNEL REGMAN

Ce înseamnă o literatură critică?

1. — 2. La aceste întrebări nu pot raspunde decît punînd o a treia întrebare : **ce e scriitorul ?** Este el o biată trestie tremurătoare îndoindu-se încotro bate vîntul şi aplecîndu-se în funcţie de tăria lui, sau o fiinţă independentă, stăpînă pe gîndirea sa, liberă să creeze acele minunate sisteme prin care se pune în legătură cu mintea şi simţirea a mii de oameni, cititorii săi. De felul cum vom privi pe scriitor, nu ca pe un slujbaş docil şi nici ca pe un incomod sau ca pe un adversar virtual, ci ca pe o emanaţie a celor mai curate aspiraţii ale unei largi colectivităţi, a unor convingeri care nu se exprimă prin vorbe ci prin consimţire, depinde în cel mai înalt grad şi eficacitatea **reală a faptei lui.** Începînd de aici putem discuta despre orice : despre nevoia ca scriitorul să cunoască în profunzime realităţile despre care vorbeşte, să-şi cîntărească spusele cu seriozitate, cu simţ de răspundere, să se ferească mai ales de a deveni un agitator ieftin de spirite, prin specularea unui senzaţional nu totdeauna semnificativ, etc.

Dintr-o dedare profesională cu literatura ultimului sfert de veac, pot să spun că scriitorul român, departe de a fi abuzat de prerogativele sale a respectat cu destul tact, cu prea mult tact adesea, nişte tabu-uri ce i-au fost sistematic reamintite. El a înţeles mai ales să poată servi cel mai bine revoluţia adunînd din trecut argumente convingătoare, probe adesea zdrobitoare care să înarmeze afectiv şi moral conştiinţele cu privire la necesitatea ei şi la mersul inexorabil al istoriei. **Dascălu, Bietul Ioanide, Moromeţii** — istorie trăită cu toată fiinţa — nu sînt oare aceste creaţii cei mai buni aliaţi ai unui proces istoric complicat, la capătul căruia începe să se contureze pe multiple planuri, România prezentului ? Şi nu se hrăneşte oare cea mai recentă scriere a lui Titus Popovici, **Moartea lui Ipu,** dintr-o experienţă care ne împinge din nou cu douăzeci şi cinci de ani şi mai bine în urmă ? Trecutul burghez şi ante-burghez continuă să fie la noi o sursă bogată în rezerve prin care se poate exemplifica, pentru toate gusturile şi în toate genurile şi registrele „funcţia critică a literaturii".

Dar dacă istoria e un aşa de bun dascăl, ea nu poate fi oprită să ne înveţe că generaţia care are acum patruzeci de ani poate să afle doar din cărţi şi din filme ce-a fost mişcarea legionară şi cum concura opereta o ceremonie regală sub Carol II. Încetează „funcţia critică a literaturii" ? Ceea ce şi-a îngăduit G. Călinescu faţă de intelectualitatea de panopticum a vremii sale nu-şi poate îngădui un scriitor al vremii noastre aflat faţă în faţă cu fenomene negative în fiinţă ? Eu cred, dimpotrivă, că va trebui să ne împăcăm cu foarte multe lucruri. În primul rînd, cu ideea că de pe acum chiar imensa majoritate a scriitorilor noştri nu are altă bază de fixare a propriilor trăiri în afara vieţii contemporane, a ambianţei socialiste, apoi cu ideea, care mi se pare demnă de toată luarea-aminte, că socialismul e şi cauza scriitorilor, dar că el nu mai e doar un ideal, o icoană de păstrat în suflet, ci o atmosferă morală în care respirăm cu toţii şi **care nu trebuie poluată.** Iată dar baza „funcţiei critice" şi aş adăuga : preventive a literaturii de azi şi a celei viitoare, pe care, în grade şi forme felurite, o întrevedem organizînd creaţia multor scriitori, în special prozatori şi dramaturgi.

3.—4. Tocmai tipurile de scriitori şi de vocaţii descrise sînt cele mai ameninţate şi nu de azi de ieri, în dezvoltarea lor, împiedicate să-şi desfăşoare larg aripile, căci ridiculizarea nu se suportă uşor, există oricînd ipocriţi invocatori de principii sacre, porniţi mai ales să sugrume rîsul. Fără îndoială, scriitorul de acest fel nu e un om „cuminte", ceva excesiv intră în formula modului său de a lua act de existenţă. Dar cred că numai aşa se pot scrie opere ca **O scrisoare pierdută** sau **Revizorul.** Dacă înţelegem acest lucru, înţelegem şi legile satirei, care nu stă să dozeze farmaceutic doctoria amară, ci stabileşte mai mult din ochi(cu rîsul sau cu plînsul în ochi !) proporţiile.

Dar, cum bine sugeraţi în întrebare, **o anumită** operă literară nu e întreaga literatură, şi nici măcar întreaga creaţie a unui autor. A pretinde fiecărei opere în parte să surprindă totul înseamnă practic a amputa o înzestrare naturală, şi aşa rară, sub cuvînt că vrei s-o îndreptăţi. De fapt, literatura critică nici nu e toată numai satirică sau comică. Mai există autorii de ample dezvoltări epice, la care critica e implicată în scene de viaţă, în tipuri şi acţiuni complexe, iar în structura acestora epopeicul şi eroicul intră firesc, ca părţi componente.

De aceea o **literatură** nu poate fi nicicînd denigratoare şi, de altfel, în domeniul creaţiei artistice autentice nici nu încape criteriul denigrării, rămăşiţă a unei epoci care avea etichete pentru fiecare „abatere". Defăimarea e legată organic de acel tip de acţiuni care, desconsiderînd seriozitatea actului de creaţie, speculează un senzaţional epidemic. Dar noi vorbim aici de literatură.

5. — Mojicia, improvizaţia ca efect al „nerăbdării", satrapia (de prin judeţe) mi se par „zone" sociale şi morale absente sau atacate cu mijloace insuficiente. Nu poţi să-ţi rizi eficace de mojic recurgînd la forme care fac din el un dulce personaj pitoresc.

6. — Caragiale avea o idee înaltă despre creaţia lui, chiar cînd, sau mai ales cînd, ea se întemeia pe comicărie, realitate care nu e fără legatură cu faptul că a trăit în preajma lui Eminescu şi Titu Maiorescu, personalităţile în care se întrupează în forma cea mai aleasă, mai sensibilă la răspunderi, spiritualitatea românească. O asemenea vecinătate stimulează şi angajează. Fără ei, fără exemplul combustiei lor, mă tem că chiar în epoca marele Caragiale nu s-ar fi depărtat suficient de mult de **Moftul român,** corespondentul **Urzicii** de azi. Să fie o întîmplare că teatrul satiric-comic actual, pînă la un moment dat, respiră umorul pe branşe minore şi pe catalige prudente, al **Urzicii ?**

Există însă şi alte variante de a ni-l reprezenta pe Caragiale azi, dintre care nu cea mai paradoxală e aceea de a-l vedea fixîndu-se în lotul literaturii grave, foarte grave, la antipodul veseliei. N-a scris Caragiale **Năpasta ?** Mă văd nevoit să repet că o asemenea ipostază, constînd în sărăcirea înzestrării unui talent, prin abandonarea unor valenţe fundamentale ale lui, mi se pare un lucru foarte trist.

7. — Am pomenit nişte nume şi pînă aici. Dintre operele de azi şi despre realităţile de azi (fie şi în chip parabolic) sînt de amintit **Facerea lumii,** romanul-frescă, încă ignorat, al lui Eugen Barbu, şi **Principele** său, ambele cu adresă polemică de cea mai bună calitate, nuvela **Eclipsa de soare** a lui Ion Lăncrănjan, întîmpinată cu obtuzitate de critică şi chiar de colegii de breaslă, dar afirmînd un tip de angajare cetăţenească, servită de un talent-şoc pe măsură, din care am vrea să avem mai multe, unele poeme ale Anei Blandiana, ale lui Ion Gheorghe şi Adrian Păunescu, altele ceva mai vechi ale lui Geo Dumitrescu, romanele lui Al. Ivasiuc, cu oarecare exces de justificare, romanul **F** al lui D. R. Popescu şi desigur ar putea fi amintite şi altele... nu prea multe.

8. — Întrebarea sună cam fatalist, ca şi altele de altfel: „Care sînt şansele satirei in climatul spiritual românesc de astăzi ?" Trebuie să facem ca şansele acestea (altele fiind obiectivele) să fie cel puţin la fel de mari ca pe vremea lui Coşbuc, sau mai încoace, pe vremea lui Arghezi, care scria netulburat Tablete din **Ţara de Kutty.**

9. Asemenea false acte de curaj şi de critică socială care trec drept inversul lor s-au manifestat şi se manifestă mai ales în teatru şi film, mai pe la televiziune sau radio, generozitatea rîsului făcînd să se şteargă adesea impresia de penibil efort cu care autorul sau autorii fac echilibristică. Rîul pe care-l produc asemenea „îndrăzneli" e incintare la superficialitate şi dresaj a talentelor.

10. — Întrebare sofisticată. Socialismul e un tot unic. Orice zonă criticată, exceptînd falsele probleme, răspunde în mecanismul social, care e responsabil — la rîndul său — de neajunsurile ce se ivesc într-o parte hotărîtoare a sa (vorbim parcă de **zone** şi nu de aspecte periferice). Tocmai de aceea se cere scriitorului mult discernămînt şi — trebuie să adăugăm — întreg patriotismul său. Aceste lucruri acceptate şi considerînd socialismul aerul nostru de fiecare moment, distincţia grijulie între „zone" şi „mecanism" nu are ce căuta. Cine crede cu seriozitate că o critică a vieţii de familie din zilele noastre nu pune în discuţie şi unele deficienţe ale societăţii noastre ? Cauza pe care o apărăm are nevoie enorm de bună-credinţa noastră (a nu se citi : bunăvoinţă !). Cît priveşte societatea, ea va simţi fără îndoială efectele acestei poziţii. Dar societatea sînt în primul rînd cititorii, între care intră şi lectorii de manuscrise, dar nu numai aceştia.

11. — Întrebare de prisos. Fiind din „branşă", am simţit timp de douăzeci şi cinci de ani efectele a tot felul de critici. Nu romancierul care mă va „tipiza" îmi va produce cea mai mare neplăcere. Dar îmi pot da seama, de pildă, de furia abuzivilor, a celor cu mandibule puternice cînd se întîlnesc „pozaţi" în cărţi sau filme.

NICOLAE MANOLESCU

Literatura bună nu e apologetică, nici denigratoare

1. Funcţia de a dezvălui esenţa unor fenomene morale, sociale, pe scurt, umane. Accentul cade în două părţi : deopotrivă pe dezvăluire şi pe caracterul esenţial al lucrului dezvăluit. Nu se poate **literatură critică** fără îndrăzneala de a scoate la iveală procese, aspecte ale societăţii şi ale omului în general, care n-au fost observate sau asupra cărora s-a tăcut ; şi nu se poate **literatură critică** fără capacitatea de a scoate la iveală acele procese care sînt esenţiale la un moment dat. Întrebarea pe care nu ne-o punem (dar s-ar cuveni să ne-o punem !) cînd discutăm despre evazionism este aceasta : din ce cauză se produce în literatură fuga de real ? Din lipsa conştiinţei critice şi cetăţeneşti a scriitorilor ? Uneori. Pentru că scriitorii nu pot spune anumite lucruri esenţiale ? Şi ceasta se întîmplă, uneori. Nu e destul ca scriitorul să poată arăta **cîte ceva,** el trebuie să poată arăta rădăcinile fenomenelor sociale şi morale, motivele lor interioare. Evaziunea are loc în clipa în care scriitorul se opreşte din demersul său critic într-o zonă de aparenţe, să facă concesii viziunii **comune,** mediі, asupra realului. Datoria scriitorului e de a submina această viziune medie şi confortabilă. Vrem adevărul : să învăţăm să-l ascultăm. E bine de spus : scrieţi o literatură realistă, curajoasă, care să dezvăluie esenţialul. Dar să nu uităm că această literatură poate deveni iritantă şi neliniştitoare, sau dură, în orice caz neplăcută pentru cei care s-au deprins cu vorbe frumoase şi cu iluzii protectoare.

2. Fireşte, în condiţiile pe care le-am explicat în răspunsul de mai sus.

3.—4. Literatura adevărată nu e nici apologetică, nici denigratoare : ci **critică.** Mergînd la esenţă, arătînd cauzele adînci, nu circumstanţele, ea este superior obiectivă. Şi nu e vorba de a plasa just „umbrele şi luminile", căci scriitorul nu are la îndemînă un cîntar de farmacie. Spiritul critic nu se dozează. Dar scriitorul talentat găseşte totdeauna accentul just. Ceea ce nu înseamnă că opera trebuie să fie „călduţă" : nici excesiv întunecată, nici excesiv optimistă. Echilibrul stă în obiectivitate şi o operă foarte critică sau una foarte entuziastă pot fi mai obiective artistic (şi chiar sînt, dacă nu lipseşte talentul) decît operele care ţin cu grijă calea de mijloc. Acestea din urmă sînt, în felul lor, evazioniste, dacă evazionism vrea să zică fugă de atitudinea răspicată.

6. Depinde de Caragiale !

8. Pînă acum nu avem o satiră de valoare, cu excepţiile care confirmă totdeauna regula. Într-un climat al adevărului, şi al onestităţii profesionale, satira ar putea, de aici înainte, să-şi exercite rolul necesar.

9. Nu cunosc atît de multe acte **adevărate** de curaj şi de critică socială încît să-mi pot permite luxul de a le arăta pe cele **false.**

10. Literatură fără generalizare nu există ; în cel mai particular caz, literatura observă universul. Se-nţelege că nu avem criterii infailibile de a distinge critica profundă de aceea superficială. Ne înşelăm adesea. Unii se înşeală adesea, dintr-un reflex de autoapărare, pentru că o critică vizînd probleme majore sociale e mai greu de înţeles decît una ce se menţine în zonele de margine. Doar valoarea operei ne indică adîncimea viziunii ei critice.

11. Absurd ! Cum o să fiu eu obiectul unei literaturi critice ? Obiectul literaturii e omul în genere, nu insul, fenomenul universal, nu accidentul. Eu pot fi criticat în şedinţe, nu în opere literare şi, oricît de multă imaginaţie ar arăta o dare de seamă la o astfel de şedinţă, fie-mi îngăduit să nu mă ocup de ea în calitate de critic.

ION POP

Pasiunea adevărului

1. Dacă se poate afirma că literatura exprimă, indiferent de formulă, un sentiment al lumii, şi dacă i se poate cere scriitorului de azi să se pasioneze de adevărurile epocii, să se afirme ca o conştiinţă receptivă şi responsabilă în faţa acestui adevăr, caracterul „critic" al literaturii poate fi uşor definit. „Critica" însemnînd confruntare cu o realitate anume, de pe poziţiile unui ideal de viaţă, în mod necesar implicat în orice creaţie majoră, **opera** nu trebuie să recurgă neaparat la ceea ce s-a numit, cu justificate rezerve, **tezism,** pentru a fi considerată o operă critică. În fond, literatura nu e simplă transcriere de „idei" şi „mesaje", ci complexă încorporare simbolică a unor experienţe spirituale profunde — aşadar a opta pentru anumite valori (superior concretizate artistic) înseamnă a respinge tot ce se îndepărtează de o atare opţiune. Aş adăuga că un mod al atitudinii critice a literaturii mi se pare a fi şi utilizarea de către scriitor a unor formule artistice avansate sub raportul tehnicii, al structurii formale, căci astfel sînt negate implicit formele perimate, inactuale. În ultimă instanţă, funcţia critică a literaturii se realizează ca expresie a unui curaj al atitudinii, ce izvorăşte dintr-o altitudine etică a conştiinţei creatoare.

2. Principial, da. Adică sistemul nostru social cere prin definiţie o atitudine dinamică, generatoare de dezbateri în formele specifice de expresie ale literaturii ale marilor probleme deloc uşor de rezolvat şi uneori dramatic tensionate, ale omului de azi. Practic s-a realizat mai puţin acest deziderat atît de pregnant afirmat în publicistica politică, în presa noastră de partid. Actul simbolizării literare presupune însă o polivalenţă a semnificaţiilor care intimidează unele priviri straniu-triunghiulare, ca şi cum universul de mare bogăţie al literaturii ar putea suporta o perpetuă strictă „geometrie".

3. Răspunsul îl putem găsi în ceea ce un estetician marxist numea „echilibrarea interiorului cu exteriorul", adică a conştiinţei, a subiectivităţii creatoare, cu lumea pe care necontenit o scrutează. E de adăugat însă observaţia esenţială că acest echilibru nu înseamnă numai **înţelegere** a realităţii şi **subordonare** pasivă la un anume „mers al lucrurilor". Deci — nu aşezare într-un eventual pat procustian al realului, căci de conştiinţe mutilate nu mai este nevoie şi nici de completarea cu pseudo-reliefuri a „petelor albe" de pe harta lumii noastre spirituale. Deci locul acelui „echilibru al luminilor şi umbrelor" nu este altul decît conştiinţa lucidă, pasionată pentru adevăr a scriitorului. Receptarea operei se subordonează, firesc, acestor tipare spirituale.

4. N-aş zice că diferenţa e de **dozaj** al aspectelor negative însumate, ci de **accent etic.** Nu **cît de mult** se critică, ori **cît de severă e această critică** contează (altfel am exclude multe dintre categoriile estetice, cum ar fi bunăoară grotescul), ci **perspectiva etică** a acestei critici, finalitatea ei. În numele căror principii, al căror idealuri criticăm ? Despre Caragiale, atît de „critic" şi „negativist", n-ar putea nimeni să spună că e un „denigrator" al societăţii sale, pentru că n-ar fi văzut decît rău. Dar, ca să repet o prea cunoscută vorbă, şi la el, ca la toţi marii scriitori „critici" în tot răul este un bine. Problema stă, cred, în natura profundă a intenţionalităţii operei, în modul în care opera, fie şi cea mai dură în reprezentarea imperfecţiunilor şi tarelor sociale, păstrează intacte şi transmite cititorului sentimentul permanenţei unor valori umane superioare, în funcţie de care se realizează negaţia. — sentiment ce trebuie sugerat, căci o reprezentare de fiecare dată directă a „forţelor binelui" şi „forţelor răului" duce la schematismul cel mai uscat şi la un idilism ce nu poate impresiona pe nimeni. Nu mai putem trăi într-un basm perpetuu.

5. Cred că fenomenul cel mai caracteristic pentru momentul actual al societăţii noastre este problema ţăranului, adică a dezagregării rapide a unor structuri tradiţionale de viaţă şi a închegării altora. O lume întreagă, de milenară existenţă, se schimbă — dar cît de departe de clişeele pînă mai ieri proliferate, simplificînd un proces de extraordinară complexitate, adesea dramatic şi tragic, care ar fi de natură să marcheze, mai mult decît oricare altă problemă a timpului actual românesc, o spectaculoasă pătrundere în universalitate a literaturii noastre. Este surprinzător cît de puţin s-a scris despre acest fenomen atît de reprezentativ nu numai pentru clipa de faţă, ci obsedant pentru literatura noastră dintotdeauna.

6. Cum ar duce-o Caragiale astăzi ? — E o chestiune de justă înţelegere tocmai a diferenţei despre care vorbeam, între „critic" şi „denigrator". Marelui public nu i-ar fi teamă că un Caragiale denigrează, avînd încredere în propriul său fond etic, în valorile acumulate de spiritualitatea colectivă. Dar poate că un Caragiale ar face prea multe probleme, ar tulbura liniştea unor spirite comode şi inerte. Oricum, Caragiale ar semna sub apelul la „lupta cu inerţia".

7. Dacă e vorba de scriitori şi opere actuale, atunci nu pot lipsi dintr-un posibil „inventar", marele observator melancolic şi plin de încăpăţînată credinţă în adevăr Geo Bogza, Marin Preda cu **Moromeţii** II şi **Imposibila întoarcere,** Eugen Jebeleanu, regretatul Miron Radu Paraschivescu, Eugen Barbu, Titus Popovici, Fănuş Neagu, D.R. Popescu, Adrian Păunescu, Ion Alexandru, Ana Blandiana, Ion Gheorghe sau A.E. Baconsky. Şi s-ar putea adăuga încă mulţi alţii.

8. Foarte mari, avînd în vedere lecţia aceluiaşi Caragiale şi, în general nişte trăsături specifice spiritului românesc.

9. Destule scrieri superficiale, exploatînd elementul nesemnificativ sau mai puţin semnificativ (bunăoară micul birocratism, „şedinţomania" etc), a căror „critică" nu atinge, cu nimic aproape, marile probleme ale omului contemporan. Dimpotrivă ele constituie de fapt un paravan al auto-liniştirii cu privire la realitatea atitudinii critice în literatura noastră actuală.

10. Ar trebui să revin la cele spuse la punctul 4. Fundamentul etic despre care vorbeam interzice generalizările forţate, iar delimitarea „ariei" criticate e în puterea şi talentul scriitorului ce deţine un asemenea fundament. În ce priveşte societatea, adică publicul în sens larg, să nu ne temem de ea. Nu va fi tocmai societatea aceea care să se lase „denigrată", să-şi vadă adică idealurile înjosite.

Se poate observa însă că volumele de real accent critic au o mare difuzare, şi aceasta spune ceva despre caonştiinţa publică. A nu se confunda însă acest public (şi el inegal ca nivel de conştiinţă), cu infima parte a celor ce, din bune raţiuni ale perpetuării inerţiei, interpretează orice critică drept denigrare, exagerînd potenţele de generalizare ale actului critic şi negînd astfel, principial, orice atitudine, încurajînd în fond evazionismul.

11. Aş încerca să-l înţeleg înţelegîndu-mă, auto-analizîndu-mă. Căci ar fi o dovadă nepermisă de infatuare să refuz confruntarea opiniilor, să cred că numai ceea ce spun şi fac eu e bine şi adevărat. Dacă mă vreau om nou şi dinamic ca spiritualitate, trebuie să accept în cazul în care critica e dreaptă, a mă transforma. De altfel aproape în orice critică este un germene de adevăr, o intenţie constructivă. Iar pasiunea noastră, a tuturor, nu poate fi alta decît pasiunea adevărului.

Un obiect atît de înalt şi romantic

(Urmare din pag. 3-a)

întregului univers. Dar nu ura lui „congenitală" faţă de lume îl duce la aceasta ci ideea de zădărnicie, poate.

Îmi amintesc că odată, cu mulţi ani în urmă, am vrut şi n-am reuşit să fac publică o întîmplare tragică : un cetăţean, destul de important, pe vremea aceea, la nivelul unei regiuni, grăbindu-se să ajungă în Bucureşti, pentru a i se remarca prezenţa la un revelion, a ucis, la ieşirea din Braşov, cu maşina pe care o conducea nebuneşte, doi tineri de 18 ani, o pereche care şi ea se pregătea pentru un revelion mai modest, la o cabană. Am fost atît de zguduit de întîmplare şi de zădărnicia încercărilor mele, încît am blestemat totul şi dacă aş fi scris atunci o carte ar fi fost neagră de la început pînă la sfîrşit. Dacă lucrurile s-ar fi întîmplat astăzi ştiu şi spun asta cu toată răspunderea s-ar fi făcut dreptate. Atunci mi s-a spus că devreme ce au murit două fiinţe, de ce să mai fie nenorocită şi o a treia ?...

Asemenea fapte şi întîmplări pot impresiona enorm un scriitor. Cărţile scrise într-o astfel de presiune vor fi rele, tragice, pesimiste. Revolta va sparge perimetrul accidentului, (mă refer la accidentul de cauză şi timp), va fi poate nedreaptă prin întinderea şi adîncimea ei, dar putem numi o astfel de carte denigratoare ? Ea oare nu se asociază altor cărţi contemporane, unele romantice şi optimiste, — şi toate la un loc oferă tabloul unei literaturi. Adevărul unei societăţi, unei activităţi sociale, cu *luminile şi umbrele* ei, nu poate fi cuprins neapărat într-o singură carte, el se degajă prin toate cărţile, din suma tuturor cărţilor care constituie literatura unei epoci.

5. Poate e mai bine să numesc *zona* socială care n-a scăpat nici o clipă atenţiei critice, care a constituit sacul de bătaie al criticii, în majoritatea mare a literaturii noastre : intelectualitatea. Şi totuşi nici o categorie intelectuală : profesori, medici, ingineri, artişti, nu a protestat şi nu s-a simţit vexată şi nu a aşteptat la colţuri scriitorii. Orice zonă socială are în aceeaşi măsură dreptul la elogiu şi la critică într-o operă literară. Dacă un număr de activişti mi l-au inspirat pe Mihail Nistor, un arivist primejdios, un caz social pe care l-am oferit palmelor cititorilor, în schimb am cules din întîlnirea cu mai mulţi muncitori şi tehnicieni, trăsăturile lui Alexandru Severin, un muncitor de geniu, pe care l-am oferit idealului cititorilor.

6. Aceasta nu poate fi o întrebare. Acel „graine de sable" a lui Pascal şi Caragiale ar fi fost astăzi vicepreşedintele unei instituţii culturale la care s-a gîndit, poate, autorul întrebării.

7. Toţi, începînd cu marii clasici şi cu operele folclorice în temă. Dacă vrem un uriaş, atunci ajungem tot la Eminescu, ale cărui satire rămîn nemuritoare.

8. Mai mari decît pînă acum, pentru că sînt un optimist.

9. Cred că ultima plenară a Comitetului Central a fost cea mai strălucită lecţie, cel mai strălucit răspuns la această întrebare şi mă gîndesc la Cuvîntul de închidere al tovarăşului Nicolae Ceauşescu. Secretarul general al partidului a pus la un moment dat faţă în faţă problema bacşişului (ridicarea la rang de problemă naţională) şi problema răspunderii pe care o au comuniştii, mai ales cei cu munci importante în societate, faţă de domenile pe care le conduc. Desigur, sînt multe nimicuri scîrboase în societate, care cer bobîrnacuri sau lovituri de picior, dar curăţenia şi ambiţia declarată a societăţii noastre nu sînt primejduite de asemenea nimicuri ; bacşişul e la urma urmei o **convenţie** între cel care dă şi cel care primeşte şi nu e mare pagubă pentru nimeni, dar o investiţie de milioane, făcută din prostie, sau pentru un oarecare bacşiş exotic, investiţie pînă la urmă abandonată din lipsă de utilitate, sau din cauza unor pierderi uriaşe provocate de funcţionarea şi aplicarea ei, este o nenorocire socială, mai ales cînd ea se repetă la nivele şi la valori tot mai mari.

10. Puterea unui act critic ţine de adevărul pe care-l cuprinde. De aici şi forţa de generalizare.

Nu cred că societatea e preocupată de bariera dintre zona criticată şi mecanismul social, ci de adevărul criticii. În fond, orice critică serveşte societatea, adică sistemul social, oricare ar fi zona căreia i se adresează. A arăta o rană pe un braţ, nu înseamnă a lecui numai braţul ci întreg trupul ; bineînţeles, dacă vrei să-l lecuieşti, dacă nu, pînă la urmă va suferi întreg trupul.

11. Aşa ceva nu se poate presupune. Se trăieşte sau nu. Pot spune doar că atitudinea faţă de critică defineşte sau nu omul superior, ferească sau nu de tiranie pe oricine. Dar încă o dată : relaţia dintre critică şi adevăr.

Acel reflex organic

(Urmare din pag. 3-a)

prinzător, relaţiile sînt mai puţin liniare — s-au zămislit cărţi remarcabile în ultimii ani, cărţi îndrăzneţe pătrunse de simţul tragicului şi de lumina reflexivităţii, cărţi realiste, critice, concepute cu credinţă în om, în generozitate, în idealurile de puritate morală. Se disting, bineînţeles mă refer la proză, *Îngerul a strigat, Moromeţii* (vol. II), *Şatra, Păsările, Iarna bărbaţilor, Moartea lui Ipu, Coborînd, F, Moartea lui Orfeu, Princepele, Anotimp posibil,* povestirile lui Velea, Ţoiu, Mazilu, Buzura, Chiriţă sau Cosaşu (inevitabil nedreptăţesc pe alţii care ar trebui şi ei citaţi). Din imaginile lor, create într-un ardent impuls al angajării ideologice şi estetice se pot culege pilde de educaţie civică mai numeroase şi mai convingătoare decît din descrierile vădit didactice de o seninătate voioasă şi de un moralism pompos.

Temă şi valoare. Aşadar oricît ar folosi în instruirea directă (mă îndoiesc totuşi şi de această eficienţă) naraţiunile mediocre, axate însă făţiş de marile coordonate ale societăţii, acţiunea de durată asupra conştiinţelor o împlinesc operele de excepţie. Şi ele sînt străbătute în adîncime, în chip hotărîtor, de coordonatele timpului. Ele rezistă eroziunilor şi transmit, în starea de incandescenţă, adevărul vieţii şi al artei, generaţiilor succesive. Opera de valoare solicită un tratament aparte. Nu putem şterbi din criterii strîmte, de îndolenţă a gîndirii, de imobilism, contrar esteticii marxiste — un mecanism viu riguros, născut din chinuri şi obsesii, din explorări de profunzime şi zboruri vizionare. Dacă pe unele porţiuni el contrazice şovăiala noastră puritană sau nu echilibrează suficient planurile, noi ştim că este „diform" (deoarece are o rotunjime care scapă privirii de moment), şi că poate „scandaliza". El posedă însă resorturi nebănuite, compensatorii, poartă ca o emblemă de eroism şi de glorie oglinda vremii, constituie o profesiune de credinţă care nu poate fi simulată. Asta nu presupune dezarmarea criticii ci dimpotrivă cerinţa unei analize *dinăuntru* a operei, analiză severă şi receptivă, în care ideologicul şi esteticul să se afle în cea mai strictă concordanţă. Discernarea valorii şi orientarea către o problematică majoră — iată misiunea de onoare a criticii de direcţie (nevoie vitală).

Lecţia „bătrînilor". Nu trebuie să se deducă de aici nici (eroare nefastă) că se poate face vreo concesie — oricît de impresionant ar fi talentul artiştilor — ideilor antisocialiste, barbarelor teorii ale rasismului sau naţionalismului, cochetăriei cu iraţionalismul. Cu ce asprime este sancţionată şi azi atitudinea pe plan cetăţenesc a unor scriitori de faimă ai veacului ca : Ezra Pound, L. F. Céline, Kunt Hamsun. Uitarea e foarte greu de smuls. Cine a trăit sau cunoaşte drumul zbuciumat al acestui secol, cu cele două războaie, cu sălbatica dezlănţuire a fascismului, cu strivirea demnităţii, cu prigoanele şi represiunile lui, concepe literatura ca un act de gravitate. Din această optică lecţia „bătrînilor" noştri (Zaharia Stancu, Eugen Jebeleanu, Geo Bogza, George Macovescu, Meliusz József), mi se pare splendidă. În literatura şi în publicistica lor survine, în metafore memorabile, acel reflex organic de protest în faţa silniciei, un reflex format în anii împotrivirii, anii bătăliei împotriva huliganismului, pentru democraţie şi virtuţile raţiunii. Cu regret constat la unii prozatori de certe aptitudini anemia acelui reflex, o oarecare indiferenţă în special în reconstituirea perioadelor de răspîntie înterbelice : se încurcă liniile şi culorile, se pun, nu prea exact, accentele. Este şi o vină a criticii care scufundată cîteodată în consideraţii tehniciste omite faptul că literatura e o expresie a unei conştiinţe responsabile, că trăim un timp al neliniştilor omenirii şi al radicalităţii în convingeri.

Dacă uneori nu apare în carte eroul ferm, îmbogăţit cu experienţa luptelor, trainic ataşat umanismului şi idealurilor socialiste, punctul lui de vedere poate fi susţinut de autor. Dar el e obligat să fie, cel puţin în carte, un martor care refuză minciuna şi un judecător lucid, fidel Dreptăţii. Atunci şi satira relelor poate fi neiertătoare, pentru că un organism sănătos, care se dezvoltă normal, aduce o probă de stabilitate, vigoare şi optimism tocmai prin libertatea autocontrolului, prin spiritul critic deschis.

max jacob

Uneori...

Fudului peşte-notător
un pîntec alb răsfaţă-n mări
cînd sus, aerostatu-n nori,
alb, pare-un peşte zburător ;
doar dansatoarea prinsă-n zbor
un spate chiciură de perle
arată-n scenă tuturor.

Cîntec de spus copiilor şi celor rafinaţi

La Paris, di, di,
Pe-un cal gri
La Nevers m-aş pierde
Pe-un cal verde
La Issoire
Pe un negru armăsar
Ah ! ce frumos ! ce frumos !
Ah ! ce frumos ! ce frumos !
Tii !

Sună-un clopot monoton
Pentru fata mea Yvonne
Cin' s-a stins la Perpignan ?
Soaţa unui căpitan.
Cin' s-a stins în La Rochelle ?
Nora unui colonel.

Cin' s-a stins la Epinal ?
Soaţa unui caporal.
Tii !

La Paris tătuţă. Tii !
La Paris ! dar la Paris, spune ce-mi vei dărui ?
Am să-ţi dau o pălărie
De culoare alunie.
Pentru mînă o poşetă
De mătase şi cochetă.
Şi-o umbrelă ca un flutur
Cu mîner de ghinde-n ciucur.
Rochie de-aur, broderii,
Pantofiori portocalii
Şi să porţi de sărbătoare
Mărgele bijuterii
Tii !

Sună-un clopot monoton
Pentru fata mea Yvonne !
Clopot din Paris îmi pare
Este vremea de culcare
Clopot din Nogent mai dulce
Vrea şi tata să se culce
Clopot din Givet răsună.
La culcare, noapte bună.

Ah ! dar nu ! nu încă ! spune
Să-mi dai o maşină care
Să stîrnească-n urma-i tare
Nori de praf şi zarvă mare,
Doamnelor, fiţi dar atente ! bariera sus în zare
Sînt Yvonne şi cu tăticul care zboară pe cărare
Tii !

Vestea

Vestea să-şi lase tronul, coroana şi alaiul
l-a fost surprins pe rege pe cînd îşi sorbea ceaiul
în camera de doamne, lipit de-un marcasin.
Îşi duse mîna stîngă întîi spre gît şi lin,
abia în şoaptă, totuşi cu spaimă şi mînie
rosti-ncurcate vorbe, solemn, pentru vecie :
«Ce legi sucite scris-am, n-am să le las aşa,
e prea tîrziu desigur să le mai pot schimba»
Şi flăcările-n sobă ardeau ca nişte ghiare
hîrtia mistuind-o cu slovele-i amare
şi-ncet bătrînul rege s-a fost retras la schit,
retragere ce lumea întreagă a uimit.

Nelinişti şi altele

Mă tem că ţie nici nu-ţi pasă
în dreaptă cumpănă cînd pun
în inimă şi-n tot ce murmur
iubirea ta şi-apoi cealaltă
iubire care-atît mă arde.

Şi-n stihuri despre ce grăi-vei,
de Cel de Sus pe care-l tulburi,
de slavă, preoţi şi de îngeri,
de dragostele tale oarbe
flămînde-n crîncenă-agonie
de-nalte stînci, de vrăji şi scorpii
ba plec, mă-ntorc şi iar m-apropii
de răul care mă pătrunde
cu dragostele la ureche
plec să bocesc de-acum la bal
dansînd pe jalnice redute
şi-atîtea şfîşieri se-adună
cu-atîta dragoste-mpreună
în seara asta, totuşi moartă
încît Pegasul tău un negru
linţoliu peste aripi poartă.

Nocturnă

Broaşte-ocăind,
foşnet de bărci şi de vîsle,
şuer de şarpe prin trestii,
rîs chinuit,
zgomot de corp care cade în apă,
svon de paşi care vin în tăcere,
de stinse suspine,
svonul saltimbancilor de departe venind.

Războiul

Noaptea bulevardele mărginaşe zac sub zăpadă ; tîlharii sînt soldaţi ; se năpustesc spre mine cu hohote de rîs şi săbii, mă lasă gol puşcă : mă salvez ca să mă prăbuşesc între alte ziduri de piatră.

E-o curte de cazarmă sau de han ? Ce nor de săbii ! de lăncii ! ninge ! cineva mă-nţeapă cu-o seringă : iată o-

Poeme

În românește de
VASILE NICOLESCU

trava care mă va ucide ; hîrca unui schelet îndoliat mă muşcă de deget. Palide felinare aruncă pe zăpadă lumina morţii mele.

Se poate

Lui Georges Auric

Se poate ca un straniu vis
Cu seara să te prindă,
Credeai un înger c-a descins
Dar erai tu-n oglindă.

Şi goală-n zori Ea şi-a desprins
Lung părul ca pe-o haină
S-ascundă-n faldu-i necuprins
Giuvaerul de taină.

Să nu ne mai gîndim -- e crunt --
La soţul oarecare.
Amant, mi-s aripile-n vînt.
Urmaţi-mă în zare.

Zîna iluziei în zbor
De deget să vă lege
Dispreţul, vis ca de păstor
Mai ţanţoş ca un rege.

Lună de culoarea sîngelui

Tristeţe de apă, o, Neprihănită,
pală tînjind la fîntîna spuzită de flori !
o, nemaivăzută-nflorire !
Voi rugăciuni ce-mi ţineţi de urît,
voi lacrimi curgînd în neştire,
lacrimi de palid copil.

Tristeţea să aştepţi mereu
veşti dintr-o iarnă fără de culori
Ocean, cazmaua şi lopata,
lopata-ţi vuitoare
şi spaima vrînd să te doboare.

Trece uneori Dumnezeu prevestit
de forme la fel de ne-nţelese
precum metaforele voastre, o profeţi
ai celor morţi, ai slăvii şi-ai ţărinii.

Şi scrîşnete în lemnul uşii
o mască ! dar o ştiu de mult
e masca unei doamne moarte
ce vururi mă-ntristează.

Tristeţe de apă, de tot ce e pîndă...
E-atît de-aproape moartea-mi ? prin fereastră
noaptea şi marea şi cei ce nu mai sînt,
tuşişul scuturat, furtunile
şi luna de culoarea sîngelui.

Desen de JUAN MIRÓ

Castelul

Nu ştiam, nu ştiam să fi fost vreodată pe aici, prin aceste locuri, un castel, un străvechi castel.

Nu ştiam, nu ştiam să fi fost pe aici un braţ de mare, un braţ de mare mărginit de negru asemenea unei scrisori de doliu.

Îmi aminteam doar de-naltele faleze care acoperă zarea ca o stavilă împiedicîndu-te să vezi mai departe, ca o stavilă care nu-ţi lasă privirea să pătrundă într-un nevăzut paradis.

Străvechiul castel, străvechiul castel

pare pe alocuri locuit : un pavilion şi patru scaune, fărîme de grădini îngrijite şi între statuia Disperării şi cea a Speranţei o fetiţă nespus de frumoasă, îmbrăcată în alb şi care sare coarda.

La ţărmul ţărmului alba mare încadrată de negru ca o scrisoare de doliu. La ţărmul ţărmului stîncile mării şi verdele verdelui, străvechile grădini.

Nu ştiam să fi fost pe aici un castel, pavilion de gardă şi scaune-mpletite. La marginea adîncului largele faleze : privirea ta nu va răzbi mai departe decît cerul, faleza în fund, treaptă a cerului.

Fără titlu

Caseta de sticlă era pictată în roz şi în aşa fel încît ai fi crezut că e de acaju. Bijuteriile pe care le păstra fuseseră jefuite, apoi înapoiate, dar de cine ? Tu ce crezi ? îmi spune mama. Mă uitam la bijuterii : multe agrafe, între care unele, împodobite cu piatră, altele cu mici acuarele : Cred că hoţul îşi bate joc ! ne dă bijuteriile înapoi fiindcă nu fac nici două parale. Şi eu aş fi făcut la fel.

— Hoţul ăsta, îmi spune mama, e cinstit, în timp ce tu...

Luceafărul

Revistă editată de
UNIUNEA SCRIITORILOR
din REPUBLICA SOCIALISTĂ
ROMÂNIA

Redactor şef : Ştefan Bănulescu
Redactori şefi adjuncţi :
Cezar Baltag, Fănuş Neagu,
Adrian Păunescu
Secretar general de redacţie :
Constantin Ţoiu

REDACŢIA :
Bucureşti, Bd. Ana Ipătescu 15
Telefon : 11 51 54; 12 16 10

ADMINISTRAŢIA :
Şoseaua Kiseleff 10, tel: 18 33 99

ABONAMENTELE :
3 luni — 13 lei; 6 luni — 26 lei; 1 an — 52 lei

Tiparul executat la
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII"

Prezentarea grafică : **Mircea Popescu**
Paginator : **Nicolae Ion**